

ISPARTA
UYGULAMALI BİLİMLER
ÜNİVERSİTESİ

ISPARTA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
TURİZM
FAKÜLTESİ

JAToR

Journal of Applied Tourism Research

Year **2021**

Vol. **2**

Issue **2**

Year **2021** Vol. **2** Issue **2**

Owner of the Journal

Prof. Dr. İbrahim DİLER
(Rector / on behalf of Isparta University of Applied Sciences)

Managing Editor

Assoc. Prof. Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ

Editorial Assistant

Assist. Prof. Dr. Gonca MANAP DAVRAS

Foreign Language Editor

Bedia Ümmü GAFAR

Editorial Board

Prof. Dr. Mahmut Demir (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assoc. Prof. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assist. Prof. Dr. Gonca MANAP DAVRAS (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assist. Prof. Dr. Fatma Doğanay ERGEN (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assist. Prof. Dr. Remziye EKİCİ (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assist. Prof. Dr. Ali DALGIÇ (*Isparta University of Applied Sciences*)

Year **2021** Vol. **2** Issue **2**

Advisory Board

Prof. Dr. Bahattin ÖZDEMİR (*Akdeniz University*)
Prof. Dr. Kemal BİRDİR (*Mersin University*)
Prof. Dr. Mahmut DEMİR (*Isparta University of Applied Sciences*)
Prof. Dr. Oktay EMİR (*Anadolu University*)
Prof. Dr. Osman Nuri ÖZDOĞAN (*Adnan Menderes University*)
Prof. Dr. Yusuf AYMANKUY (*Balıkesir University*)

Referee Board

This list of Referee Board constitutes of the referees that evaluate the articles that are published in this volume of JAToR and the articles that are found to be insufficient to be published. We thank all the referees for their priceless contributions to JAToR.

Prof. Dr. Fazıl KIRKBİR (*Karadeniz Technical University*)
Prof. Dr. Mahmut DEMİR (*Isparta University of Applied Sciences*)
Prof. Dr. Murat ÇUHADAR (*Süleyman Demirel University*)
Prof. Dr. Şirvan Şen DEMİR (*Süleyman Demirel University*)
Assoc. Prof. Dr. Nezihe TÜFEKÇİ (*Süleyman Demirel University*)
Assist. Prof. Dr. Ali DALGIÇ (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assist. Prof. Dr. Besey ÖREN (*İstanbul University*)
Assist. Prof. Dr. Derya TOKSÖZ (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assist. Prof. Dr. Ertuğrul BAYER (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assist. Prof. Dr. Fatma Doğanay ERGEN (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assist. Prof. Dr. Gonca MANAP DAVRAS (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assist. Prof. Dr. Gürkan KALKAN (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assist. Prof. Dr. Hatice SARI GÖK (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assist. Prof. Dr. Kemal Gökhan NALBANT (*Beykent University*)
Assist. Prof. Dr. Remziye EKİCİ (*Isparta University of Applied Sciences*)
Assist. Prof. Dr. Sine ERDOĞAN MORÇİN (*Süleyman Demirel University*)
Assist. Prof. Dr. Şahika ÖZDEMİR (*İstanbul Sabahattin Zaim University*)
Assist. Prof. Dr. Uğur ÖZCAN (*Fatih Sultan Mehmet Vakıf University*)
Assist. Prof. Dr. Zeynep YAZICIOĞLU HALU (*İstanbul University*)
Dr. Burcu GÖK (*Burdur Mehmet Akif Ersoy University*)
Dr. Feran Özge GÜVEN ULUSOY (*Eskişehir Teknik University*)

Year **2021** Vol. **2** Issue **2**

Contact Info

Isparta University of Applied Sciences,
Tourism Faculty, Journal of Applied Tourism Research (JAToR)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jator>

Aim

Journal of Applied Tourism Research (JAToR) is an international refereed e-journal that begun to be issued in 2020 within the body of Isparta University of Applied Sciences. JAToR aims to bring up-to-date information, application results and theoretical approaches to the literature.

Scope

Within the scope of Journal of Applied Tourism Research (JAToR); original articles, field studies, case studies and original articles on theories that have not been published elsewhere can be published. The scope of the journal consists of all studies that can be associated with tourism. The journal is published two times in a year, namely in June and December.

The articles submitted for publication in the JAToR should be prepared in accordance with the rules of research and publication ethics. In terms of publication ethics JAToR pursues the principles, standards and recommendations of the publication ethics determined by COPE (Committee on Publication Ethics) and ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors). The articles that are sent to the JAToR are going to be scanned thought the iThenticate or the Turnitin plagiarism program. JAToR is a journal that adopts open access policy. All the papers published in the Journal are licensed by Creative Commons Attribution 4.0 International license (CC BY 4.0).

The opinions in articles published in the journal are not the views of the journal. All responsibility belongs to the authors.

The journal does not pay any royalties to authors. Evaluation fee and application fee are not charged from the articles sent to the journal.

Indexes

Academic Resource Index (ResearchBib)
CiteFactor
Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)
International Scientific Indexing (ISI)
Scientific Indexing Services (SIS)
Open Academic Journals Index (OAJI.net)
ASOS Index

Year **2021** Vol. **2** Issue **2**

Contents

Zeki AKINCI, Mustafa ÇELİK & Hakan ELİNÇ

A STUDY TO DETERMINE THE STANDARDS OF ACCESSIBLE (DISABLED FRIENDLY) ACCOMMODATION ENTERPRISES

pages : 91-116

Abdullah SARMAN & Emine SARMAN

THE EFFECT OF COVID-19 PANDEMIC ON HEALTH TOURISM

pages: 117-124

Yavuz ÖZDEMİR

FUZZY MULTI-OBJECTIVE EVALUATION OF TOURISM INVESTMENTS IN TURKEY

pages : 125-144

Nihal Arda AKYILDIZ & Tuba Nur OLĞUN

EVALUATION OF SUSTAINABLE ANATOLIAN HISTORY AND TRADITIONAL RESIDENTIAL AREAS IN THE CONTEXT OF VITALIZATION OF TANGIBLE CULTURAL HERITAGE WITH TOURISM

pages : 145-158

Ali İSKENDER & Özlem ÖZBEK

THE EFFECT OF EXPRESSION PERFORMANCES OF TOURIST GUIDES ON THE TOUR SATISFACTION: A STUDY ON CAPPADOCIA

pages : 159-168

Müge KARDEŞ & Abdullah BAYCAR

LIQUID NITROGEN APPLICATIONS IN MOLECULAR GASTRONOMY

pages : 169-176

Fatma KOLSAL

ESKİŞEHİR TROPICAL CENTER: ON A DIVERGENT ARCHITECTURAL PROGRAM

pages : 177-186

Journal of Applied Tourism Research

2021, Vol. 2, No. 2, 91-116

ISSN: 2717-8951

A STUDY TO DETERMINE THE STANDARDS OF ACCESSIBLE (DISABLED FRIENDLY) ACCOMMODATION ENTERPRISES

Zeki AKINCI¹, Mustafa ÇELİK² & Hakan ELİNÇ³

Abstract

Legal and structural arrangements are made in many countries, especially in developed countries, in order for the disabled population to benefit from accommodation businesses equally and with dignity in the context of the right to travel and benefit from tourism activities of the disabled population, which is rapidly increasing in the world and in our country. With the implementation of these regulations, it is observed that the number of disabled individuals participating in tourism activities has increased. Structural arrangements that allow individuals with disabilities to have their holidays alone and freely and benefit from the activities offered, without the need for any assistance or with very little assistance, provide significant contributions. In this study, it is aimed to determine the standards of disabled-friendly accommodation businesses as a result of examining the data obtained from the studies in the in accessible tourism literature on the disabled-friendly accommodation enterprises that allow disabled individuals to have a free, dignified and equal holiday. In the context of accessible tourism, studies that reveal the needs, wishes and suggestions of the disabled individuals forming the demand front and the accommodation establishments forming the supply front are discussed. In addition, the work carried out by the relevant public institutions, especially the Ministry of Culture and Tourism and the Ministry of Family and Social Policies, which have the duty to meet the expectations of both fronts and bear legal responsibility, were examined. In this direction, a draft study was prepared to determine and regulate the standards of disabled friendly accommodation establishments.

Keywords:

Disabled Persons, Accommodation Enterprises, Disabled Friendly Standards, Accessible Tourism

Article

History:

Received: 29 Nov 2021
Accepted: 30 Dec 2021

ERİŞİLEBELİR (ENGELLİ DOSTU) KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN STANDARTLARININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA

Özet

Dünya’da ve ülkemizde hızla artan engelli nüfusunun temel seyahat etme ve turizm faaliyetlerinden yararlanma hakkı bağlamında başta gelişmiş ülkelerde olmak üzere birçok ülkede engellilerin diğer bireylerle birlikte eşit ve onurlu bir şekilde konaklama işletmelerinden yararlanabilmesi için yasal ve yapısal düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemelerin hayata geçirilmeye başlanmasıyla birlikte turizm faaliyetlerine katılan engelli bireylerin sayısının arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle engelli bireylerin konaklama işletmelerinde herhangi bir yardıma gereksinim duymadan veya çok az bir yardım desteğiyle tek başına ve özgür bir şekilde tatil yapabilesine ve sunulan

Anahtar

Kelimeler:

Engelli Bireyler, Konaklama İşletmeleri, Engelli Dostu Standartlar, Erişilebilir Turizm

¹ ORCID: 0000-0001-8643-3429, Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

² ORCID: 0000-0002-4086-3121, Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

³ ORCID: 0000-0003-0065-3987, Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Serik Gülsün-Süleyman Süral Meslek Yüksekokulu

faaliyetlerden yararlanabilmesine imkân sağlayan yapısal düzenlemeler önemli katkılar sağlamaktadır. Bu çalışmada erişilebilir turizm alanyazımında engelli bireylerin özgür, onurlu ve eşit bir şekilde tatil yapmasına imkân sağlayan engelli dostu konaklama işletmeleri konusunda yapılan çalışmaların ve bu çalışmalarda elde edilen verilerin incelenmesi sonucunda engelli dostu konaklama işletmeleri standartlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Erişilebilir turizm bağlamında, talep cephesini oluşturan engelli bireylerin ve arz cephesini oluşturan konaklama işletmelerinin gereksinimlerini, isteklerini ve önerilerini ortaya koyan çalışmalar ele alınmıştır. Ayrıca, her iki cephenin beklentilerini karşılama görevi olan ve yasal sorumluluk taşıyan başta Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmak üzere ilgili kamu kuruluşlarının yapmış olduğu çalışmalar incelenmiştir. Bu doğrultuda engelli dostu konaklama işletmeleri standartlarının saptanması ve düzenlenmesi için taslak çalışma hazırlanmıştır.

Makale

Geçmişi:

Alınan tarih:

29 Kasım 2021

Kabul tarihi:

30 Aralık 2021

1. Giriş

Turizm sektörü, günümüzün ekonomik ve sosyal bir fenomeni olmuştur. Sürekli büyüyen ve derinleşen çeşitlilikler yaratarak dünyanın en hızlı büyüyen ekonomik sektörlerinden biri haline gelen turizm sektörü, kalkınma ile yakından bağlantısı etkisiyle giderek artan bir şekilde sosyo-ekonomik ilerleme için kilit bir itici güç olmuştur. Öyle ki, turizm sektörünün iş hacmi, petrol, gıda ve otomobil sektörünün iş hacmi ile eşit hatta daha fazla konuma gelmiştir. Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası ticaretin en önemli oyuncularından biri haline gelen turizm, birçok gelişmekte olan ülkenin ana gelir kaynaklarından birini temsil etmektedir (UNWTO, 2020a).

Dünya Turizm Örgütü (UNWTO, 2020b) verilerine göre 2019 yılında dünyada ziyaretçi sayısının 2018 yılına göre %4 artışla 1 milyar 500 milyonu aşmış ve turizm gelirleri 1 trilyon 700 milyar dolara ulaşmış ve ortalamam kişi başına düşen turizm harcama miktarı 1133 doları aşmıştır. Bu haliyle turizm, 10 kişiden birini istihdam eden, dünya gayri safi hâsılının %10'unu sağlayan, hizmet sektörünün ihracatının %30'unu oluşturan ve dünya ihracatının %7'sini gerçekleştiren en önemli endüstri haline gelmiştir. Türkiye ise 2019 yılında tüm zamanların ziyaretçi sayısında rekor kırarak %14 artışla 52 milyon 500 bine ulaşmış ve dünyanın en çok turist ağırlayan ülkeler sıralamasında ilk 10'a girdiği ve 6. sırada yer aldığı yer almıştır. Yine Türkiye 2019 yılında 34 milyar 520 milyon dolar elde etmiştir (TUİK, 2020). Bu bağlamda turistlerin ortalama kişi başına harcama miktarı 657 dolar olmuştur. Görüldüğü gibi Türkiye'de turistlerin kişi başına ortalama turizm harcamasının dünya turizm sektöründeki ortalama harcama oranından neredeyse yarısı kadar olmasında turizmin stratejik bir devlet politikası olarak kabul görmemesi ve bu bağlamda devlet ve özel sektör tarafından pazarlamanın yetersizliği yanı sıra turizm türü deniz-kum-güneş üçlüsü olarak adlandırılan kitle turizmine odaklanması ve alternatif turizm türlerine yeteri kadar önem vermemesinin önemli rol oynadığı ifade edilebilir.

Bu bağlamda Türk turizm sektörü, yabancı tur operatörlerine yüksek düzeyde bağımlılık nedeniyle pazarlık yapma gücüne sahip olmaması sonucunda dünya piyasasında oluşan fiyatlardan daha düşük fiyata konaklama işletmelerinde sunulan turistik ürünleri satmaktadır. Yabancı tur operatörlerine bağımlılığın yanı sıra, söz konusu yabancı tur operatörlerinin Türk turizm sektöründe ulaşım ve turizm işletmelerinin (havayolu, seyahat acentesi ve konaklama işletmeleri) çoğuna sahip olması nedeniyle söz konusu elde edilen gelirin büyük bir oranı tekrar yurt dışına gelir ve kâr olarak transfer edilmekte, bunun sonucu olarak ekonomik anlamda gelir sızıntısı olmaktadır. Örn. Alman TUI tur operatörünün müşterilerini sahibi olduğu TUI Airways havayolu firması ile taşıması, TUI Tantar seyahat acentesi ile transferlerini ve turlarını düzenlemesi ve konaklamalarını TUI Hotels and Resorts Turkey adı altında toplanan konaklama işletmelerinde yapması sonucunda bir turistin TUI tur operatörüne ödediği paket tur ücretinin

yaklaşık %70-75'i tekrar Almanya'ya geri gitmektedir (Milliyet, 2005; Tokmak ve Sever, 2018). Bu bağlamda Türkiye'ye gelen turistlere Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından turistin geceleme ve harcama ile ilgili uygulanan anketlerde elde edilen verilerin sağlıklı olmadığı anlaşılmaktadır. Yani, 1000 Euro harcadığını beyan eden turistin yapmış olduğu harcama tutarı verilere turizm geliri olarak kaydedilmekte, ama bu paranın 700-750 Euro tutarının yurtdışına transfer (sızıntı) olarak yurtdışına aktarılması söz konusudur. Bu veriler ışığında söz konusu elde edildiği belirtilen ortalama kişi başına yapılan harcamanın 657 dolardan daha az olduğu ve turizm sektörünün elde ettiği yıllık turizm gelirinin de daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması bağlamında turizm sektörünün turistik ürünleri çeşitlendirmesi büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda engelli bireylerin diğer bireylerle birlikte aynı ortamda özgür, eşit ve onurlu bir şekilde turizm faaliyetlerine katılmasını benimseyen ve öngören erişilebilir turizm, önemli bir alternatif turizm türü olarak bir yandan engelli bireylerin temel hakları olan seyahat etme ve turizm faaliyetlerinden faydalanma hakkını kullanmasına imkân sağlarken, diğer yandan turizm işletmelerinin gelirlerinin artmasına da önemli katkılar sunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre yetişkin dünya nüfusunun %15,6'sını oluşturan (UNWHO, 2011) ve homojen olmayan yapısıyla dünyanın en özel ve büyük azınlığını oluşturan engelli bireylerin (HI, 2020) erişilebilir turizme katılımını sağlamak, devletin stratejik turizm politikaları doğrultusunda kamu kurumlarının bu konuda evrensel yasal düzenlemeleri yapması ve turizm işletmelerinin bu yasal düzenlemeler doğrultusunda yapısal ve yönetsel uygulamaları hayata geçirmesi ile mümkündür.

Bir paradoks şeklinde bir yandan Dünya'da gelişmiş ülkelerde artan refah ve satın alma gücü, sağlıklı besinlere ve çalışma koşullarına, sağlık hizmetlerine kolay erişimin etkisi neticesinde insan yaşının uzamasıyla, diğer yandan gelişmekte olan ülkelerde fakirlik, hızlı nüfus artışı, sağlıklı besinlere, çalışma koşullarına ve sağlık hizmetlerine yetersiz ulaşım nedeniyle artan engelli nüfusunun toplumun diğer bireyleri gibi yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlamak için yasal, yapısal ve yönetsel düzenlemeler yapılmaktadır. Söz konusu bu düzenlemeler ile birlikte özellikle gelişmiş ülkelerde engellileri asimile etmek yerine topluma entegre etmek amacıyla sağlanan sosyal ve ekonomik destekler ile engelli insanlar da toplumun diğer sağlıklı insanları gibi turistik seyahat ve konaklama faaliyetlerinde bulunmaya başlamışlardır (Akıncı vd., 2019). Engellilerin diğer tüm sağlıklı bireyler gibi onurlu, huzurlu ve eşit bir şekilde evrensel hakları olan tatil gereksinimlerini gidermek için turistik destinasyonlara gitmesi ile o destinasyonlarda engellilerin her türlü gereksinimlerini karşılayabilecek türde erişilebilirliğin sağlanması için evrensel tasarıma uygun olarak gerekli yasal, yapısal ve yönetsel düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur.

Özellikle gelişmiş ülkelerde sağlık, sosyal ve ekonomik alanlarda iyileşmeyle birlikte artan refah koşulları neticesinde yaşlı nüfusun artmasına paralel engelli insanların nüfus oranlarının artması ile birlikte gelişmiş ülkelerde engelli insanların sosyal ve ekonomik durumlarını iyileştirmek için çeşitli çalışmalar yapılmak suretiyle yaşamsal kalitelerinin ve erişilebilirliklerinin artırılması amaçlanmaktadır. Tellioglu ve Şimşek'e göre (2016), özellikle gelişmiş birçok Avrupa ülkesinde engelli dostu sosyal politikalar ve hizmetler sayesinde engelli insanların refah seviyesinin artırılması sağlanmış, buna bağlı olarak da engelli insanlar, diğer engelsiz insanlar gibi turistik faaliyetlerde yer almaya başlamışlardır. Dünyanın en büyük azınlığını oluşturan engelli insanların birçoğunun turistik faaliyetlere katılımda kendisine eşlik eden bir kişi veya aile üyeleri ile birlikte bulunması, turizm sektöründe yeni ve önemli bir alternatif turizm türü ve pazarı oluşturmuştur.

Birçok önemli ve eşsiz tatil destinasyonuna sahip olan Türkiye'de engelli insanların turistik faaliyetlere erişilebilirliğinde hem destinasyon hem de turistik işletmeler bağlamında yasal, yapısal ve yönetsel engeller ve eksiklikler söz konusudur. Engellilere sağlanan sosyal ve ekonomik imkânlar konusunda önemli mesafe kat etmiş Türkiye'de turizm endüstrisinin önemli

alt sistemlerinden biri olan ve 2019 yılı verilerine göre (KTB, 2019) Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde yatırım ve işletme belgeli konaklama işletmesi oda sayısı 569.886 adete ve yatak sayısı 1.200.122 adete ulaşmış olan konaklama işletmelerinde de erişilebilir turizm konusunda çeşitli engeller ve eksiklikler bulunmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE-şimdiki adıyla TÜİK) tarafından 2002 yılında yapılan Türkiye Özürülük Araştırması'nda Türkiye'de özürülük oranının %12,29 olduğu belirtilmiştir (DİE, 2002). 2018 yılı itibarıyla Türkiye nüfusunun 82 milyonu aştığı dikkate alındığında, bu orana göre engelli insan sayısının 10 milyonu aştığı anlaşılmaktadır. Buna göre, sadece Türkiye'deki 10 milyon engelli insana 5700 adet oda tasarlandığı dikkate alınır, 1754 engelli insana bir engelli odası düştüğü görülmektedir.

Turizm sektörünün önemli bir alt dalı olan konaklama sektörüne ait konaklama işletmelerinin erişilebilir turizm bağlamında engelli bireylerin eşit, onurlu ve konforlu bir şekilde tatil yapabilmesine olanak sağlayan evrensel tasarımlı engelli dostu konaklama işletmesi standartlarına sahip olması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda yapılan bu çalışmada doküman analizi yöntemiyle veriler toplanmıştır. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach ve Ward, 2013). Bu bağlamda erişilebilir turizm literatüründe yapılan ulusal ve uluslararası akademik çalışmalardan ikincil el veriler incelenerek evrensel tasarımlı engelli dostu konaklama işletmesi standartlarının belirlenmesi ve düzenlenmesi amaçlanmıştır.

2. Engellilik ve Engelli Birey

Çoğu zaman birbiri yerine kullanılan bozukluk (impairment), engellilik (disability) ve toplumsal engellilik (handicap) kavramlarını doğru tanımlamak ve kullanmak büyük önem taşımaktadır. Söz konusu bozukluk, psikolojik, fizyolojik ya da anatomik yapıda ya da fonksiyonlardaki kayıplar ya da bozuklukları ifade etmektedir. Engellilik ise, bozukluktan dolayı ortaya çıkan bireyin normal bir insan gibi performans gösterebilmesinin engellenmesi ya da yok olması olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal hayata uyumda engellilik ise bir bireyin bozukluk veya engellilikten dolayı sahip olduğu dezavantajın, yaşına, cinsiyetine, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak yerine getirmesi gereken rolleri kısıtlaması ya da engellemesi ve bu rolleri yerine getirememesi olarak açıklanabilir. Engellilerin toplumsal hayata uyumlarında yaşanan bu sorun engelli kişi ile onun çevresi arasındaki ilişkinin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kişinin yaşadığı toplumda diğer bireylerle içinde bulunduğu sistemlere sahip olmasını engelleyen kültürel, fiziksel, sosyal engellerle yüzleştiği anda, toplumsal engellilik durumu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, engelli bireyin, diğer bireylerle eşit seviyede olmasını engelleyen tüm kısıtlamalar ve kayıpları kapsamaktadır. Bu bağlamda örneğin otistik olmak bir engelliliktir, ancak bu birey iş bulamadığı için toplumsal engellilik söz konusu olmakta ve toplumsal engelli durumuna düşmektedir. Ancak, engellilerin eğitim ve profesyonel yardım ile toplumsal engelli durumuna düşmeleri önlenmektedir (UN, 1982).

Engellilik insan olma halinin bir parçasıdır ve neredeyse herkes yaşamının belli bir noktasında geçici veya kalıcı olarak zayıf düşecek ve uzun yıllar yaşayan insanlar işlevlerini yerine getirme konusunda artan zorluklarla karşılaşacaktır. Engellilik karmaşıktır ve engellilik ile bağlantılı dezavantajların üstesinden gelen müdahaleler çoklu ve sistemiktir ve bağlamına göre değişiklik gösterir (WHO,2011). Bir engellilik, psikolojik, fizyolojik veya anatomik yapı veya fonksiyonunun herhangi bir kaybı ve anormallığı olarak bir bozulmanın işlevsel sonucudur. Engellilik, doğuştan veya sonradan ortaya çıkan bir rahatsızlık, bir kaza ile bireyin kendi kendisine yapması gereken bedensel veya zihinsel faaliyetleri yerine getirmedeki yetersizlik veya kısıtlılığı ifade etmektedir. Bunların sonucunda da yürüme, görme, işitme, konuşma gibi faaliyetlerde çekilen zorlukların meydana gelmesidir (Zengin ve Eryılmaz, 2013).

Dünya Sağlık Örgütü araştırma sonuçlarına göre, engellilik düşük gelirli ülkelerde yüksek gelirli ülkelere göre daha yaygındır. Aynı zamanda, en yoksul beşte birlik refah diliminde yer alan insanlarda, kadınlarda ve yaşlı insanlarda engellilik daha fazla yaygınlık göstermekte ve savunmasız nüfuslar üzerinde daha olumsuz ve ölçüsüz etkiler bırakmaktadır (Madden vd., 1997).

Engellilik, çok boyutlu bir yapıdır, her bir boyut kendi erişim gereksinimine sahiptir ve bunlar birbirlerinden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Bu bağlamda çok boyutlu yapıların; hareketlilik, işitme, görme, bilişsel/zihinsel sağlık, gizli hassasiyetler ve uzun vadeli sağlık koşullarından oluştuğu yapılan engellilik istatistikleri tarafından kabul edilmektedir (Darcy, 2009, Buhalis ve Dracy, 2011). Bu yaklaşıma göre, engellilik kavramı; bireyin bir veya daha fazla ana yaşamsal aktivitesini büyük ölçüde sınırlayan fiziksel veya zihinsel bozukluğu, bu tarz bir bozukluğun kaydını veya bu tarz bir bozukluğu olduğu kabul edilenleri karşılamaktadır (Burnett ve Baker, 2001).

Figueiredo vd. (2012) tarafından engellilerin turizm faaliyetlerine katılmalarını kısıtlayan engeller üç grupta ele alınmıştır. Bunlar; çevresel engeller (mimari ve ekolojik faktörler ile sosyal çevrenin tutumları ile ilgili engeller), iletişimsel engeller (engelli bireylerin farklı engellilik boyutlarından kaynaklanan engeller), içsel engeller (bireyin fiziksel, ruhsal ve zihinsel durumundan kaynaklanan engellerdir). Crawford ve Godbey'in (1987) ise, engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmalarının önünde engel oluşturabilecek faktörleri;

- kişinin kendi zihninde oluşan engeller (bireyin özgüven ve cesaret eksikliği, turistik tatil konusunda engellilere yönelik fırsatlara ilişkin bilgi eksiklikleri),
- kişiler arası veya toplumsal engeller (engelli bireyin birlikte tatile çıkacağı birini bulamaması ve düşük sosyal etkileşim becerileri),
- yapısal engeller (yetersiz bilgi, esnek olmayan kurallar,
- engelliler için uygun olmayan tesisler ve teknoloji,
- değişime karşı düşük tolerans düzeyi,
- güvenlik kurallarının uygulanmasında gönülsüzlük,
- kişiselleştirilmiş hizmetlerin zayıf olması olarak sınıflandırmışlardır.

Engelli birey tanımı ile “özürlü” ve “sakat” gibi farklı kavramların da kullanıldığı görülmektedir. Asıl itibarıyla söz konusu her üç kavramın da kullanılmasında diğer bireylerin veya kurumların aynı birey ile ilgili sübjektif görüş ve düşüncelerine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Darcy (1998)'ye göre engelli birey ile özürlü birey kavramları arasında anlam farkı bulunmaktadır. Engelli olmak kavramı, öncelikle bireye sonra onun özüne odaklanmakta iken, özürlü olmak kavramı öncelikli olarak bireyin özüne odaklanmaktadır. Ayrıca sakat olmak kavramı da öncelikli olarak bireyin sakatlığına yani hastalığına odaklanmaktadır. Bu bağlamda özürlü ve sakat kavramı yerine engelli kavramının kullanılması bireyi tanımlaması nedeniyle daha doğru olmaktadır.

Engelli birey, doğumla birlikte ya da doğum sonrası bedensel veya ruhsal bütünlüğü, geçici veya daimî olarak azalmış olan, yaşadığı toplumun gerekleriyle uyşamayan insandır. Engelli bireylerin kendi engelleri dışında karşılaştığı engeller; içsel, çevresel ve iletişimsel kaynaklanan engeller olmak üzere üç şekilde kavramsallaştırılmıştır. İçsel engeller; bir bireyin fiziksel, bilişsel veya psikolojik fonksiyonlarının seviyesinden kaynaklanmaktadır. Bu engeller bireyin belirli bir engeliyle doğrudan ilişkili olabilir, aynı zamanda turizm olanakları hakkındaki

bilgi eksikliğinden, etkisiz sosyal becerilerden, bakıcılara karşı fiziksel ve psikolojik bağımlılıktan ve beceri-zorluk uyumsuzluğundan da kaynaklanabilmektedir. Çevresel engeller; engelli bireyin dışındaki unsurlardır. Engelli insanlara karşı tutumları, çevrenin mimari ve ekolojik özellikleri, ulaşım ile ilgili ve ekonomik unsurları, kurallar ve düzenlemeleri ve ihmalin neden olduğu diğer engelleri içermektedir. İletişim engelleri ise engelli bireylerle onların sosyal çevresi arasındaki etkileşimden kaynaklanmaktadır (Cameron vd., 2003).

2002 yılında yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması'nda engelli bireyler, 7 grupta ele alınmıştır. Bu gruplar (DİE, 2002):

- Ortopedik engelli
- Görme engelli
- İşitme engelli
- Dil ve konuşma engelli
- Zihinsel engelli
- Süreçen (Sürekli hastalık) engelli ve
- Diğer engelliler olarak sınıflandırılmaktadır.

3. Erişilebilirlik ve Erişilebilir Turizm

Engellilerin önünde bulunan çok sayıda ve karmaşık engellerin azaltılması ve aşılmasında engellerin erişilebilir kılınması büyük önem taşımaktadır. Erişilebilirlik, mümkün olan en geniş aralıktaki alanda faaliyet gösteren, mümkün olan en geniş yetenek yelpazesine sahip kişilerin kullanabileceği ürünler yaratma süreci olan evrensel tasarımla yakından ilgilidir. Erişilebilirlik, bu süreci herhangi bir engeli olsun ya da olmasın tüm insanlar için evrensel tasarımla ulaşılabilir ve faydalanabilir kılmakla ilgilidir. Erişilebilirlik, herhangi bir ürünün, hizmetin, teknolojinin ya da ortamın engelliler ve yaşlılar dahil olmak üzere herkes tarafından ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını ifade etmektedir (Sherpa Blog, 2020). Kanada Oxford Sözlüğü (1998) ise erişilebilirliği, kolayca ulaşılmanın koşulu olarak tanımlar. Bu anlamda erişilebilirlik, herkes tarafından kolayca ulaşılabilen, elde edilebilen ve kullanılabilen bir şeyin özelliğidir. Bu durum, faaliyetleri sakatlıkları olsun veya olmasın tüm insanlar için erişilebilir kılmakla ilgilidir ve engelli insanlara yardımcı olacak kolaylıkları ve tesisleri tanımlamak için kullanılmaktadır.

Jensen vd (2002), erişilebilirlik kavramının teorik anlayışını geliştirmek için, erişilebilirliğin insan-çevre ilişkisinin yönlerinden biri olduğunu ve çevresel unsurların anlaşılabilirliğinin kişinin ne kadar önemli olduğu konusundaki algıların bireysel yorumlarıyla olduğu gibi, sadece kişinin bileşenine ilişkin çevresel faktörlerle de mümkün olabileceğini savunmaktadır. Erişilebilirlik konusuna sadece fiziksel türde bir erişilebilirlikten ziyade daha geniş bir perspektiften bakılması gerekmektedir. Erişilebilirlik, engelliler için ürünler, cihazlar, hizmetler veya ortamların tasarımıdır. Aynı zamanda erişilebilirlik "erişim yeteneği" olarak da görülebilir. Burada ele alınan tema için faydalı olan özel anlamında, erişilebilirlik, erişilebilirlik sorunlarının bir insan-çevre ilişkisi olarak ifade edilmesi gerektiğini ima eden göreceli bir kavramdır (Iwarsson ve Stahl, 2003).

Bu anlayış, engelli insanların erişimine veya özel ihtiyaçlarına veya yardımcı teknoloji kullanımını yoluyla erişim sağlamaya odaklanmaktadır. Bu bağlamda erişilebilirliği, yaşamın tüm alanlarındaki hak ve hizmetlere özgür, eşit ve saygın bir şekilde ulaşabilmeyi ve bunlardan yararlanabilmeyi ifade etmektedir. Bu kapsamda erişilebilirlik; fiziksel çevreye (mekâna, cihaza

ve burada sunulan hizmetlere) ve bilgi ve mesaja ulaşım olmak üzere iki temel erişimi içermektedir. Erişilebilirlik, temel bir insan hakkı olmasının yanında insanların sosyal, kültürel, sportif ve ekonomik faaliyetlere katılmalarını sağlar. Bununla birlikte, engelli bireyin toplumsal faaliyetleri yerine getirmesinde engel oluşturmayan özrü, yasal, toplumsal veya mekânsal düzenlemelerdeki yetersizlikler ya da yanlışlıklar nedeniyle bir engel haline gelmekte ve erişilebilirliğini engelleyebilmektedir.

Erişilebilirlik fiziksel, duyuşsal ve iletişimsel erişim olarak üç boyuta ayrılmaktadır. Bu bağlamda turizm ve seyahat erişilebilirlik üç şeye bağlıdır. Bunlar, engelli bireylerin seyahat etme veya iletişim kurma kapasitesi, fırsatların ve faaliyetlerin yerleri ve ulaşım olarak sayılabilir (Darcy, 1998). Ancak erişilebilirlik üzerindeki en büyük etki, ulaşım ve iletişimin mevcudiyetidir. Son 20 yıla kadar, kabul edilebilir bir basitleştirme sürecinde erişilebilirliğin üç boyutunun bağımsız olarak ele alınması gerekliliği savunulmuştur. Bununla birlikte, bütünleşmiş veya birleşik bir yaklaşım için baskı artmakta ve erişimin bir boyutundaki değişikliklerin etkilerinin diğer boyutlar içinde giderek daha fazla etkilendiğini kabul edilmektedir (Halden, 2009).

Turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli bir yere sahip alternatif turizm türlerinden biri olan erişilebilir turizm tanımı hakkında çok fazla bir tartışma söz konusu değildir. Aynı zamanda hem akademik çevrede hem de sektör uygulamalarında erişilebilir turizm konusunda gelişmelerin olması ilginçtir. Erişilebilir turizm alanının tanımlayıcı öğelerini açık bir şekilde ortaya koymadan engelli insanların seyahat ederken deneyimlerine odaklanıldığı görülmektedir. Engellilerin turizm faaliyetlerine katılımı ile ilgili alan çeşitli yazarlar tarafından farklı tanımlanmışlardır. Bu alan, birçok yazar tarafından engelli turizmi (O'Neill ve Ali Knight,2000; Burnett ve Bender-Baker, 2001; Darcy, 2002; Yau vd.,2004; Shaw ve Coles, 2004; Buhalis vd., 2005; Daniels vd., 2005), kolay erişim turizmi (Cameron, 2000), engelsiz turizm (Cameron vd., 2003; Vignuda, 2001), kapsayıcı turizm (Buhalis vd., 2005; Shaw, 2007; Yates, 2007), evrensel turizm (Darcy, 2006) ve daha yakın zamanda ise erişilebilir turizm (Buhalis vd.,2006; Darcy, 2006; Shaw, 2007; Wu ve Cheng, 2008) olarak tanımlanmıştır.

Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) erişilebilir turizmi, tüm bireylerin evrensel turizm ürün ve servislerine görsel, işitsel, zihinsel ve mobil kanallarla eşit bir şekilde erişiminin mümkün kılınması olarak tanımlamıştır (UNWTO, 2016). Darcy ve Dickson (2009) erişilebilir turizmi, engelli bireylerin çevreye bağımlı olmaksızın, eşit ve insan onuruna yakışır bir biçimde evrensel turizm ürünlerine ulaşmalarını sağlayan süreç olarak tanımlamışlardır. Ayrıca, Smith vd., (2014) de erişilebilir turizmi, çok farklı özelliklerdeki bir kitlenin (farklı türde fiziksel, ruhsal ve zihinsel sorunlara sahip olan engelliler) turizm faaliyetlerine katılımının sağlanması veya edindikleri turizm deneyimlerinin geliştirilmesi şeklinde ifade etmişlerdir. Erişilebilir turizm, özel gereksinimleri olan insanların herhangi bir engellilik özüne maruz kalmadan veya bir problemle karşılaşmadan, özgür, onurlu ve adil bir şekilde turistik ürünlere ulaşımına ve kullanımına uygun hazırlanmış hizmet ve olanaklar bütünü olarak ifade edilebilir.

Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından dünyanın en büyük azınlığı olarak adlandırılan ve toplumsal açıdan azımsanamayacak bir orana sahip engelli bireylerin yaşamdaki tüm hakları ve var olma mücadeleleri yanında, turizm aktivitelerine katılma isteklerinin önemli bir turistik talep ya da hedef kitle olacağı gözden uzak tutulmamalıdır. Bu nedenle, engelli, yaşlı ve hatta tüm bireyler için seyahat ve turizm olanaklarını erişilebilir kılmak gerek sektör yetkilileri gerekse araştırmacıların üzerinde çalıştığı bir alan olma yolundadır (Tütüncü ve Aydın, 2013). Engelli tanımı ve erişilebilir turizm bağlamında engelli turist terimi, seyahat sırasında konaklama yerlerinde ve diğer turizm hizmetlerinde karşılaşılan çevre sebebiyle ilişkisel yeteneklerinde bir sınırlama yaşayan fiziksel, duyuşsal, zihinsel veya özel bakım gerektiren diğer tıbbi koşulları olan geçici veya kalıcı yardıma ihtiyacı olan herkesi kapsamaktadır. Geçmişte ve günümüzde engelli turistlerin çoğu ihmal ve uygun olmayan tasarım ve hizmet sunumunun neden olduğu

bağımsızlıklarını, saygınlıklarını, eşitliklerini ve özerkliklerini azaltan çeşitli negatif ayrımcılıklara uğramışlardır ve uğramaktadırlar. Bu durum, engelli insanların kendi başlarına seyahat edemedikleri yanlılığına yol açmaktadır.

Engelli bireyler açısından tatilin anlamı normal insanlardan çok da farklı değildir. Onlar için de onurlu ve eşit bir şekilde seyahat etme, dinlenme, eğlenme, gündelik hayatın stresinden ve baskısından uzaklaşma gibi temel motivasyonlar söz konusudur. Bununla birlikte, bir destinasyon ya da tesis açısından, engelli turistlere sunulan bilgilerin yetersiz olması, esneklikten uzak katı kurallar, değişime karşı toleransın düşük olması, uygun olmayan tesisler ya da teknoloji, güvenlik kurallarını uygulamada gönülsüzlük ve kişiselleştirilmiş servislerin zayıf olması kritik öneme sahip engellere örnek gösterilebilir (Daniels vd., 2005). Engelli insanların turizm faaliyetlerine katılımında öncelikli sorunların başında ulaşım, iletişim ve konaklama alanındaki sorunlar gelmektedir. Dolayısıyla öncelikle, bu alanlardaki yasal ve yapısal sorunların ve engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Türkiye’de ve gelişmiş ülkelerde temel insan hak ve özgürlüklerine verilen önemin ışığında engelli insanların toplumsal hayata daha bağımsız, onurlu ve rahat bir şekilde katılabilmeleri için evrensel anlamda yeterli olmasa da yasal düzenlemeler yapılmış ve yapılmaktadır. Yapılan bu yasal düzenlemeler, hem engelli insanların toplumsal hayata uyum sağlamaları hem de turizm faaliyetlerine katılmaları açısından oldukça önemlidir (Çizel vd., 2012). Bununla birlikte engelli bireylerin ekonomik olarak desteklenmesinde ve sosyal hayata katılmasında önemli yasal düzenlemeler hayata geçirilmiş olmasına rağmen turizm işletmelerinde engellilere yönelik yasal düzenlemeler yetersizdir. Türkiye tarafından da imzalanan ve 2008 yılında 5825 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunan Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin 18. maddesinde “Seyahat Özgürlüğü ve Uyraklık” başlığı altında “Taraflar devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seyahat ve yerleşim yerini seçme özgürlüğüne ve uyraklık hakkına sahip olduğunu kabul eder” denilmektedir. Bununla birlikte 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte 4. kısım 18. madde c bendinde bedensel engelli bireyler için gerekli sınıflandırmalar ve standartlara yer verilmiştir. Örneğin bu yönetmeliğe göre, toplam kapasitesi 80 oda ve üzerinde olan konaklama işletmeleri en az bir oda olmak üzere toplam oda kapasitesinin sadece %1’i oranında engelli odasına sahip olması yeterli görülmektedir. Oysa Avrupa’da engelli insanlara yönelik yasalarda değişiklik yapılarak konaklama işletmelerinde engelli oda sayısı %10’a kadar çıkarılmıştır (Dağcı, 2009).

Turizm faaliyetine katılmak isteyen engelli turistlerin destinasyon seçimlerinde altyapının ve erişilebilir turizm işletmelerinin varlığı önemlidir. Tercih edilen destinasyonun erişilebilir olmasının yanı sıra engelli turistler gittikleri destinasyonda başta uygun konaklama işletmesi olmak üzere iç ve dış mekân erişilebilirliğe uygun işletmeleri bulamadıkları takdirde destinasyon tercihlerini değiştirebilmekte veya seyahatlerini iptal etmektedir. Bu nedenle geçici veya kalıcı herhangi bir engelinden dolayı seyahate çıkamayan engelli bireylerin önündeki çevresel, sosyal ve ekonomik engellerin ortadan kaldırılarak turizme katılımının teşvik edilmesi gerekmektedir. Engelli bireylerin bu önemli turizm etkinliğinin içinde huzurlu, onurlu ve eşit bir şekilde yer almaları onların yaşamlarını anlamlandırmanın ve zenginleştirmenin yanı sıra, ülkelerin mevcut turizm potansiyelinin gelişmesi ve sürdürülebilir kılınması açısından da çok büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda turistik destinasyonun bir bütün olarak engelli turistlere erişilebilir olması ve destinasyon içerisindeki başta konaklama işletmeleri olmak üzere tüm turizm işletmelerinin hizmetlerini kaliteli bir şekilde sunmaları erişilebilir turizmin gerçek anlamda hayata geçirilmesi açısından bir gerekliliktir.

Görüldüğü gibi konaklama işletmeleri erişilebilir turizm faaliyetlerinin merkezinde belirleyici bir konumda bulunmaktadır. Konaklama hizmetleri erişilebilir olmayan bir tasarımda

sürdürülebilir bir erişilebilir turizmi hayata geçirmek mümkün değildir. Bu bağlamda, konaklama işletmelerinde engelli turistlere uygunluk doğrultusunda otelin giriş kapısından başlayarak dış(bahçe, plaj, park, yürüyüş yolları, havuz vs.) ve iç (lobi, restoranlar, odalar, asansörler, merdivenler vs.) mekân düzenlemeleri erişilebilir evrensel tasarım kriterlerine göre tasarlanma büyük önem arz etmektedir.

4. Türkiye’de ve Dünyada Erişilebilir Turizm ile İlgili Düzenlemeler

4.1. Türkiye’de Erişilebilir Turizm ile İlgili Düzenlemeler

Türkiye’de 1950 yılında devlet tarafından kurularak engellilere için sosyal, toplumsal, psikolojik projeler üretmek amacıyla Özürlüler Yüksek Kurulu kurulmuştur. Bu kurulun çalışmaları doğrultusunda engelli bireylerin daha rahat yaşaması, insan onuruna yakışır bir hayat sürdürmeleri için yasalar çıkarılmıştır. Bu bağlamda çıkarılan yasalar ile sağlık bakanlığınca yürütülen özel eğitim hizmetleri daha sonra Millî Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. İlk olarak 1976 yılında çıkarılan kanun ile işsiz engelli ve 65 yaş üstü yaşlılar için aylık bağlanmış ve maddi yardım etmiştir. 1997 yılında engelliler ile ilgili yasal politikalar başbakanlığa bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı engelliler ile ilgili düzenlemeler yaparak bu konuda yapılan çalışmalar belirli bir düzen ve disiplin içerisinde uygulanmaya başlanmıştır. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulmasıyla birlikte engellilerin sağlık hizmetleriyle Sağlık Bakanlığı ilgilenmeye başlamış, bunun dışında geri kalan tüm hizmetler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülmüştür. 9 Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın birleştirilmiş ve yeni bakanlığın adı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmuştur. Söz konusu bu bakanlık korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, genç, kadın, şehit yakını, gazi, yaşlı ve engellilere hizmet sunmaktadır.

Herkes için eşitlik ilkesi ile hareket eden Birleşmiş Milletler (UN) belgelerinde özürsüzlük ilk kez 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde dile getirilse de BM sistemi içerisinde özürsüzlükle ilgili çalışmaların başlama tarihi 1945 yılına dayanmaktadır. Özellikle görme ve işitme engelliler gibi bedensel engeller taşıyan bireylerin haklarının artırılmasına odaklanılmış, bunun dışında da özürsüzlüğü önleme ve rehabilitasyon çalışmalarına önem verilmiştir. 1975 yılının aralık ayında BM Genel Konseyi tarafından Özürlü Hakları Bildirgesi yayınlanmış ve burada tüm özürsüzlülerin haklarının din, dil, ırk, cinsiyet, ideolojik ayırım yapılmaksızın garanti altına alındığı ifade edilmiştir (Murat, 2009).

2005 yılında Türkiye’de kabul edilen 5378 Sayılı “Engelliler Hakkında Kanun” ile engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını sağlayarak, toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması yönünde gerekli düzenlemelerin yapılmasının sağlanması amaçlanmıştır. Engellilere yönelik bu düzenlemenin temeli niteliğinde olan 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun, 1 Temmuz 2005’te TBMM’ de kabul edilmiş ve 7/7/2005 tarih 25868 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Engellilerin haklarına ilişkin 50 maddeden oluşan sözleşme Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 13 Aralık 2006 tarihli ve A/RES/61/106 kararıyla kabul edilmiş ve 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, bu sözleşmeyi 30 Mart 2007 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme’nin onaylanması 3 Aralık 2008 tarih ve 5825 sayılı Kanunla uygun bulunmuştur. Sözleşme’nin onayına ilişkin 27 Mayıs 2009 tarih ve 2009/15137 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ve resmi Türkçe çeviri, 14 Temmuz 2009 tarih ve 27288 sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanmıştır. Onay belgeleri 28 Eylül 2009 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği’ne tevdi edilmiş ve Sözleşme Türkiye bakımından, 28 Ekim 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin bu sözleşme’ye ilişkin bir çekince veya beyanı söz konusu

olmamıştır. Söz konusu bu BM Engelli Hakları Sözleşmesi, devletlere engellilere karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve onların yaşam standartlarını yükseltmek gibi yükümlülükler getirmektedir.

Mevcut yasaların tam olarak anlaşılabilmesi ve uygulanabilmesi engellilerin hayatlarını kolaylaştırmak için düzenlenmiş yasa ve yönetmeliklerin yeteri kadar anlatılamaması ve anlaşılabilmesi nedeniyle, sorunlar çözülememiştir. Engellilerin hayatlarını kolaylaştırmak için düzenlenmiş yasa ve yönetmelikler, aksine engellilerin yaşamlarını zorlaştırması söz konusu olmaktadır. Çıkarılan yasa ve yönetmelikler, engelliler, engelli aileleri ve iş adamları tarafından yeterince anlaşılabilmediği için yasalardan doğan haklar faydaya dönüşmemektedir. Oysa devletin ilgili kurumları yasaların anlaşılabilmesini sağlamak, engellileri, yasa ve yönetmeliklerdeki haklarının neler olduğu konusunda bilgilendirmek zorundadırlar (Öztürk, 2011). Türkiye’de engellileri topluma kazandırmak, karşılaştıkları engelleri ortadan kaldırmak için bir takım yasal düzenlemeler yapılmıştır ancak bu yapılan düzenlemelerden en önemlileri *BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme*’nin imzalanıp onaylanması ve TBMM tarafından Türkiye’de ilk defa engellilere özel detaylı ve kapsamlı bir kanunun çıkartılmasıdır (Mesci vd., 2014).

Ulaşılabilirlik Stratejisi Eylem Planı (2010-2011) ile engelli bireylerin çevresel faktörler nedeniyle güç durumlara düşmesini engellemek amacıyla TS 9111 ve TS 12576 Standartlarıyla çevredeki açık alanlardaki, toplu taşımalarındaki ve kapalı alanlardaki eksiklikler açısından birtakım mecburiyetler getirilmesini sağlanmaktadır (Kahveci,2016). Bu standartlar toplumun bilinçlendirilmesi ve teknik personellerin eğitilerek donanımının sağlanması ile erişilebilirlik uygulamalarının artırılmasını kapsamaktadır (Burak, 2018). Kültür ve Turizm Bakanlığınının 06.07.2000 tarihli ve 24101 sayılı Turizm Tesisleri Yönetmeliğiyle konaklama işletmelerinin bedensel engelliler için uygun düzenlemeler yapmasının mecburi hale getirilmiştir.

10.05.2005 tarihli ve 2005/8948 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan ve bedensel engelli bireylere yönelik fiziki düzenlemeleri 18.maddesinin “c” bendinde “Toplam kapasitesi seksen oda ve üzerinde olan oteller ile tatil köylerinde en az bir oda olmak üzere toplam oda kapasitesinin % 1’i oranında odada, ayrıca tesis girişi, genel tuvaletler ile en az bir adet yeme-içme ünitesinde, mola noktaları, temalı parklar ile eğlence merkezlerinde ise kendi türlerinin asgari niteliklerinde belirtilen şekilde bedensel engellilerin kullanımına uygun düzenlemeler yapılır” ifadesi ile düzenleyen Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik 2011 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

26.06.2011 tarihli 27976 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğinin “Bedensel engelliler düzenlemelerine ilişkin esaslar” başlıklı 20. maddesinde ise turizm tesislerinde engellilerin kullanımına yönelik olarak tesis bahçe ve girişi, genel tuvaletler, yatak odaları, yeme-içme üniteleri gibi başlıklar ile ilgili düzenlemelere detaylı bir biçimde yer verilen yönetmelik 2019 tarihinde yürürlükten kaldırılmış ve bunun yerine 01.06.2019 tarihli 30791 sayılı yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin uygulanmasına dair yayınlanan 2019/1 numaralı tebliğin 21. maddesinde yönetmeliğin 18. Maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi hükmü uyarınca erişilebilirlik düzenlemelerine ilişkin esaslarla ilgili daha detaylı bir şekilde yapılması gereken düzenlemeler belirtilmiştir.

4.2. Dünyada Erişilebilir Turizm ile İlgili Düzenlemeler

Amerika’da engellilere yönelik yasal düzenlemeler ilgili eyalet sınırları içinde geçerli olan Eyalet yasaları ve tüm ülkede geçerli olan Federal Yasalar’ dan oluşmaktadır. Amerikan hukukuna göre engellilere yönelik yasalar şunlardır; Individuals With Disabilities Education Act – IDEA (Engelli Bireyler Eğitim Yasası), Rehabilitation Act of 1973 – RA (1973 Rehabilitasyon Yasası), Americans With Disabilities Act of 1990 – ADA (1990 Engelli

Amerikalılar Yasası), Fair Housing Amendments Act – FHAA (Uygun Yerleşim İslah Yasası), Telecommunications Act of 1996 (Telekomünikasyonlar Kanunu), Supplemental Security Income – SSI (Ek Güvenlik Geliri), - Medicaid (Tıbbi yardım), Social Security Disability Insurance – SSDI (Sosyal Güvenlik Engellilik Sigortası), Medicare (Tıbbi bakım) yer almaktadır (Çakmak, 2008). Engelli Amerikalılar Yasası'na (The American With Disabilities Act) göre, konaklama işletmelerinde kapasitesi 25 odaya kadar olan tesislerde en az 1 odanın, 76 ile 100 oda arası tesislerde en az 4 odada, kapasitesi 500 ile 1000 oda arasındaki tesislerde ise toplam oda sayısının % 2'si oranında engellilere yönelik olması gerektiğinin yanı sıra tesis girişlerinde, otoparklarda, odalarda, yapılması gereken düzenlemeleri de detaylı bir biçimde yer almaktadır (Zengin ve Eryılmaz, 2013).

Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1990 yılında yürürlüğe giren “Engelli Amerikalılar Yasası” (The Americans with Disabilities Act), engellilere istihdam, ulaşım, ortak kullanım alanları, yerel ve merkezi hükümet hizmetleri, iletişim gibi alanlarda eşit imkânlar sağlayan geniş kapsamlı bir vatandaşlık hakları yasasıdır. Yasanın 3. bölümü; restoran, otel, tiyatro vb. özel kuruluşlara ait bütün ortak kullanım alanlarını kapsamaktadır. Bu yasa, restoran, otel vb. yerlere fiziksel olarak erişmesinde ve buralardaki hizmetlerden yararlanmasında engellilere eşit haklar tanımaktadır. Görme, işitme ve ortopedik engelliler için bu gibi yerlerde gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktadır (ADA, 2002, ADA, 2005).

Avrupa'da ise erişilebilir turizmin gerçekleştirilmesi ve yaygınlaşması amacıyla altı Avrupa Birliği devletinden dokuz sponsor desteği ile Ocak 2006 yılında kurulan ENAT (European Network For Accessible Tourism-Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı) ve Avrupa turizm merkezleri, ürün ve hizmetlerini tüm ziyaretçiler için erişilebilir duruma getirmek ve erişilebilir turizmi dünya genelinde teşvik etme misyonuyla faaliyet gösteren ve Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen kâr amacı gütmeyen uluslararası bir dernektir. Avrupa'da, erişilebilir turizm konusunda yasal çalışmalara ve ENAT'ın öncülüğünde alınan kararların uygulanmasına önem verilmektedir. Erişilebilir turizm alanında Avrupa genelinde etkili olan ENAT'ın 2007 yılında yayınladığı “Avrupa'da Ulaşılabilir Turizm İçin İmkân ve Hizmetler” başlıklı raporda engellilere yönelik olarak bina ve çevresi ile ilgili olması gereken düzenlemelerden bahsederken erişilebilir tesisler için Dış Alanların Düzenlemesi, İç Ulaşım Yollarının Düzenlemesi, Yeme-İçme Ünitelerinin Düzenlemesi, Tuvalet ve Banyoların Düzenlemesi, Yatak Odalarının Düzenlemesi, Genel Alanların Düzenlemesi, Tasarım Özellikleri gibi başlıklardan oluşan “Fiziksel Erişilebilirlik Kontrol Listesi”ne yer vermiştir (Olcay vd., 2014).

Avrupa'da ENAT derneğinin yanı sıra turizm konusunda çalışmalar yapan iki önemli vakıf olan ONCE (Foundation for Cooperation and the Social Inclusion of the Disabled-Engelli Sosyal İçerme ve İş Birliği Vakfı) ve “Design for all” vakıfları, engelsiz turizm konusunda kamuoyunun farkındalığını arttırmak için çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Engellilere yönelik faaliyet gösteren bu sivil toplum kuruluşları bu alanda önemli çalışmalar yapmaktadırlar. “Once” vakfı, “Ready, Steady, Go”, “Un Mundo Sin Barreras” ve Catalunya Sense Barreras” adlı kampanyalar ile engelsiz turizm konusunda insanları bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Buna ek olarak, ONCE vakfı, engelsiz turizm haberlerinin yer aldığı “Solidariad Digital” adlı bir dijital gazeteyi de 2011 yılından bu yana yayınlamaktadır. “Design for All” adlı vakıf ise, engelli bireylere yönelik faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur. Bu vakıf, engelsiz turizmin geliştirilmesine yönelik olarak, 1996 ve 1998 yıllarında uluslararası ticari fuarlar düzenlemiştir. Çatı bir örgütlenme niteliğinde olan Avrupa Engelliler Forumu (EDF, European Disability Forum) da engelsiz turizm ile ilgili insanları bilinçlendirmeye yönelik kampanyalar düzenlenmektedir. Örneğin, forum, 2012 yılında Avrupa'daki demiryollarının engelliler için daha erişilebilir hale getirilebilmesi için etkili bir kampanya yürütmüştür (Tellioglu ve Şimşek, 2016).

Almanya'da bir konaklama tesisinin ulaşılabilir olması, engelli bireyin her koşul altında bu tesise gelebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Almanya'daki konaklama tesisleri bir turizm

organizasyonu olan “Fremdenverkehr- Marketing GmbH Bonn” tarafından dikkatlice incelenerek A, B ve C şeklinde sınıflandırılmıştır. Ayrıca çeşitli eyaletlerde görme engellilerin refakatçileriyle birlikte tatil yapabilecekleri, bölgesel örgütler tarafından yönetilen tatil köyleri bulunmaktadır. Bu olanaklara ilaveten bölgesel örgütler, yıl boyunca ilginç programlar ve seminerler düzenlemektedir. Bazı ulusal seyahat acenteleri de engelliler için özel turlar organize etmektedir (Köseler, 2009). Belçika’nın Flemish bölgesindeki ise, turist otoriteleri birkaç yıldan beri “Mobility Flanders” adlı örgüt ile iş birliği yapmaktadır. Bu iş birliği, geleneksel turist ofisi broşürlerine engelli sembollerini koymadan önce tesis ve işletmelerin kontrolünü içermektedir (Artar ve Karabacak, 2003).

İngiltere’de “Otel ve Tatil Konsorsiyumu” (The Hotel & Holiday Consortium) tekerlekli sandalye kullanıcıları için konaklama tesislerinin sınıflandırılması kriterlerini belirlemiştir. Ülkede ayrıca sadece engellilere yönelik olarak program hazırlayan seyahat acenteleri, engelliler için özel olarak düzenlenmiş taşıma araçları ve konaklama tesisleri bulunmaktadır. Konaklama tesislerinde, bölgede gezilebilecek yerleri engelliler açısından inceleyen rehber kitaplar bulunmaktadır. Bu kitaplarda her konuda bölgenin profili çıkarılmıştır. Ayrıca bütün engel grupları için kısaltmalar ve semboller İngilizce, Fransızca ve Almanca olmak üzere üç dilde yazılmıştır (EU, 2003b). İtalya ise, herkes için turizm konusunda oldukça ileri bir yasal zemine sahiptir. Bu ülkede, tesisler ve turizm aktiviteleri hakkında engelliler için oldukça aktif bilgi sağlayan bölgesel kuruluşlar bulunmaktadır. İtalya’da engellilerin ihtiyaçlarına tam olarak cevap veren konaklama tesisleri bulunmaktadır. İtalya’da bir tur operatörü olan “Accessible Italy” internet üzerindeki tanıtım sayfalarında engellilerin katılabilecekleri özel tur programları anlatılmakta ve çeşitli kentlerde engellilere yönelik düzenlemeler aktarılmaktadır (Artar ve Karabacakoğlu, 2003).

Ülkeler ve gönüllü sivil toplum örgütleri tarafından engelli bireylerin önlerindeki her türlü bariyerlerin ortadan kaldırılması ve yaşam kalitesini artırılmasına yönelik yapılan çalışmaların Dünya Turizm Örgütü’nün “Engelli Dostu Turizm Destinasyonları” ve “Herkes İçin Erişilebilir Turizm” raporlarının yayınlanmasında önemli katkıları olmuştur.

5. Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartları Kılavuzu Düzenlemesi

Standartlar, sistem tasarımlarını büyük ölçüde etkileyebilmekte ve bu nedenle erişilebilirliği artırmaya ve erişilebilirliği sınırlayan sistemlerin varlığını en aza indirmeye önemli ölçüde katkıda bulunabilmektedir. Erişilebilirlik konuları standartlara dahil edilirse, sistem tasarımcıları erişilebilirlik özelliklerine olan ihtiyacı tasarım sürecinin başlarında fark edebilmektedir. Kullanıcı erişilebilirlik gereksinimlerinin tasarım sürecinden daha erken yerine getirilmesi, üreticilerin, muhtemelen çok az ek ücret karşılığında veya hiçbir ekstra maliyetle erişilebilir sistemler tasarlamasını ve üretmesini sağlamaktadır.

Konaklama işletmelerinin engelli insanlar için erişilebilir hale getirilmesi için evrensel erişilebilir tasarım için en temel ve önemli noktaların ele alınması gerekmektedir. Engelli bireylerin gereksinimleri göz önünde bulundurularak tasarım yapmak, tüm insanların mekân standartlarından ve engellilerin gereksinim duyduğu birçok özellikten yararlanabileceği için konaklama işletmelerine önemli katma değer sağlayacaktır. Bu bağlamda uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra yorgun ve stresli olarak ağır valizlerle gelen müşteriler, yaşlılar ve küçük çocuklu aileler, daha güvenli ve daha konforlu bir konaklamanın keyfini çıkaracaklardır. Erişilebilir binalar ve yapılar için kullanıcı gereksinimlerini içeren, çok çeşitli bilgiler ve büyük miktarda ayrıntı içeren birçok kitap, kılavuz, standart ve kontrol listesi vardır.

Erişilebilirlik için tasarım gerekliliklerinin farkında olmayan konaklama işletmeleri sahipleri ve mimarlar için, başlangıçta, ana öncelikleri ve kritik konuları belirlemek ve iyi bir çözüm oluşturmak zor olabilmektedir. Bu çalışmada, tüm temel erişim gereksinimlerini karşılayan,

etkili ve ekonomik bir tasarıma yol açabilecek bir kılavuz önerilmektedir. Erişilebilir bir konaklama işletmesinin tasarımı, en geniş kullanıcı yelpazesinin gereksinimlerinin hesaba katıldığı Herkes İçin Evrensel Tasarım yaklaşımı gerektirmektedir. Engelli kullanıcıların temel gereksinimleri ve bunların tasarım çözümünde nasıl ele alınacağı bilinmeden erişilebilir tasarım elde edilemez. Evrensel engelli dostu konaklama işletmeleri sunulan turistik ürünün ve ortamların tüm insanlar tarafından mümkün olan en geniş ölçüde, adaptasyona ve özel tasarıma gereksinim duymadan kullanılabilir şekilde tasarlanmalıdır.

Evrensel tasarım konseptinin amacı, ürünleri, iletişimi ve yapıyı çevreyi çok az ya da ekstra maliyet olmaksızın daha fazla kişi tarafından daha kullanılabilir hale getirerek herkes için yaşamı kolaylaştırmaktır. Evrensel tasarım konsepti, her yaşta, boyuttan ve yetenekten tüm insanları hedef almaktadır. Ayrıca, erişilebilirlik bina yapım maliyetlerini mutlaka arttırmamaktadır. Maliyet ve erişilebilirlik arasında basit bir doğrusal ilişki yoktur. Daha yüksek maliyetler olmadan iyi bir erişilebilirlik sağlanabilmektedir. Maliyetleri yönetmek, erişim kriterleri bina tasarım aşamasının başlarında ortaya çıktığında daha etkilidir ve hataları daha sonra düzeltmek daha pahalı olmaktadır. Erişilebilirlik normalden daha fazla alan gerektirebilir, bununla birlikte geniş bir müşteri kitlesi daha kolay erişimi takdir edecek ve ürün farklılaşması nedeniyle daha yüksek fiyat ödemeye istekli olacaktır. Ayrıca unutmamak gerekir ki, engelli dostu konaklama işletmelerinin herkes için başlangıçta tam erişilebilir olması beklenmemelidir. Erişilebilirlikte her gelişme, birçok ziyaretçi için faydalı ve değerli olacaktır. İyi tasarımcılar tarafından tasarım çözümleriyle erişilebilir engelli dostu konaklama işletmeleri modern, çekici ve estetik olabilir (Papamichail, 2012). Evrensel Tasarım Merkezi (CUD)'a göre evrensel tasarımın ilkelerini aşağıdaki gibi açıklanmaktadır (CUD,2020):

- **Adil Kullanım:** Tasarım yararlıdır ve çeşitli yeteneklere sahip kişilere pazarlanabilir.
- **Kullanımda Esneklik:** Tasarım, çok çeşitli bireysel tercihleri ve yetenekleri barındırır.
- **Basit ve Sezgisel Kullanım:** Tasarımın kullanımı, kullanıcının deneyimi, bilgisi, dil becerileri veya mevcut konsantrasyon seviyesinden bağımsız olarak anlaşılması kolaydır.
- **Algılanabilir Bilgi:** Tasarım, ortam koşullarına veya kullanıcının duyu yeteneklerine bakılmaksızın gerekli bilgileri kullanıcıya etkili bir şekilde iletir.
- **Hata Toleransı:** Tasarım tehlikeleri ve kazara veya kasıtsız eylemlerin olumsuz sonuçlarını en aza indirir.
- **Düşük Fiziksel Çaba:** Tasarım verimli ve rahat bir şekilde ve minimum yorulma ile kullanılabilir.
- **Yaklaşım ve Kullanım için Boyut ve Alan:** Kullanıcının vücut ölçüsü, duruşu veya hareketliliğinden bağımsız olarak yaklaşma, erişim, manipülasyon ve kullanım için uygun boyut ve alan sağlanır.

Erişilebilir engelli dostu konaklama işletmeleri sadece engelli bireylere değil, asıl itibarıyla tüm müşterilere fayda sağlamaktadır. Engelli bireyleri aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür:

- Manuel veya elektrikli tekerlekli sandalyeli, yardımcısı olan veya olmayan tekerlekli sandalye kullanan kişiler.
- Koltuk değneği, baston veya tekerlekli araba kullanabilen yürüme güçlüğü çeken kişiler.

- Sınırlı kol / el kullanımı olan kişiler.
- Az gören veya görme engelli kişiler.
- İşitme güçlüğü çeken veya sağır kişiler.
- Astımı veya alerjisi olan kişiler.
- Öğrenme güçlüğü çeken kişiler.

Bununla birlikte erişilebilir engelli dostu konaklama işletmelerinden yararlanacak diğer misafirler de şunlardır:

- Uzun süreli sağlık sorunları olan kişiler, örneğin dolaşım hastalıkları.
- Hamile kadınlar.
- Küçük çocuklu aileler.
- Geçici bedensel engelli kişiler, e. g. kırık bir bacak
- Yorgun, uykulu ve stresli müşteriler.
- Büyük ve ağır bagaj veya ekipmanı olan müşteriler.

Ülkemizde ve Dünyada engelli bireylerin sayısı gün geçtikçe hızla artmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2011 yılında yayınlanan raporunda bir ya da birden fazla geçici veya kalıcı engeli olan engelli bireylerin oranı %15'i geçmektedir. Bu bağlamda dünya genelinde 8 milyar insan nüfusunun 1 milyar 200 milyonu ve 82 milyon nüfusa sahip ülkemizde bu orana göre engelli birey sayısının 12 milyona ulaştığı öngörülebilmektedir. Engelli bireylerin en doğal evrensel hakları olan seyahat ve turizm faaliyetlerine katılımında ailelerinden en az bir bireyin kendisine eşlik ettiğini varsaydığımızda turizm faaliyetlerine katılım potansiyelinin daha da artması söz konusu olmaktadır.

Ulusal ve uluslararası yayınlar incelendiğinde birçok kamu kurumunun, sivil toplum örgütünün ve özel kuruluşun bu konuda bazı çalışmalar yaptığı görülmektedir. Seyahat ve turizm faaliyetleri ile ilgili engellilerin erişilebilirliği konusunda bazı standartlar belirlendiği, fakat konaklama işletmeleri ile ilgili doğrudan ve dolaylı etkisi ve katkısı olan standartlara baktığımızda, ISO (International Organization for Standardization-Uluslararası Standartlar Organizasyonu) tarafından yapılan ISO/DIS 21902 Turizm ve İlgili Servisler-Herkes İçin Erişilebilir Turizm-Gereksinimler ve Tavsiyeler (Tourism and Related Services-Accessible Tourism for all-Requirements and Recommendations-), ISO 17049:2013 Erişilebilir Tasarım (Accessible Design), ve ADA (The Americans with Disabilities Act-Engelli Amerikalılar Yasası) tarafından 2010 ADA Erişilebilir Tasarım Standartlarının (Standarts for Accessible Design) olduğu görülmektedir. Bu bağlamda TSE (Türk Standartlar Enstitüsü) tarafından da engellilerin seyahat, ulaşım, ürün ve ikamet edeceği binaların düzenlenmesi konusunda birçok standartları olduğu görülmektedir. Bu kuruluşların yanı sıra birçok farklı kuruluşun da erişilebilir turizm ile ilgili çalışmalar yaptığı ve raporlar hazırladığı görülmektedir. Bununla birlikte hem ulusal hem de uluslararası yayınlarda detaylı erişilebilir engelli dostu konaklama işletmeleri standartlarının olduğu bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın engelli dostu konaklama işletmeleri standartlarının belirlenmesi ve düzenlenmesi konusunda öncü bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

6. Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartları Taslağı

Dünya Turizm Örgütü tarafından öngörülen erişilebilir turizm kapsamında ilke, usul ve esaslara göre evrensel engelli dostu konaklama işletmeleri standartları taslağı düzenlenmiştir.

6.1. Genel Hükümler

Madde 1- Amaç

Kültür ve Turizm Bakanlığı işletme belgesine sahip konaklama işletmeleri sınırları içerisinde başta engelli bireylerin topluma tam, etkin ve eşit katılımını sağlamak için konaklama işletmelerinin açık, yarı açık ve kapalı alanlarının kanun, tüzük, imar planları, yönetmelik hükümleri ve bunların fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun tatbikinde ve teşekkülünde evrensel Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu'nun esas alınmasıdır.

Madde 2- Kapsam

Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu, Kültür ve Turizm Bakanlığı işletme belgesine sahip konaklama işletmeleri sınırları içerisinde uygulanır.

Madde 3- Yasal dayanak

Birleşmiş Milletler Genel kurulu tarafından 2006 yılında kabul edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 03/12/2008 tarihli ve 5825 sayılı kanunla onaylanmış olan "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi" nin 9. Maddesi'ne uyumluluk bağlamında 01.07.2005 tarihinde 5378 sayılı kabul edilen "Engelliler Hakkında Kanun" da 06.02.2014 yılında yapılan değişiklik düzenlemesi ile 3. Maddenin (g) fıkrasında erişilebilirlik standartlarının belirlenmesinde yetkilendirilen Türk Standartları Enstitüsü'nün erişilebilirlikle ilgili yayınladığı standartlar dikkate alınmıştır.

Madde 4- Genel Esaslar

Kültür ve Turizm Bakanlığı işletme belgesine sahip konaklama işletmeleri sınırları içerisinde, yasal zorunluluklar kapsamında açık, yarı açık ve kapalı mekanların "Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu'na uygun bir şekilde planlanması, programlanması, projelendirilmesi ve uygulanması hedeflenmektedir.

Madde 5- İstisnalar

Özel kanunlar ve bunların yönetmelikleri dışında "Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu" hükümlerinin başka bir yönetmelikle çatışması halinde hiyerarşik önceliğin "Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu" hükümlerine verilmesi öngörülmektedir. Kamu kurumlarının ilgili yönetmeliklerine, içtihatlarına, kararlarına ve genelgelerine göre yapılacak bütün yapılarda; plan, fen, sağlık, güvenli yapılaşma, estetik ve çevre şartlarına, Türk Standartlar Kurumu tarafından belirlenmiş standartlara ve ilgili diğer kanun, tüzük ve Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu'na, uyulması engellilerin ihtiyaç ve kabul edilmiş yasal hakları bakımından zorunludur.

Madde 6- Engelli Yararı İçin Alınması Gereken Tedbirler

Konaklama işletmeleri içerisinde yapılacak tüm yapısal çalışmalarda ve "Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu" içerisinde yer almamış hususlarda ihtiyaca göre uygulanacak şekli hususunda Türk Standartlar Enstitüsü ve engelli bireyleri temsil eden konfederasyona görüş sormalıdır. Konaklama işletmelerinin sahip olduğu oda kapasitesinin % 10'u engelli bireylerin kullanımına uygun olarak tasarlanması ve düzenlenmesi, bunun yanı sıra

kapalı alanda asansörlerin, merdivenlerin, koridorların, kapıların ve tüm müşterilere hizmet sunan birimlerin engelli kullanımına uygun olarak tasarlanması ve düzenlenmesi gerekmektedir.

Madde 7- Sosyal Uygunluk Vizesi (Ruhsatı)

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesine göre, her çeşit ruhsat başvurusu değerlendirilirken, projelerin ilgili makamlarca onaylanması şartı olarak Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu'nda belirtilen kriter ve hükümlere uygunluk aranır. Aksine bir durum olması halinde; ruhsat ve ekleri, Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu'nun kriter ve hükümlerine uygun hale getirilmedikçe projeler onaylanmamak ve ruhsat verilmemelidir. Ayrıca; yapı kullanma izni, tamir, tadil ve ilave inşaat taleplerinde de Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu şartları aranmalıdır. Açık, yarı açık ve kapalı alanlarda yapılan inşaatların herhangi birinde plan ve/veya Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu, hükümleri, ruhsat ve eki projelerine olan aykırılıklar giderilmedikçe yapının inşasına devam izni verilmemelidir.

Madde 8- Denetim Sertifikasyon ve Cezai Hükümler

Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu, kriter ve hükümlerinin uygulanmasının denetimini ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığı birimi yapar. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Standartları Enstitüsü Akreditasyon sistemini işleterek uygunluğun tespit edilmesi halinde Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartları (EDKİS) Sertifikasyonu vermeye yetkilidir. 5825 sayılı Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesini imzalayan ve onaylayan devletler, uluslararası hukuk prensipleri bağlamında iç hukukları üzerinden sorumludur. Bu sorumluluklarının gereği devletin bir organı olan Kültür ve Turizm Bakanlığı evrensel Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartları zamanında yerine getirmeyen konaklama işletmelerini engelliler lehine uyarır, haklarını talep ve takip eder, ihmali, suistimal ve hak ihlalleri durumlarını tespit ettiği zaman ilgili birimlerine bildirerek ilgili konaklama işletmesi hakkında işlem yapılmasını talep ve takip eder.

Madde 9-Yürürlük, Uyulması Gereken Yapım Standartları ve Şekiller

Kültür ve Turizm Bakanlığı Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar (EDKİS) Akreditasyon sistemitarihinde yürürlüğe girmiştir

Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar kılavuzunda yer alan standart ve şekiller; TC. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının, Yerel Yönetimler için Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı, ADA (Amerikalı Engelliler Yasası), ENAT (Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı), Alberta (Kanada) ve TSE'nin engelli erişimi ile ilgili güncellenmiş (2011 yılı) standartlarından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Madde 10- Yetkilendirme

Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartlar Kılavuzu'nun eksik ve yanlışların tamamlanması ve güncellenerek düzeltilmesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilidir.

6.2. Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Kontrol Listesi

Misafirler için konaklama işletmelerinin temel işlevlerini; hijyen şartlarda konaklama, yeme-içme, dinlenme, eğlenme, rekreatif faaliyetlerde bulunma olarak ifade edebiliriz. Kontrol listesinde erişilebilir ve iyi işleyen bir konaklama işletmesi binası tasarımı için bazı minimum boyutlar verilmiştir. Tipik olarak, tekerlekli sandalye kullanıcılarının gereksinimleri, fiziksel yerleşim ve tasarım için kriterleri belirlemektedir. Çünkü bu kullanıcılar daha fazla alana ve minimum engele ihtiyaç duymaktadır.

Farklı ülkelerde veya mevzuatta kullanılan erişim standartları bir dereceye kadar değişebilmektedir. Burada verilen boyutlar standartlar, daha önce bu konuda yapılmış çalışmalar, çalışma deneyimine, erişilebilir bina projelerine ve kullanımındaki erişilebilir binaların gözlemlerine dayanmaktadır (Tablo 1). Genel olarak ve özellikle yeni projelerde, oda boyutlarına, koridor genişliğine, kapı açıklıklarına ve yerleşim planına karar verirken boyutlar konusunda cömert olunması tavsiye edilir, çünkü bu, yeni dönemlerde ortaya çıkabilecek beklenmedik durumlarla baş etmeyi kolaylaştıracaktır.

Tablo 1. Engelli Dostu Konaklama İşletmesi Kontrol Listesi Tablosu

No	Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri İçin Zorunlu Uygulamalar	Uygun	Uygun Değil
	Park Alanı ve Ana Giriş		
1	Engelli konuk odası sayısı kadar engelli park yeri görülebilir şekilde engelli sembolüyle işaretlenmiş olmalıdır.		
2	Her bir engelli park yeri eni 3,6 metre ve boyu 5 metre olmalıdır.		
3	Engelli park alanı ile konaklama işletmesi girişi arasındaki yol tekerlekli sandalyeye uygun olmalıdır.		
4	Engelli park alanı ile ana bina girişi arasındaki rampalar düz ayak olmalıdır.		
5	Engelli park alanı ile ana bina girişi arasındaki rampalar standart eğimli olmalıdır.		
6	Engelli park alanı ile ana bina girişi arasındaki rampaların başlangıç ve bitişlerinde belirgin işaretler olmalıdır.		
7	Engelli park alanından engelli erişimine uygun bina girişine izin veren bitişik yol olmalıdır.		
8	Engelli park yeri ile engelli girişi arasındaki mesafe maksimum 25 m olmalıdır.		
9	Engelli park alanında "Yardım için Resepsiyonu Arayın. No:xxxx" işareti olmalıdır.		
	Ana Giriş Kapısı ve Diğer Kapılar		
10	Ana giriş kapısı net genişliği minimum 100 cm olmalıdır.		
11	Tekerlekli sandalyeler için kapı eşiği sıfır zemin, eşik varsa maksimum 2 cm yüksekliğinde olmalıdır.		
12	Ana giriş kapısı yana asılı, manuel veya sürgülü otomatik olmalıdır.		
13	Karanlıkta engellilerin kullanımına uygun, erişilebilir, işaretli ve ışıklı kapı zili olmalıdır.		
14	Engelli bireylerin özellikle az gören bireyler için büyük cam kapılar ve pencereler üzerinde kazaları önlemek için işaretler olmalıdır.		
15	Giriş kapısında 120 cm yükseklikte otomatik itme plakası olmalıdır.		
16	Elektrikli itme plakasında belirgin işaretler olmalıdır.		
17	Engelli girişi işletmenin ana girişinin yanında olmalıdır. Engelli girişi işletmenin ana girişinin yanında değilse yön belirtici işaretler olmalıdır.		
18	Elektrikli kapı sisteminin olması durumunda belirgin işaretler olmalıdır.		
19	Diğer kapılarda eşik olmamalı, varsa maksimum 2 cm yüksekliğinde olmalıdır.		
20	Diğer kapıların net genişliği minimum 90 cm olmalıdır.		
21	Kaldıraç tipi kapı kolları olmalıdır.		
22	Banyo kapıları dışa doğru açılır veya kayar tip olmalıdır.		
	İç ve Dış Mekânda Erişim Yolları, Rampalar ve Merdivenler		
23	Erişim yolu iki tekerlekli sandalyenin yan yana ya da karşılıklı geçebilecek şekilde en az 180 cm olmalıdır.		
24	Erişim yolu yüzeyi kaymaz ve pürüzsüz olmalı ve 5mm'den fazla boşluk olmamalıdır.		
25	Erişim yolunda tekerleklerin kenarın üzerinden geçmesini önlemek için 5 ile 10 cm yüksekliğinde yan koruma olmalıdır.		
26	Rampalar %5 veya daha düşük eğimli olmalıdır.		
27	Rampaların %5 veya daha düşük eğimin mümkün olmadığı durumlarda 5 metreden		

	kısa bir mesafe için %7 veya iki metreden kısa mesafe için %8 veya 50 cm'den kısa mesafe için %12 veya daha düşük olmalıdır.		
28	75 cm veya daha alt kısım tekerlekli sandalyeler için rampaların her iki tarafında 100 cm yüksekliğinde korkuluklar olmalıdır.		
29	Rampalar arasında 10 metrede bir seviye dinlenme alanı olmalıdır.		
30	Rampanın altında ya da üstünde bir kapının olduğu yerde, tekerlekli sandalye kullanıcısının kapıyı açabilmesi için düz bir alan (minimum 1,50 m x 1,50 m) olmalıdır.		
31	Rampanın yönünde bir değişiklik olduğunda bir dönüş alanı (minimum 1,50 m x 1,50 m) olmalıdır.		
32	Görmeyen veya az gören engelli bireylerin kaza yapmasını önlemek için rampanın üstü ve altı dokunsal ve/veya görsel işaretlerle açıkça belirtilmiş olmalıdır.		
33	Merdivenlerin tüm basamakları 28 ile 32 cm arasında uzunluğa sahip olmalıdır.		
34	Merdivenlerin tüm basamakları 15 ile 18 cm arasında yüksekliğe sahip olmalıdır.		
35	Merdiven basamaklarının alt ve üst kısmında az gören kişilerin kaza yapmasını önlemek için dokunsal ve/veya görsel işaretlerle açıkça belirtilmiş olmalıdır.		
36	Merdivenlerin 10 ile 12 basamağı ile iniş ve çıkış sağlanmış olmalıdır.		
37	Merdivenlerin her iki tarafında duvardan farklı renkte korkuluklar (el rayları) olmalıdır.		
38	Korkuluklar (el rayları) merdivenin başlangıcından 5 cm önde başlamalıdır.		
39	Merdivenlerin her iki tarafında korkulukların her biri 75 cm ve diğeri 100 cm yüksekliğinde olmalıdır.		
40	Merdivenlerin ilk ve son basamakları zemin renginden farklı bir renk ile renklendirilmiş olmalıdır.		
41	Merdivenler kaydırmaz özelliğe sahip olmalıdır.		
	Resepsiyon ve Hizmet Alanı		
42	Tekerlekli sandalye kullanıcıları için resepsiyon deskinin bir alanında yüksekliği maksimum 80 cm olan desk olmalıdır.		
43	Resepsiyon alanı iyi aydınlatılmış olmalıdır.		
44	Resepsiyona yakın masa ve sandalye olmalıdır.		
45	Resepsiyon deskine bağlı en az iki adet tutma kolu olmalıdır.		
46	Resepsiyonda titreşimli alarm ve yangın uyarı sisteminin bulunduğunu belirten işaretler olmalıdır.		
47	Girişten resepsiyona kadar zemin renginden farklı renkte giriş halısı olmalıdır.		
48	Resepsiyona yönlendiren işaretler olmalı, resepsiyon giriş kapısına yakın değilse yönlendirici kılavuz çizgi işaretleri olmalıdır.		
	Lobi		
49	Engelli bireyler için ürün temin yüksekliği erişilebilir olan masalar olmalıdır.		
50	Lobideki dükkanların koridorları en az 130 cm olmalıdır.		
51	Lobide resepsiyon ve asansör arasında kolay geçiş imkânı olmalıdır.		
52	Lobide tekerlekli sandalye temini edilecek yer olmalıdır.		
53	Lobide oturma yerleri arasında rahat geçiş imkânı olmalıdır.		
54	Lobide şarjlı tekerlekli sandalyeler için belirgin işaretli erişilebilir prizler olmalıdır.		
55	Lobide engelli bireylerin rahat bir şekilde kullanımı için en az bir bilgisayar, bilgisayar masası ve sandalyesi olmalıdır.		
56	Lobiden odalara ve diğer mekanlara giden koridorlar minimum 130 cm olmalıdır.		
57	Lobideki vestiyerlerde erişilebilir askı yüksekliği maksimum 120 cm olmalıdır.		
58	Tekerlekli sandalyeli engelli bireylerin rahat kullanımı için en az bir uygun masa, erişilebilir 1 bilgisayar olmalıdır.		
59	Lobideki ve diğer genel alan mekanlarında zıt renklerle kolay fark edilebilir yönlendirme işaretleri olmalıdır.		
60	Şarjlı tekerlekli sandalyeler için belirgin işaretli prizler olmalıdır.		
61	Yönlendirme levhaları 140 cm ve 160 cm yükseklikte olmalıdır.		
	Asansörler		
62	Tekerlekli sandalyeye uygun asansörleri gösteren işaretler olmalıdır.		
63	Her asansör girişinde 150 cm x 150 cm boş alan olmalıdır. Yandan asılı dışa açılan		

	kapıları olan asansörler için, asansörün karşısında 170 cm'lik bir boşluk olmalıdır.		
64	Asansör kapısı açıldığında net genişliği minimum 90 cm olmalıdır.		
65	Asansörün iç genişliği 110 cm ve iç derinliği 140 cm olmalıdır.		
66	Görme engelli bireyleri bilgilendirmek için her katta duraklamalar için sözlü anons sistemi olmalıdır.		
67	Görme engelli bireylerin kullanımı için asansör düğmelerinde kabartılmış sayılar ve harfler (Braille alfabesi) olmalıdır.		
68	Tekerlekli sandalye kullanan ve kısa boylu bireylerin asansör düğmelerine rahat erişilebilirliğini sağlamak için zeminden yüksekliği 90 cm ile 120 cm arasında olmalıdır.		
69	Asansör kumanda düğmeleri köşeden minimum 40 cm olmalıdır.		
70	Asansör içerisinde zeminden yüksekliği 85 cm olan yatay destek korkuluğu (tutunma kolları) olmalıdır.		
71	Engelli bireylerin tekerlekli sandalyeden kapının açılıp açılmadığını görebilmeleri için ayna olmalıdır.		
	Genel Alan Engelli Tuvaletleri		
72	Tuvalet kapıları dışa açılır olmalı ya da kayar kapı olmalıdır. Dışa açılır kapı ise, kapının dışa açıldığı yerde, kapının önündeki boşluk 170 cm olmalıdır.		
73	Tuvalet kapısının genişliği minimum 90 cm olmalıdır.		
74	Klozet, lavabo, sifon ve batarya gibi donatılar engellilerin kullanabileceği şekilde düzenlenmiş olmalıdır.		
75	Klozetin ön tarafında en az 120 cm, bir tarafında en az 90 cm boşluk olmalıdır.		
76	Engelli tuvaletini açmak ve kapatmak için kapı kolu (tutacak) olmalıdır.		
77	Tuvalet kenarlarında kol dayama demirleri olmalıdır.		
78	Tuvalet odasında 150 cm çapında bir serbest dönüş dairesi olmalıdır.		
79	Tuvalet odası zemini kaymaz zemin olmalıdır.		
80	Tuvalet odasındaki lavabo altındaki boş alan zeminden 70 cm alt kenar yüksekliği ve üst kenar yüksekliği 80 cm olmalıdır.		
81	Tuvaletin yan duvarlarından uzağa yerleştirildiği bir düzende, yerden 80 cm yükseklikte iki adet hareketli yatay korkuluk olmalıdır.		
82	Görme engelliler için tuvalet odasının kapıları, kapı çerçeveleri, demirbaşlar ve donanımlar için renk kontrastı olmalıdır.		
83	Tuvalet odasındaki lavabo üstü ayna, alt kenar yerden 100 cm yukarıda ve üst kenar yerden 200 cm yukarıda ve tekerlekli sandalye kullanıcılarına doğru eğimli olmalıdır.		
84	Lavabo yüksekliği minimum 80 cm olmalıdır.		
85	Lavabonun hemen yanında boş yüzey alanı olmalıdır.		
86	Lavaboda tek başlıklı musluk bataryaları olmalıdır.		
87	Tekerlekli sandalyeden ulaşılabilir sabunluk olmalıdır.		
88	Tekerlekli sandalyeden ulaşılabilir havluluk olmalıdır.		
89	Tekerlekli sandalyeden ulaşılabilir askı 120 cm ve 160 cm arasında yükseklikte olmalıdır.		
90	Tuvalet odasında acil durum çağrı (alarm) sistemi olmalıdır.		
91	Tuvalet odasında boy aynası olmalıdır.		
92	Tuvalet odasının arka duvarı farklı renkte olmalıdır.		
93	Tekerlekli sandalyeden açılabilir duvara asılı (monteli) atık kâğıt kutusu olmalıdır.		
	Konferans ve Toplantı Salonları		
94	Salonda kapı açıklıkları minimum 130 cm olmalıdır.		
95	Salonda zemini sert zemin olmalıdır.		
96	Salonda tekerlekli sandalyeden ulaşılabilir şekilde yerleştirilmiş sabit telefon konsolu olmalıdır.		
97	Salonda tekerlekli sandalyeden ulaşılabilir askı 120 cm yüksekliğinde olmalıdır.		
98	Salonda işitme engelliler için ödünç alınabilir engelli kulaklıkları olmalıdır.		
99	Salonda 120 cm yükseklikte bulunan beyaz tahtalar olmalıdır.		
100	Tekerlekli sandalye ile ulaşılabilir sahne imkânı olmalıdır.		
101	Tekerlekli sandalye kullanımına uygun erişilebilir podyum olmalıdır.		
102	Salonda tekerlekli sandalye için kolay erişilebilir alan olmalıdır.		

103	Tekerlekli sandalye için zemin eşiği olmamalı ya da maksimum 2 cm yüksekliğinde alçak kapı eşiği olmalıdır.		
104	Toplantı salonu dışında uygun oturma alanı olmalıdır.		
	Resepsiyon Alanı		
105	Tekerlekli sandalye kullanan engelliler için deskin (banko) alçak kısmı maksimum 80 cm olmalıdır.		
106	Resepsiyon alanı yakınında uygun masa ve sandalyeler olmalıdır.		
107	Resepsiyon alanı ve deski iyi aydınlatılmış olmalıdır.		
108	Resepsiyon deskine bağlı en az iki tutacak olmalıdır.		
109	Resepsiyonda işitme engelliler için ödünç alınabilir kulaklıklar olmalıdır.		
110	Girişten resepsiyona kadar zemin renginden farklı yönlendirme kılavuz çizgileri olmalıdır.		
111	Resepsiyonda titreşimli, sesli ve ışıklı yangın alarm sistemi olmalıdır.		
112	Engelli misafirlerin güvenli çıkışı için acil tahliye prosedürleri ve yolları belirlenmiş olmalıdır.		
	Yeme-İçme Alanları		
113	Yeme-içme alanlarına erişim yolunda basamak ve eşik olmadan, gerektiğinde rampa ile erişim olmalıdır.		
114	Tekerlekli sandalyelerin kolayca geçmesi için masa ve sandalye grupları arasında minimum 100 cm olmalıdır.		
115	Tekerlekli sandalye kullanan engelli bireylerin oturmasına imkân sağlamak için merkezi desteğe (ayak) sahip masalar seçilmiş olmalıdır.		
116	Masaların alt kısmı 70-75 cm yüksekliğinde olmalıdır.		
	Dış Mekanlar		
117	Dış mekâna (örneğin, bahçe, yüzme havuzları, plaj, açık dinlenme ve yemek alanlarına) ana binadan seviye erişim yolları sağlanmış olmalıdır.		
118	Dış mekâna giden erişim yollarında gerektiğinde rampa yolları kullanılmış olmalıdır.		
119	Dış mekâna giden erişim yolları iyi aydınlatılmış olmalıdır.		
120	Dış mekâna giden erişim yollar minimum 180 cm genişliğinde olmalıdır.		
121	Dış mekâna giden erişim yollarında boşluk olmamalı ve pürüzsüz, kaymaz yüzeyler olmalıdır.		
122	Dış mekânda çevre düzenlemesinde zehirli ve alerjiye neden olan bitkiler kullanılmamalıdır.		
123	Eğimi %5'ten fazla erişim yolu kullanılmamış olmalıdır.		
	Yüzme Havuzu ve Plajlar		
124	Yüzme havuzunda engelli bireylerin kullanımına uygun portatif havuz liftleri olmalıdır.		
125	Havuz etrafındaki yürüme alanlarının düz ve kaygan olmayan ürünlerle donatılmış olmalıdır.		
126	Engelli bireylerin havuz başında duş alma ve giyinme için uygun düzenlenmiş odalar olmalıdır.		
127	Plaja sahip işletmelerde engelli bireylerin denize veya göle erişimine uygun yollar düzenlenmiş olmalıdır.		
128	Sahilde engelli bireylerin denize veya göle girmesine imkân sağlayan eğimli rampalar ve tasarlanmış sistemler (portatif veya sabit liftler, tekerlekli taşıma araçları vs.) olmalıdır.		
	Oda Yatak Alanı		
129	Oda giriş kapısı minimum 90 cm olmalıdır.		
130	Kapıda biri 120 cm yükseklikte olmak üzere iki adet gözetleme deliği olmalıdır.		
131	Odalar, engellilerin rahatça hareket edip odayı kullanabileceği şekilde, uygun büyüklük ve konumdaki eşyalarla tefriş ve dekore edilmiş olmalıdır.		
132	Girişteki koridor minimum 150 cm olmalıdır.		
133	Yatağın yanında minimum 90 cm bol alan almalıdır.		
134	Oda aydınlatma düğmeleri yatak başucunda olmalıdır.		
135	Tekerlekli sandalye kullanan engelliler için, engelsiz 150 cm'lik bir dönüş dairesi önerilir.		

136	Yatak yüksekliği 45 ile 50 cm arasında olmalıdır.		
137	Yataktan erişilebilir telefon olmalıdır.		
138	Alerjik olmayan yatak takımları kullanılmış olmalıdır.		
139	Televizyon kumandası yataktan erişilebilir konumda olmalıdır.		
140	Sırt ve bacaklar için yatak yüksekliği ayarlanabilir olmalıdır.		
141	Aydınlatma düğmeleri tekerlekli sandalyeden erişilebilir olmalıdır.		
142	Elektrik düğmeleri ve prizleri zemin döşemesinden minimum 40 cm ve maksimum 100 cm yükseklikte olmalıdır.		
143	Tekerlekli sandalyeden açılabilir gardırop olmalıdır.		
144	Gardırop içerisindeki askılık maksimum 120 cm yüksekliğinde olmalıdır.		
145	Tekerlekli sandalyeden erişilebilir gardırop rafı olmalıdır.		
146	Abajurlar tekerlekli sandalyeden açılabilir olmalıdır.		
147	Tekerlekli sandalyeden ulaşılabilir masa olmalıdır.		
148	Masa, duvarlara sabitlenmiş olmalıdır.		
149	Tekerlekli sandalyeden yatak başucunda ve masa yanında erişilebilir prizler olmalıdır.		
150	Görsel, işitsel ve titreşimli yangın alarm sistemi olmalıdır.		
151	Tekerlekli sandalyeden ulaşılabilir 120 cm yükseklikte oda termostatı olmalıdır.		
152	Odadaki tüm mobilyalar yuvarlak kenarlı olmalıdır.		
153	Tekerlekli sandalye kullanıcılarının dışarıyı görmesini sağlamak için pencere çıkıntıları 70 cm ile 90 cm arasında olmalıdır.		
154	Oda içerisinde yataktan erişilebilir acil durum (alarm) sistemi olmalıdır.		
	Oda Banyo Alanı		
155	Banyo odasına giriş kapısı en az 90 cm olmalıdır.		
156	Banyoya girişte tekerlekli sandalye için kapı eşiği olmamalı ya da maksimum 2 cm olmalıdır.		
157	Banyo kapısı dışa doğru açılan kapı olmalıdır.		
158	Tekerlekli sandalyenin banyo içerisinde rahat dönüşünü sağlayacak 150 cm dairesel alana sahip olmalıdır.		
159	Banyo zemini kaygan olmayan düz zemin olmalıdır.		
160	Banyoda acil durum (alarm) sistemi olmalıdır.		
161	Banyoda lavabo yüksekliği 80 cm olmalıdır.		
162	Lavabonun üstünde tekerlekli sandalyeden görülebilir seviyede yerden alt kenar yüksekliği 100 cm ve üst kenar yüksekliği 200 cm olan aynalar olmalıdır.		
163	Banyoda tekerlekli sandalyeden erişilebilir makyaj aynası olmalıdır.		
164	Banyoda tekerlekli sandalyeden erişilebilir saç kurutma makinesi olmalıdır.		
	Oda Banyo Duş Alanı		
165	Tekerlekli sandalye ile kullanılabilir duş alanı olmalıdır.		
166	Duş alanı düz erişimli ve kaymaz olmalıdır.		
167	Kazaları önlemek için duş için kauçuk bir paspas olmalıdır.		
168	Termostatlı musluk olmalıdır.		
169	Tekerlekli sandalyeden erişilebilir duş jeli ve şampuan tutacağı olmalıdır.		
170	Duş alanında 120 cm yükseklikte şampuan vb. için boşluk yer olmalıdır.		
171	Sabit veya seyyar duş taburesi (sandalyesi) ve sırt ve kol dayama kısımları olmalıdır.		
172	Tekerlekli sandalyeden ulaşılabilir seviyede havlu yerleri olmalıdır.		
173	Duş başlığı yüksekliği 95 cm ile 220 cm arasında ayarlanabilir yükseklikte olmalıdır.		
174	Yer seviyesinden 90 cm ile 120 cm yükseklikte giysi ve havlu askıları olmalıdır.		
175	Duş perdesi veya duşa kabin olmalıdır.		
	Oda Tuvaletleri		
176	İki tarafta katlanabilir, yüksekliği ayarlanabilir ve çıkarılabilir kol dayama ve tutunma barları olmalıdır.		
177	Kol dayama demirlerinde ya da duvarda tuvalet kâğıdı tutucusu olmalıdır.		
178	Tuvaletin arka duvarı farklı renkte olmalıdır.		
179	Tekerlekli sandalyeden açılabilir duvara asılı atık kâğıt kutusu olmalıdır.		
180	Klozet minimum 43 cm ve maksimum 48 cm olmalı, klozetin ortasından duvara olan mesafe 46 cm olmalıdır.		

Sonuç ve Öneriler

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2011 yılında yayınlamış olduğu raporda dünyada %15 oranında yetişkin engellinin yaşadığı ortaya konulmuştur. Dünyanın en büyük ve özel heterojen azınlığını oluşturan engellilerin en az bir aile bireyi ile birlikte en doğal evrensel hakkı olan seyahat ve turizm faaliyetlerine katılımı hem ülkelerin iç turizmini hem de aktif ve pasif dış turizmini artırmada önemli bir artış sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelerde insanların kaliteli sağlıklı yaşam ortamlarına sahip olmasıyla ortalama yaşam oranının artması ve bu bağlamda yaşlı insanların sayısı da artmaktadır. Ayrıca gelişmiş ülkelerin sosyal devlet olarak engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak için sosyal faaliyetlere katılımını desteklemekte, en başta seyahat ve turizm faaliyetlerine katılımını desteklemektedir.

Turizmin çeşitlendirilmesi bağlamında önemli bir alternatif turizm türü olan erişilebilir turizm konusunda önemli yatırımlar ve çalışmalar yapan ülkeler öncelikle vatandaşlarının seyahate ve turizm faaliyetlerine katılımını destekleyerek yaşam kalitelerinin yükselmesine ve mutlu olmalarına katkı sağlamaktadır. Ayrıca söz konusu ülkeler hem kendi vatandaşlarının hem de yabancı ülke vatandaşlarının seyahat ve turizm faaliyetlerine katılımıyla turizm sektörünün gelirinin artmasına da önemli düzeyde katkı sağlamaktadır.

Erişilebilir turizm konusunda özellikle gelişmiş ülkelerde önemli akademik çalışmaların ve bu çalışmalar neticesinde kayda değer uygulamaların hayata geçirildiği görülmektedir. Yapılan çalışmalardan elde edilen bilgiler ve deneyimler doğrultusunda, çok yönlü ve paydaşlı olan bu turizm türünün hayata geçirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması olmasa başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere devletin ilgili kamu kuruluşlarının iş birliği ve eşgüdüm içerisinde çalışmalarıyla mümkündür.

Erişilebilir turizm bağlamında konaklama işletmelerinin engelli bireylere erişilebilir hizmetler sunması hem talep tarafı olan engelli bireylere fayda sağlamasına, hem de arz tarafını temsil eden konaklama işletmelerinin gelirlerini artırarak yarar sağlamasına katkıda bulunacaktır. Özellikle ilkbahar ve sonbahar aylarını tercih eden yaşlı engelli bireylerin erişilebilir turizm faaliyetlerine katılmasıyla birlikte düşük sezonda dolulukları düşük olan konaklama işletmelerinin doluluk oranlarının artmasıyla atıl kapasite oranların azalması, turizmin 12 aya yayılması, istihdamın sürekliliği ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ve nihayetinde işletmelerin gelirlerinin artması söz konusu olacaktır.

Erişilebilir turizm literatüründe engelli bireylere erişilebilir turizm hizmetleri sunan konaklama işletmelerine engelli dostu konaklama işletmeleri denilmektedir. Dünyada ve ülkemizde erişilebilir turizm ve konaklama işletmeleri üzerine hem engelli bireylerin hem de konaklama işletmelerinin beklentileri ve ihtiyaçları konusunda birçok akademik çalışmanın yapıldığı saptanmıştır. Bununla birlikte birçok konaklama işletmesi pazarlama çalışmalarında işletmelerinin engelli dostu olduğunu ifade etmelerine rağmen bu konuda sunulan hizmetlerin yeterli ve kabul edilebilir standartlara uygun olmadığı görülmektedir.

Bu bağlamda, söz konusu bu çalışmada dünyada ve ülkemizde engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştıracak erişilebilir tasarımlarla ilgili yapılan akademik ve kamusal çalışmalar incelenmiştir. Özellikle yukarıda değinildiği gibi dünyada ve ülkemizde erişilebilirlik konusunda önemli çalışmalar yapan kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar, akademisyenler tarafından sunulan akademik çalışmalar ve standartlarla ilgili uluslararası ve ulusal kurumların yayınlamış olduğu standartlar ile bu konuda yapılan çalışma deneyimleriyle birlikte taslak olarak "Engelli Dostu Konaklama İşletmeleri Standartları Kontrol Çizelgesi" çalışması yapılmıştır. Böylece yapılan bu taslak çalışmanın incelenmesi ve üzerinde iyileştirici düzenlemeler yapılarak yasal bir standart ortaya konulması düşünülmektedir. Bu çalışma ile söz konusu taslak çizelgede belirtilen standartları sağlayan işletmelere Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Engelli Dostu Konaklama İşletmesi" sertifikasyonu verilmesi sağlanmış olacaktır.

Tıpkı “Yeşil Otel” standardını sağlayan konaklama işletmelerine verilen sertifikasyonlar ile söz konusu konaklama işletmelerine sağlanan teşvikler (örn. Enerji giderlerinin belirli bir oranının devlet tarafından karşılanması) gibi veya bu sertifikasyona sahip konaklama işletmelerinde konaklamak şartıyla engelli bireylerin evrensel hakları olan seyahat etme ve turizm faaliyetlerine katılmalarının devlet tarafından sağlanması söz konusu olabilecektir.

Dünyada ve ülkemizde yüksek bir oranda (dünya nüfusunun %15’i) olan engelli bireylerin ülkemizde taslak olarak ortaya konan standartlara göre tasarımları ve düzenlemeleri yapan konaklama işletmelerinde erişilebilir turizm faaliyetlerine katılmalarının sayesinde, “kazan-kazan” politikası doğrultusunda hem engelli bireylerin yaşam standardının yükselmesine, hem de başta konaklama işletmeleri olmak üzere tüm turizm işletmelerinin doluluk ve gelirlerinin artmasına imkan sağlanmış olacaktır. Ayrıca, en önemlisi de ülkemizin dünya turizminden önemli bir pay almasına ve dünya turizminde olumlu bir imaja sahip olmasına önemli katkılar sağlayabilecektir.

Sonuç olarak bu araştırmayı önceki yapılan çalışmalardan farklılaştıran ve önemli kılan orijinal yönü, şu ana kadar uluslararası ve ulusal akademik çalışmalarda ortaya konulmayan erişilebilir turizm literatüründe engelli dostu turistik konaklama işletmeleri standartlarının belirlenmesine yönelik kapsamlı ve detaylı bir çalışmanın yapılmış olması ve sonucunda söz konusu kriterlerin ayrıntılı bir şekilde sunulmasıdır. Böylelikle hem uluslararası ve ulusal akademik literatüre hem de kamusal ve profesyonel konaklama işletmesi yönetimi alanına önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca, gelecekte bu konuda yapılacak olan uluslararası ve ulusal akademik çalışmalara önemli bir kaynak olacağı ve ışık tutacağı düşünülmekte ve ümit edilmektedir.

Kaynakça

- ADA (2002). Ada Accessibility Guide lines for Buldings and Facilities (Adaag) Erişim Tarihi: 20.04.2021 www.access-board.gov.
- ADA (2005). A Guide to Disability Rights Laws. Erişim Tarihi: 20.04.2021 www.ada.gov.
- Akıncı, Z., Sarı, D.B. ve Kasalak, M.A. (2019). Erişilebilir Turizm Bağlamında Engelli Bireylerin Konaklama İşletmelerini Değerlendirilmesi ile İlgili Yapılan Çalışmaların Analizi. 11th International Conference of Strategic Research on Scientific Studies and Education, s.337-359, 8-10 Kasım, Antalya, Türkiye.
- Buhalis, D., Michopoulou, E., Eichhorn, V. ve Miller, G. (2005). *Accessibility Market and Stakeholder Analysis-One-Stop-Shop for Accessible Tourism in Europe (OSSATE)*. Surrey: University of Surrey.
- Buhalis, D. ve Darcy, S. (2011). *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. Channel View Publications, Bristol.
- Burnett, J. ve Bender-Baker, H. (2001). Assessing the Travel Related Behaviors of the Mobility Disabled Consumer. *Journal of Travel Research*, 40(1), 4-11
- Çakmak, N. M. (2008). Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Engelli Tanımı Hakkında Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 57(2): 63-114.
- Cameron, B. (2000). *Easy Access Australia* (2nd edn). Kew, Vic: Kew Publishing.
- Cameron, B. Darcy, S. ve Foggin, E. (2003). *Barrier-free tourism for people with disabilities in the asian and pacific region*. New York: United Nations Publications.

- Crawford, D. ve Godbey, G. (1987). Reconceptualizing barriers to family leisure. *Leisure Sciences*. 9(2): 119-127.
- CUD-Center for Universal Design- (2020). Principles of Universal Design. https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udprinciples.htm. Erişim Tarihi: 28.11.2020
- Çizel, B., Sönmez, N. ve Akıncı Z.(2012). *Antalya'da Engelli Turizminin Gelişimi İçin Arz ve Talep Üzerine Bir Araştırma*, Araştırma Raporu, ss.87, 2012
- Dağcı, E. (2009). Engelsiz Tatil Mümkün Mü? *Yalova Ortopedikler Spor Klübü Engelsiz Dünya Dergisi*, 2, 1-18
- Daniels, M., Drogin Rodgers, E.B. ve Viggins, B.P. (2005). "Travel Tales": An interpretive analysis of constraints and negotiations to pleasure travel as experienced by persons with physical disabilities. *Tourism Management*, 26 (6),919-930.
- Darcy, S. (1998). *Anxiety to Access: Tourism Patterns and Experiences of New South Wales People with a Physical Disability*. Sydney: Tourism New South Wales.
- Darcy, S. (2002). Marginalised participation: Physical disability, high support needs and tourism, *Journal of Hospitality and Tourism Management* 9 (1), 61-72.
- Darcy, S. (2006). *Setting a research agenda for accessible tourism*. In C. Cooper, T.D.Iacy and L. Jago (eds) STCRC Technical Report Series (p.48). At <http://www.crctourism.com.au/BookShop/BookDetail.aspx?d=473>.
- Darcy, S. (2009). Inherent complexity: Disability, accessible tourism and accommodation information preferences. *Tourism Management*, 31 (2010), 816-826.
- Darcy, S. ve Dickson, J. T. (2009). A whole-of-life approach to tourism: the case for accessible tourism experiences. *Journal of Hospitality And Tourism Management*. 16(1): 32-44.
- DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) (2002). *Türkiye Özürlülük Araştırması*. Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı Raporu, Yayın Numarası 2913, Ankara.
- Figueiredo, E.,Eusébio, C. andKastenholz, E. (2012). How diverse are tourists with disabilities? a pilot study on accessible leisure Tourism experiences in Portugal. *International Journal of Tourism Research*, 14(6): 531-550.
- HI (2020). *One billion people with disabilities*. <https://hi-canada.org/en/one-billion-people-with-disabilities-the-world-s-biggest-minority>. Erişim tarihi:16.11.2020.
- Iwarsson, S. ve Stahl, A. (2003). Accessibility, usability and universal design—positioning and definition of concepts describing person-environment relationships. *Disability & Rehabilitation*, 25(2), 57-66.
- Halden, D. (2009). 10 Years Of Accessibility Planning In The Uk - What Has Been Achieved? *Association for European Transport and contributors*, 1-11.
- Jensen, G., Iwarson, S. ve Sahl, A. (2002). Theoretical Understanding and Methodological Challenges in Accessibility Assesments, Focusing the Environmental Component: An Example from Travel Chains in Urban Public Bus Transport. *Disability and Rehabilitation* 24(5), 231-242.

- Kanada Oxford Sözlüğü (1998). Toronto: Oxford University Press.
- KTB (2019). Bakanlık Belgeli Tesisler. <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201136/turizm-yatirim-ve-isletme-bakanlik-belgeli-tesis-istati-.html>/Erişim 06.04.2020
- Madden R. vd. (1997). Demand for disability support services in Australia: size, cost and growth. Canberra, Australian Institute of Health and Welfare.
- Mesci,M. Öztürk, E., Mesci,Z. (2014). Akçakoca'nın Engelli Turizm Potansiyelini Değerlendirilmesi, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Ankara.
- Milliyet (2005). Turizm acentesi Tantur 'TUI Türkiye' oldu. <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/turizm-acentesi-tantur-tui-turkiye-oldu-112686>
- Murat, S. (2009). Genel Olarak Özürlülere Yönelik Çalışmalar ve İSMEK Örneği. Sosyal Siyaset Konferansları, 56. Kitap, İ.Ü. Yayın No. 4806.
- Olçay, A., Giritlioğlu, İ. ve Parlak, Ö. (2014). ENAT (European Network For Accessible Tourism-Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı) ile Türkiye'nin Erişilebilir Turizme Yönelik Otel İşletmelerini Kapsayan Düzenlemeleri ve Bu Düzenlemelerin Karşılaştırılması. Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi. 1(2): 127-144
- O'Neil, M. ve Ali Knight, J. (2000). *Accessing Disability Tourism Dollars - Implications for Hotel Enterprises in Western Australia*. Paper presented at the Peak performance in tourism and hospitality research, Mt Buller, Victoria, Australia, 2-5 February.
- Öztürk, M. (2012). Türkiye'de Engelli Gerçeği Raporu. Canda Özur Olmaz Derneği , İstanbul
- Papamichail, K. (2012). Accessible Hotels: Design Essentials. In the Book "Best Practice in Accessible Tourism" (Edited by Buhalis,D., Darcy,S. and Ambrose, I.) Channel View Publications, Toronto.
- Serpa Blog (2020). Erişilebilirlik Nedir? <https://sherpa.blog/sozluk/erisilebilirlik-nedir> Erişim Tarihi:23.11.2020.
- Shaw, G. ve Coles, T. (2004). Disability, holiday making and the tourism industry in the UK: A preliminary survey, *Tourism Management* ,25,397-403.
- Shaw, G. (2007). *Disability legislation and empowerment of tourists with disability in the United Kingdom*. In A. Church and T. Coles (eds) *Tourism, Power and Space*, pp. 83-100, London: Routledge.
- Smith, M. L., Amorim, E. ve Umbelino, J. (2014). Accessible tourism and disability service information provided on leading airline websites: A content analysis. *International Journal For Responsible Tourism*. 2(4): 7-23.
- Tellioglu, S. ve Şimşek, N. (2016). Dünyada ve Türkiye'de Engelli Dostu Turizm. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(33), 552-567.
- Tokmak, C. ve Sever, Y. (2018). Kırsal Turizm Destinasyonlarında Yerel Kaynak Kullanımı: Bursa Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3), 436-454
- TÜİK (2020). Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. Sayı:33669, 1-4.
- Tütüncü, Ö. ve Aydın, İ. (2013). Ulaşılabilir turizm. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24 (2), 261-262.

- UN (1982). World Programme of Action Concerning Disabled Persons. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/resources/world-programme-of-action-concerning-disabled-persons.html>. Erişim tarihi: 23.11.2020
- UNWHO (2011). *Dünya Engellilik Raporu*. DSÖ Kütüphanesi ve Yayın Kataloğu Verileri. Anı Grup Matbaa, Ankara.
- UNWTO (2016). *Manual on Accessible Tourism for All: Principles, Tools and Best Practices– Module I: Accessible Tourism – Definition and Context*.
- UNWTO (2020a). *World Tourism Barometer Report*. 18(1),1-6.
- UNWTO (2020b). *World Tourism Barometer Report*. 18(2),1-22.
- Vignuda, J-L. (2001). *Promotion of Barrier-Free Tourism for People with Disabilities in the Asian and Pacific Region*. Tokyo: Economic and Social Commission for Asia and the Pacific(ESCAP).
- Wach, E. Ve Ward, R. (2013). *Learning about qualitative document analysis*. IDS PRACTICE PAPER IN BRIEF 13. Lonodn: IDS Publishing
- Wu, Y. ve Cheng, M. (2008) *Accessible tourism for the disabled: Long tail theory. Emerging Technologies and Information Systems for the Knowledge Society* (p. 572). Heidelberg: Springer.
- Yates, K. (2007) Understanding the experiences of mobility-disabled tourists. *International Journal of Tourism Policy* 1 (2), 153-166.
- Yau, M.K., McKercher, B. ve Packer, T.L. (2004). Traveling with a disability: More than an access issue, *Annals of Tourism Research*, 31(4),946-960.
- Zengin, B. ve Eryılmaz, B. (2013). Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 6(11), 51-74.

© Copyright of Journal of Applied Tourism Research is the property of University of Applied Sciences Tourism Faculty and its content may not be copied or e-mailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.

Journal of Applied Tourism Research

2021, Vol. 2, No. 2, 117-124

ISSN: 2717-8951

THE EFFECT OF COVID-19 PANDEMIC ON HEALTH TOURISM

Abdullah SARMAN¹ & Emine SARMAN²

Abstract

Health tourism is defined as people traveling from their place of residence to another place for health reasons. Through this tourism, people receive physical care, diet, healthy nutrition, relaxation and mental training in a hotel with professional service to maintain and improve their health levels. Health tourism has become more popular in recent years and has begun to be expressed as an important tool in meeting people's expectations. The Coronavirus (Covid-19) disease, which started in Wuhan, China and was declared a pandemic by the World Health Organization on March 11, 2020, has caused global effects and economic crises. Health tourism has also been affected by the pandemic process. Travel restrictions and travel bans implemented to reduce the risk of spreading the infection have had worldwide impacts on the travel, accommodation and tourism industry. This situation exacerbates international tourism and the worldwide economic crisis. In this review, it is aimed to determine the possible effects of Covid-19, which is a current pandemic, on health tourism, and to make some suggestions to country administrators, sector representatives and managers.

Keywords:

Covid-19,
Health
Tourism,
Medical
Tourism,
Pandemic

Article

History:

Received:
02 Sep 2021
Accepted:
30 Dec 2021

COVID-19 PANDEMİSİNİN SAĞLIK TURİZMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Özet

Sağlık turizmi kişilerin sağlık nedenleriyle ikamet ettikleri yerden başka bir yere seyahat etmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu turizm sayesinde, insanlar sağlık düzeylerini korumak ve yükseltmek için profesyonel hizmet sunumu olan bir otelde fiziksel bakım, diyet, sağlıklı beslenme, gevşeme ve zihinsel eğitim almaktadır. Sağlık turizmi son yıllarda daha popüler hale gelmiş ve insanların beklentilerini karşılamada önemli bir araç olarak ifade edilmeye başlamıştır. Çin'in Wuhan kentinde başlayan ve 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından bir pandemi olarak ilan edilen Coronavirüs (Covid-19) hastalığı, küresel etkilere ve ekonomik krizlere neden olmuştur. Sağlık turizmi de pandemi sürecinden etkilenmiştir. Enfeksiyonun yayılma riskini azaltmak için uygulanan seyahat kısıtlamaları ve seyahat yasakları seyahat, konaklama ve turizm sektöründe dünya çapında etkilere olmuştur. Bu durum uluslararası turizmi ve dünya çapında yaşanan ekonomik krizi şiddetlendirmektedir. Bu derlemede güncel bir pandemi olan Covid-19'un sağlık turizmi üzerindeki olası etkilerinin neler olacağını belirlenmesi, ülke idarecileri, sektör temsilcileri ve yöneticilerine birtakım önerilerde bulunulması amaçlanmıştır.

Anahtar

Kelimeler:

Covid-19,
Sağlık
Turizmi,
Medikal
Turizm,
Pandemi

Makale

Geçmişi:

Alınan tarih:
02 Eylül 2021
Kabul tarihi:
30 Aralık 2021

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-5081-4593, Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, asarman@bingol.edu.tr

² ORCID: 0000-0002-4671-9315, Dr., esrmn@hotmail.com

1. Giriş

Bu güne kadar birden fazla tanımı yapılmış olmakla birlikte, sağlık turizmi kişilerin sağlık nedenleriyle ikamet ettikleri yerden başka bir yere seyahat etmesi olarak tanımlanmaktadır (García-Altés, 2005, s. 262-266). Sağlık turizmi sayesinde, insanlar sağlık düzeylerini korumak ve yükseltmek için profesyonel hizmet sunumu olan bir otelde fiziksel bakım, diyet, sağlıklı beslenme, gevşeme ve zihinsel eğitim almaktadır (Mueller ve Kaufmann, 2001, s. 5-17). Sağlık turizmi son yıllarda daha popüler hale gelmiş ve insanların beklentilerini karşılamada önemli bir araç olarak ifade edilmeye başlamıştır. Sağlık turizmi medikal, termal, yaşlı ve engelli turizmi gibi türleri olan geniş kapsamlı bir özelliğe sahiptir.

Medikal turizmde gelişmiş ve gelir düzeyi yüksek ülkelerden düşük ve orta gelirli ülkelere sağlık hizmetinden daha ucuza yararlanmak için yapılan seyahatler söz konusudur (Thinakorn, Hanefeld ve Smith, 2016, s. 30-36). Hastalar, alanında başarılı olan tıp hekimlerince sunulan tedavi edici sağlık hizmetlerinden yararlanmak amacıyla ikametlerinden ayrılarak başka yerlere seyahat etmektedir. Bu seyahatler bazen hastanın yaşadığı ülkede sınırları içerisinde yer alan iller veya eyaletler arasında, bazen de uluslararası nitelikte olabilmektedir. Hastaların medikal turizm kapsamında sunulan tedavi edici sağlık hizmetleri için Brezilya, Hindistan, Kosta Rika ve Malezya gibi ülkeleri tercih ettikleri belirtilmektedir (Özer ve Songur, 2012, s. 69-81).

Bir diğer sağlık turizm türü olan termal turizm ise termal içeriğe ve özelliğe sahip suların farklı tür tedaviler, eğlence ve rekreasyon amacıyla kullanılmasıdır. Bu turizm türü SPA ve Wellness turizmi olarak da isimlendirilmektedir (Kördeve, 2016, s. 51-61). Eklem ve romatizmal hastalıkların tedavisinde kullanılan fizik tedavi ve egzersiz niteliğindeki uygulamalardan oluşan termal turizm, kaplıca şeklindeki doğal yer altı sıcak su kaynaklarının çıktığı yerlerdeki tesislerde yapılmaktadır. Hastaların termal turizm için Avusturya, Macaristan ve Maldivler gibi ülkeleri yaygın olarak tercih ettikleri bildirilmektedir (Özer ve Songur, 2012, s. 69-81).

Tüm dünyada yaşlı nüfusun artmasına bağlı olarak giderek artış sergileyen yaşlı turizmi, özel bakım gereksinimi olan ve genellikle 65 yaş üstü bireylerin tedavi ihtiyaçlarına cevap verilmesi için başka ülkelere yapılan seyahatleri ifade etmektedir (Özsarı ve Karatana, 2013, s. 136-144). Sunulan hizmetin sonucunda çeşitli kronik rahatsızlıkları olan hastaların özellikli sosyal tesislerde tedavileri sağlanabilmektedir.

Sağlık turizminin son türü olan engelli turizmiyle engelli bireylerin seyahat edebilmeleri sağlanarak, gezme, eğlenme ve tedavi görme ihtiyaçlarına yönelik olarak farklı müdahaleler sağlanmaktadır (Kördeve, 2016, s. 51-61). Belediyeler başta olmak üzere resmi kurum veya özel kuruluşlar engelli turizmde engelli insanların ihtiyaçlarına cevap verebilecek tesisler oluşturmayı hedeflemektedir. Görüldüğü üzere sağlık turizmi çok geniş bir kapsama sahiptir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde sağlık turizminin çeşitli ekonomik ve demografik faktörlerden etkilendiği belirtilmektedir (Handszuh ve Waters, 1997, s. 20-26).

Çin'in Wuhan merkezinde başlayan Coronavirüs (Covid-19) hastalığı hızlı bir şekilde dünya geneline yayılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) bu hastalığı ilk kez 11 Mart 2020 tarihinde küresel bir salgın olarak ilan etmiştir (Guan vd., 2020, s. 1708-1720). Pandemi ilanını takip eden gün ve haftalar içinde enfeksiyon ve ölüm sayıları hızla artmıştır. DSÖ'nün 18 Ağustos 2021 tarihli verilerine göre Covid-19 hastalığı nedeniyle dünya genelinde 208 milyon kesinleşmiş vaka ve yaklaşık 4,6 milyon ölüm yaşandığı bildirilmiştir (World Health Organization, 2021). Bu durum, hükümetleri ülkelerindeki yayılmayı kontrol altına almak için seyahatleri kontrollü hale getirmeye, okulların kapatılmasına, kısıtlama tedbirleri gibi çeşitli uygulamaları hayata geçirmeye zorlamıştır. Özellikle de seyahat yasakları (hem iç hem de dış) ve sınırların kapanması nedeniyle turizm endüstrisi çok fazla etkilenmiştir.

Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), 2020 yılında uluslararası turizm gelirlerinde %20-30 oranında bir azalmanın yaşanabileceğini, bunun mali kaybının 300-450 milyar Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Doları arasında olacağını belirtmiştir (World Tourism Organization, 2020). Covid-19 pandemisinin yayılımı hızlandıkça bu kayıpların daha da artacağı düşünülmektedir.

Bu makalede güncel bir pandemi olan Covid-19'un sağlık turizmi üzerindeki olası etkilerinin neler olacağını belirlenmesi, ülke idarecileri, sektör temsilcileri ve yöneticilerine birtakım önerilerde bulunulması amaçlanmıştır.

1.1. İnsanlık Tarihindeki Önemli Salgınlar ve Turizm

Dünya, 2020-2021 yılları başta olmak üzere son 30 yılda insan sağlığını ve hayatını tehdit eden 30'dan fazla yeni enfeksiyon hastalığıyla karşı karşıya kalmıştır (Nkengasong, 2020, s. 310-311). Ağır Akut Solunum Yolu Yetersizliği Sendromu (SARS), Kuş Gribi, Sıtma, Sarıhumma, Dang humması ve Ebola bunlardan yalnızca birkaçıdır. Bu hastalıkların turizm üzerinde farklı etkileri olduğu belirtilmiştir. Örneğin Zeng, Carter ve De Lacy (2005, s. 306-322), ağır akut solunum yolu yetersizliği sendromu (SARS) isimli hastalığın Çin'de turizm üzerinde önemli etkileri olduğunu, ülkede kısa vadeli bir kriz yaşanmasına sebep olduğunu belirtmiştir. Blake, Sinclair ve Sugiyarto (2003, s. 449-465), şap hastalığının Birleşik Krallık'ta turizm harcamalarını azalttığını bildirmiştir. Kuo, Chen, Tseng, Ju ve Huang'ın (2008, s. 917-928), Kuş Gribi ve SARS'ın Asya'ya gelen turistler üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışmada SARS'tan etkilenen ülkelerde turist sayısının önemli ölçüde azaldığı belirlenmiştir. Rossello, Santana-Gallego ve Awan'ın çalışmasında (2017, s. 538-548), Sıtma, Sarıhumma, Dang humması ve Ebola'dan etkilenen ülkelerdeki turist sayısında önemli bir azalma olduğu belirtilmiştir. 2012 yılında tanımlanan Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS) virüsünün enfekte kişilerin damlacıkları ve yakın temas yoluyla başkalarına bulaştığı belirlendiği için seyahat kısıtlamalarının (Al-Tawfiq, Zumla ve Memish, 2014, s. 422-428) hastalığın yayılmasını en aza indirmek ve toplumdaki bulaşma oranını kontrol etmek için en yararlı ve etkili müdahale olduğu düşünülerek çeşitli kısıtlamalar uygulanmıştır (Ioannides ve Gyimóthy, 2020, s. 624-632).

1.2. Covid-19 ve Sağlık Turizmi

Covid-19'a neden olan Koronavirüs'ler bu hastalığı insanlık tarihinin en ölümcül salgınlarından biri haline getirmiştir. Covid-19'un belirtileri ölümcül olmayan ve ayakta atlatılabilecek semptomlardan, yaşamı tehdit eden durumlara kadar değişen geniş bir dağılıma sahiptir (Abbas, Wang, Su ve Ziapour, 2021, s. 1917-1932). İnsanlar birbirlerine yaklaştıklarında virüs esas olarak enfekte kişinin öksürmesi, hapşırması veya konuşmasıyla hava yoluyla başka bir kişiye bulaşmaktadır. Kontamine yüzeyler de hastalığın yayılmasını kolaylaştırabilir. Virüs taşıyan hastalar iki haftaya kadar enfekte kalırlar. Bu zaman diliminde hasta kişiler herhangi bir belirti sergilemese bile virüsü yayabilirler (Rather, 2021, s. 100564). Belirtilen bu özellikleriyle ölümcül bir hastalık olan Covid-19 benzer etkilere neden olmaktadır. Dünya genelinde büyük mali kayıplar meydana getirerek, ekonomik krizleri tetiklemiştir (Anderson, Heesterbeek, Klinkenberg ve Hollingsworth, 2020, s. 931-934).

Collins-Kreiner ve Ram'ın (2021, s. 103076), Covid-19 salgını sırasındaki ulusal turizm stratejilerini belirlediği çalışmada Covid-19 salgınının turizm endüstrisi üzerinde çeşitli etkileri olduğu belirtilmiştir. Wut, Xu ve Wong'un (2021, s. 104307), çalışmasında Covid-19 pandemisinin en yıkıcı etkisinin turizm ve eğlence sektöründe meydana geldiği belirtilmiştir. Meydana gelen etkinin boyutları seyahat ve turizm faaliyetlerinde 2,86 trilyon ABD Doları zarar ve %50 oranında gelir kaybı şeklinde belirtilmektedir.

Aslında krizler turizmde olağan olaylardır (Dolnicar ve Zare, 2020, s. 102961). Birçok destinasyon, doğal ve insan kaynaklı krizlerden etkilenebilmektedir. Bu nedenle yıllar içinde

farklı taktik ve stratejiler geliştirmiştir (Ritchie ve Jiang, 2019, s. 102812). Ancak Covid-19'dan kaynaklanan kriz, birçok yönden farklılıklar barındırmaktadır. Birincisi, seyahat, konaklama ve turizm sektöründe dünya çapında meydana getirdiği düşüştür. İkincisi, ülke ekonomilerinde dramatik olarak oluşturduğu çöküştür. Üçüncüsü, devam eden krizin birçok turizm segmentinde köklü değişikliklere neden olma potansiyelinin olmasıdır (Dolnicar ve Zare, 2020, s. 102961). Dördüncüsü ise, krizin sonunun ne zaman geleceğinin hala belirlenmemiş olmasıdır (Collins-Kreiner ve Ram, 2020, s. 103076).

Pandemi süresince yayılımı engellemeye yönelik bazı tedbirler de sağlık turizmini doğrudan etkilemektedir. Örneğin seyahatler nedeniyle enfeksiyon riski artabileceğinden uygulanan seyahat kısıtlamaları ve seyahat yasakları turizm amaçlı faaliyetlere katılımı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum sağlık turizmi için ülkeler arasında ve ülke içinde yapılacak sektörel etkinlik sayısını azaltmaktadır. Bu durumun çeşitli yansımaları olabilir. Örneğin arzdaki düşüşün yanında sağlık turizmi için harcanacak ücretler artabilir. Bu durum sağlık durumunu iyileştirmek için insanların daha fazla kaynak ayırmalarına, bazılarının ise mali nedenlerden dolayı sağlık turizminden vazgeçmelerine neden olabilir. Belirtilen her iki durum da sağlık turizm sektörü için olumsuz sonuçlar meydana getirebilir (McLaughlin, 2020). Pandemiler turistlerde kaygı sorunlarına da neden olabilir. Hastalık ve bulaş risklerden korkan turistler, turizm seyahatleri süresince virüs bulaşmasını önlemenin zor olduğunu düşünerek planladıkları turizm amaçlı seyahat planlarını iptal edebilirler (Mamirkulova vd., 2020, s. e01194). Bu durum uluslararası turizmi ve dünya çapında yaşanan ekonomik krizi daha da şiddetlendirmektedir (Hall, Scott ve Gössling, 2020, s. 577-598).

Sağlık turizminin temel felsefesinde, gelişmekte olan ülkelere, fiyat tarifelerinde gelişmiş ülkelere karşı maliyet avantajı sağlamak ve düşük maliyetle gereksinim duyulan sağlık hizmetinden yararlanmak düşüncesi yer almaktadır. Covid-19 pandemisinin turizm tüketimini ve sağlık durumunu engellediği belirlenmiştir. Yapılan bazı çalışma sonuçları pandemi sürecinde refah seviyesinin hızla düştüğünü göstermiştir (Yang, Zhang ve Chen, 2020, s. 102913). Bu olumsuz etkinin üstesinden ancak sektörel anlamda düzenlenecek bir turizm politikası ile gelinebilir. Sağlık durumu ile hane halkının refah seviyesi arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Hane halkının faydasında atılacak adımlarda genel refah iyileşir ve sağlık turizmine yapılacak harcamalar artabilir.

2. Sonuç ve Öneriler

Dünya genelinde daha önce böyle bir küresel pandemi yaşanmadığı için Covid-19'un küresel etkisini belirleyebilmek zordur. Hükümetlerin uyguladığı seyahat yasakları, ülke içinde ve sınırlarındaki kapanma tedbirlerinin sağlık turizmi üzerindeki olası etkilerini tahmin etmek ise oldukça güçtür. Fakat bilinen en net sonuç Covid-19'un sağlık turizmi üzerinde çok yaygın olumsuz etkileri olduğudur. Sağlık turizminin merkezi halindeki Güneydoğu Asya'da bulunan bazı ülkelerin, Covid-19 pandemisi sırasında ülkelerindeki nitelikli sağlık bakımı alan hasta sayılarının düşmesi ve medikal turizm gelirlerinin azalması nedeniyle ciddi sorunlar yaşamaları bu durumun önemli bir yansımasıdır (Kosaka vd., 2021, s. 1-3). Benzer şekilde Maldivler gibi sağlık turizminin yoğun olduğu yerlerde, insanlık tarihindeki bazı önemli pandemiler sonrasında sağlık turizmi için başvuran hastaların %43'e yakınının sağlık turizmini yarıda bırakmak zorunda kaldığının gösterilmesi bu pandeminin de sürmesi halinde yaşanan olumsuz etkilerin kalıcı olabileceğini düşündürmektedir (Suzana vd., 2015, s. 2-12). Medikal turistlerin yurt içi ve dışındaki hastane ve kliniklere sorunsuz bir şekilde gidebilmeleri için, sağlık kuruluşlarına ait bilgilere kolayca ulaşabilecekleri bir sistemin kurulması gerekmektedir. Ayrıca tedavi sürekliliğinin önemi ve yurt içi ve yurt dışı hastaneler arasındaki işbirliğinin önemi konusunda insanların eğitilmesi faydalı olabilir. Ayrıca gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı modelleme teknikleri ve yaklaşımları kullanılarak tek bir ülke veya bir grup ülkedeki aylık/yıllık verilerden faydalanılarak pandemilerin turist davranışları, tercihleri üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkileri

de incelenebilir. Bu sayede hem turizm hem de sağlık turizmi açısından ülke idarecileri ve sektör temsilcilerine alınacak önlemler ve uygulanacak tedbirler açısından bir yol haritası çizilebilir. Sağlık turizminin Covid-19 pandemisinde devamlılığını sağlamak için;

- Hükümetlerin bu sektörü ve çalışanları teşvik etmesi,
- zendirici teşvik paketleri oluşturarak, sektörde yaşanan olumsuz etkiyi azaltması ve toparlanma sürecini hızlandırması,
- İstihdamı koruyan hamleler planlanarak insan, sermaye ve yetenek gelişimine yatırım yapılması,
- Pandemi dönemlerinde turistlerin seyahat, barınma ve harcama alışkanlıklarındaki değişikliklere karşı dikkatli olunması,
- Nüfus sorunları ve uyum ihtiyacı gibi konular ile ilgili olarak pazar araştırması yapılarak sağlık turizmini daha ileriye götürmek için paydaşlarla birlikte hareket edilmesi,
- Sağlık turizmi sektöründeki işverenlerin kriz durumlarına hazırlıklı olmaları, bu amaçla alternatifli kriz planlamaları oluşturmaları,
- Sağlık turizminde çalışan personeller için beceri eğitimleri yapılarak nitelikli insan gücünün hazırlanması ve istihdam sorumluluğuna sahip olunması,
- Pandeminin turizm, seyahat ve tüketicisi davranışındaki etkilerini inceleyen farklı çalışmaların yapılması,
- Ayrıca, turistlerin seyahatleri esnasında virüsün bulaşma olasılığını en aza indiren ve salgın hastalıklara karşı en etkili korunma yöntemi olan etkili aşıların seyahat edecek tüm yolculara turizm faaliyetleri öncesinde koruyuculuk sağlayabilecek sreler içinde uygulanması nerilmektedir.

Kaynakça

- Abbas, J., Wang, D., Su, Z., & Ziapour, A. (2021). The role of social media in the advent of Covid-19 pandemic: Crisis management, mental health challenges and implications. *Risk Management and Healthcare Policy*, *14*, 1917–1932. <https://doi.org/10.2147/RMHP.S284313>.
- Al-Tawfiq, J. A., Zumla, A., & Memish, Z. A. (2014). Travel implications of emerging coronaviruses: SARS and MERS-CoV. *Travel Medicine and Infectious Disease*, *12*(5), 422–428. <https://doi.org/10.1016/j.tmaid.2014.06.007>.
- Anderson, R. M., Heesterbeek, H., Klinkenberg, D., & Hollingsworth, T. D. (2020). How will country-based mitigation measures influence the course of the Covid-19 epidemic? *The Lancet*, *395*(10228), 931–934. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30567-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30567-5).
- Blake, A., Sinclair, M. T., & Sugiyarto, G. (2003). Quantifying the impact of foot and mouth disease on tourism and the UK economy. *Tourism Economics*, *9*(4), 449–465. <https://doi.org/10.5367/000000003322663221>.

- Collins-Kreiner, N., & Ram, Y. (2020). National tourism strategies during the Covid-19 pandemic. *Annals of Tourism Research*, 103076. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103076>.
- Dolnicar, S., & Zare, S. (2020). Covid19 and airbnb-disrupting the disruptor. *Annals of Tourism Research*, 83, 102961. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102961>.
- García-Altés, A. (2005). The development of health tourism services. *Annals of Tourism Research*, 32(1), 262–266. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2004.05.007>.
- Guan, W., Ni, Z., Hu, Y., Liang, W., Ou, C., He, J., Liu, L., Shan, H., Lei, C., Hui, D. S. C., Du, B., Li, L., Zeng, G., Yuen, K.-Y., Chen, R., Tang, C., Wang, T., Chen, P., Xiang, J., ..., & Zhong, N. (2020). Clinical characteristics of Coronavirus disease 2019 in China. *The New England Journal of Medicine (NEJM)*, 382(18): 1708–1720. <https://doi.org/10.1056/NEJMoa2002032>.
- Hall, C. M., Scott, D., & Gössling, S. (2020). Pandemics, transformations and tourism: Be careful what you wish for. *Tourism Geographies*, 22(3), 577–598. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1759131>.
- Handszuh, H., & Waters, S. (1997). Travel and tourism patterns. In; H. Dupont & R. Steffen (Ed.). *Textbook of travel medicine and health* (pp. 20–26). BC Decker: Hamilton.
- Ioannides, D., & Gyimóthy, S. (2020). The Covid-19 crisis as an opportunity for escaping the unsustainable global tourism path. *Tourism Geographies*, 22(3), 624–632. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1763445>.
- Kosaka, M., Kobashi, Y., Kato, K., Okawada, M., & Tsubokura, M. (2021). Lessons from COVID-19's impact on medical tourism in Cambodia. *Public Health in Practice*, 2(100182), 1–3. <https://doi.org/10.1016/j.puhip.2021.100182>.
- Kördeve, M. K. (2016). Sağlık turizmine genel bir bakış ve Türkiye'nin sağlık turizmindeki yeri. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 2(1), 51–61.
- Kuo, H.-I., Chen, C.-C., Tseng, W.-C., Ju, L.-F., & Huang, B.-W. (2008). Assessing impacts of SARS and Avian Flu on international tourism demand to Asia. *Tourism Management*, 29(5), 917–928. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.10.006>.
- Mamirkulova, G., Mi, J., Abbas, J., Mahmood, S., Mubeen, R., & Ziapour, A. (2020). New silk road infrastructure opportunities in developing tourism environment for residents better quality of life. *Global Ecology and Conservation*, 24, e01194. <https://doi.org/10.1016/j.gecco.2020.e01194>.
- McLaughlin, T. (19 Şubat 2020). *Coronavirus is Devastating Chinese Tourism*. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/02/economy-coronavirus-myanmar-china-tourism/606715>, Erişim tarihi: 19 Ağustos 2021.
- Mueller, H., & Kaufmann, E. L. (2001). Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*, 7(1), 5–17. <https://doi.org/10.1177/135676670100700101>.
- Nkengasong, J. (2020). Author correction: China's response to a novel Coronavirus stands in stark contrast to the 2002 SARS outbreak response. *Nature Medicine*, 26, 310–311. <https://doi.org/10.1038/s41591-020-0816-5>.

- Özer, Ö., & Songur, C. (2012). Türkiye'nin dünya sağlık turizmindeki yeri ve ekonomik boyutu. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 69–81.
- Özsarı, S. H., & Karatana, Ö. (2013). Sağlık turizmi açısından Türkiye'nin durumu. *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 24(2), 136–144. <https://doi.org/10.5505/jkartaltr.2013.69335>.
- Rather, R. A. (2021). Demystifying the effects of perceived risk and fear on customer engagement, co-creation and revisit intention during Covid-19: A protection motivation theory approach. *Journal of Destination Marketing and Management*, 20, 100564. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2021.100564>.
- Ritchie, B. W., & Jiang, Y. (2019). A review of research on tourism risk, crisis and disaster management: Launching the annals of tourism research curated collection on tourism risk, crisis and disaster management. *Annals of Tourism Research*, 79, 102812. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.102812>.
- Rosselló, J., Santana-Gallego, M., & Awan, W. (2017). Infectious disease risk and international tourism demand. *Health Policy and Planning*, 32(4), 538–548. <https://doi.org/10.1093/heapol/czw177>.
- Suzana, M., Mills, A., Tangcharoensathien, V., & Chongsuvivatwong, V. (2015). The economic burden of overseas medical treatment: A cross sectional study of Maldivian medical travelers. *BMC Health Services Research*, 15(418), 2–12. <https://doi.org/10.1186/s12913-015-1054-2>.
- Thinakorn, N., Hanefeld, J., & Smith, R. (2016). Medical tourism in Thailand: A cross-sectional study. *Bull World Health Organ*, 94, 30–36. <https://doi.org/10.2471/BLT.14.152165>.
- World Health Organization. (19 Ağustos 2021). WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard, <https://covid19.who.int/>, Erişim tarihi: 19 Ağustos 2021.
- World Tourism Organization. (2020). *Impact Assessment of the Covid-19 Outbreak on International Tourism*. <https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism>, Erişim tarihi: 19 Ağustos 2021.
- Wut, T. M., Xu, J. B., & Wong, S.-M. (2021). Crisis management research (1985–2020) in the hospitality and tourism industry: A review and research agenda. *Tourism Management*, 85, 104307. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2021.104307>.
- Yang, Y., Zhang, H., & Chen, X. (2020). Coronavirus pandemic and tourism: Dynamic stochastic general equilibrium modeling of infectious disease outbreak. *Annals of Tourism Research*, 83, 102913. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102913>.
- Zeng, B., Carter, R. W., & De Lacy, T. (2005). Short-term perturbations and tourism effects: The case of SARS in China. *Current Issues in Tourism*, 8(4), 306–322. <https://doi.org/10.1080/13683500508668220>.

International Refereed & Indexed
Open Access e-Journal
JAToR[®]
Journal of Applied Tourism Research

© Copyright of Journal of Applied Tourism Research is the property of University of Applied Sciences Tourism Faculty and its content may not be copied or e-mailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.

Journal of Applied Tourism Research

2021, Vol. 2, No. 2, 125-144

ISSN: 2717-8951

FUZZY MULTI-OBJECTIVE EVALUATION OF TOURISM INVESTMENTS IN TURKEY

Yavuz ÖZDEMİR¹

Abstract

In recent years, tourism has been one of the major business areas for countries. Especially after the 1980's the share of tourism from individual earnings has increased day by day. For this reason, investments in this sector must be feasible and logical. But in the literature, there are nearly no issues of engineers—which types of tourism or which investment questions must be discussed and calculated numerically. For the numerical example in this study, firstly, we decided the tourism type planned to invest in Turkey with fuzzy ANP from an engineering point of view. Then, three real investment projects from Turkey were found for this tourism type and prioritized using fuzzy ANP. Using these weights and financial data belonging to these projects, we apply fuzzy multi-objective decision-making to see the most feasible investment among these three investments. This application is not only for Turkey but can also be applied to different countries using the same decision-making techniques. This paper brings an engineering point of view to the tourism literature and helps investors with feasible investments. To the authors' knowledge, this will be the first study that deals with tourism investments numerically.

Keywords:

tourism, investment, decision making, fuzzy Analytic Network Process, fuzzy Multi-Objective Linear Programming

Article History:

Received: 28 Nov 2021
Accepted: 30 Dec 2021

TÜRKİYE TURİZM YATIRIMLARININ BULANIK ÇOK AMAÇLI DEĞERLENDİRİLMESİ

Özet

Son yıllarda turizm, ülkeler için önemli iş alanlarından biri olmuştur. Özellikle 1980'lerden sonra turizmin bireysel kazançtan aldığı pay gün geçtikçe artmıştır. Bu nedenle bu sektöre yapılacak yatırımların yapılabilir ve mantıklı olması gerekmektedir. Ancak literatürde, hangi turizm türleri veya hangi yatırım sorularının sayısal olarak tartışılması ve hesaplanması gerektiği ile ilgili neredeyse hiç mühendislik çalışması yoktur. Bu çalışmada sayısal örnek için, ilk olarak mühendislik açısından bulanık ANP ile Türkiye'de yatırım yapmayı planladığımız turizm türüne karar verdik. Daha sonra bu turizm türü için Türkiye'den üç gerçek yatırım projesi bulunmuş ve bulanık ANP kullanılarak önceliklendirilmiştir. Bu projelere ait bu ağırlıkları ve finansal verileri kullanarak, bu üç yatırım arasında en uygun yatırımı görmek için bulanık çok amaçlı karar verme uygulanmıştır. Bu uygulama sadece Türkiye'ye değil, aynı karar verme teknikleri kullanılarak farklı ülkelere de uygulanabilmektedir. Bu makale, turizm literatürüne mühendislik bakış açısı getirmekte ve yatırımcılara yapılabilir yatırımlar konusunda yardımcı olmaktadır. Yazarların bilgisine göre bu çalışma, turizm yatırımlarını mühendislik bakış açısı ile sayısal olarak ele alan ilk çalışma olacaktır.

Anahtar

Kelimeler:

Turizm, Yatırım, Karar verme, Fuzzy ANP, Çok Amaçlı Lineer Programlama

Makale

Geçmişi:

Alınan tarih: 28 Kasım 2021
Kabul tarihi: 30 Aralık 2021

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0001-6821-9867, Doç. Dr., İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, yavuzytu@gmail.com

1. Introduction

In developing countries, tourism policies are outdated, incomplete, or poorly applied (Singh, 2002), and tourist attractions, such as natural parks, do not have management or land use plans (Nepal, 2000). Recent studies related to recreational ecology showed that mountain tourism in developing regions had adverse effects on natural areas, protected areas, and wetlands (Stevens, 2003; Buntaine et al., 2006). According to United Nations World Tourism Organization (UNWTO), the tourism industry is one of the biggest industries worldwide with its contribution to employment, number of people to serve, and its revenue and added values (Demirel et al., 2009).

In a worldwide assessment, international tourism is the widest point of foreign trade. For several countries, tourism is the most critical export resource, the most important sector that provides the most currency and the motor of development (Lim, 1997).

Such an important topic, the investments in this sector must be feasible because there are many unfeasible investments and many tourism types. In this paper, tourism investments are entirely discussed. For the modeling of the subjective decisions of decision-makers, fuzzy Analytic Network Process (ANP) and fuzzy Goal Programming methodologies are added to the model. The methods of this study, distinctly from the others, fuzzy Analytic Network Process (ANP) and fuzzy Goal Programming methodologies have been used to evaluate tourism investments in Turkey.

The steps of the methodologies used in this article can be given as follows:

Step 1: Criteria and alternatives for tourism types in Turkey are determined considering various factors by the experts.

Step 2: A hierarchical structure for weighting tourism types is composed. Pairwise comparison matrices of alternatives with respect to each criterion are composed, and the criteria are also compared to each other with respect to the goal.

Step 3: Then, fuzzy values in the matrices of pairwise comparisons are defuzzified by using Chang's Extended Analysis Method on fuzzy AHP, and the weight vector of each matrix is obtained. The fuzzy ANP methodology is performed using these weight vectors, and a priority weight is obtained for each alternative. The alternative that has the maximum priority weight is selected as the best.

Step 4: For the best alternative, three real investment projects are similarly prioritized using fuzzy ANP.

Step 5: Using these weights and financial data belonging to these projects, we apply fuzzy multi-objective decision-making to find the most feasible investment among these three investments.

The rest of this paper is organized as follows. Section 2 presents tourism literature and tourism investments in Turkey. Section 3 shows a hierarchical structure for tourism types and location selection in Turkey. In Sections 4, 5, and 6, Multi-Criteria Decision Making (MCDM), Fuzzy Analytic Network Process (ANP), and Fuzzy Multi-Objective Linear Programming are given, respectively. An application of evaluation of tourism investments in Turkey is presented in Section 7. The last section summarizes the findings and makes suggestions for further research.

2. Tourism Literature Review and Tourism Investments

Like any other economic activity, tourism can be thought of essentially as a production process in which raw materials are taken in and assembled into final products, which are then sold to consumers (McKercher, 1993).

Over the past three decades, the academic literature has been focused on tourism planning, economic dimensions, and economic developments (Galani-Moutafi, 2004). In many developing countries, tourism is widely acknowledged to stimulate local economic growth, thanks to service provision, job opportunities, and overall foreign revenues (WTO, 2005; Gurung, DeCoursey, 2000; Brohman, 1996).

Theuns (2002) explained that Third World countries had utilized tourism to improve balances of payments; increase the general income level; create additional employment opportunities; stimulate economic diversification and decrease regional imbalances.

As reported by the World Travel and Tourism Council (WTTC), the contribution of tourism to the global economy in 1999 encompassed 11 percent of Gross National Products; created 200 million jobs, which equates to 8 percent of total employment and will generate 5.5 million new jobs per annum until the year 2010 (Holden, 2000).

Since tourism is likely to become the largest single sector of world trade early in the next century (Hunter, 1997), it is crucial to establish a theoretical framework for investment in the touristic infrastructure. Tourism investments are considered the focal point of tourism development since they provide economical income and job opportunities (Tourism Investment in Saudi Arabia, 2009). Nevertheless, no contributions can be found in the literature that addresses this subject within a decision-oriented optimization model (Kort et al., 2002).

According to Al Gergawi (2003), "the tourism sector is considered to be one of the most attractive for investors. The strong growth in the number of tourists will contribute towards establishing projects with high rates of returns that exceed returns from other sectors".

Paramati et al. (2018) suggested the policy makers of the EU nations to initiate more effective policies to increase the tourism investments. The increasing tourism investments then allow the industry to grow further by ensuring sustainable tourism development across the EU member countries. Also, effective tourism strategies of a developing country can create revenue generating opportunities (tax revenues) and provide sustainable employment for semi-skilled or unskilled workers (Saner et al., 2019).

According to Du et al.'s findings (2019), investments in tourism in and of itself appear to be insufficient for economic growth. Instead, tourism's contribution to the long-term growth of an economy comes through its role as an integral part of a broader development strategy that is more generally focused on standard income determinants.

Tourism has developed as an instrument for creating considerable economic gains with having great association with other industries in the national economy making major indirect earns and also enhances foreign investment, opportunities of trade, investments in private, local development, and public infrastructure (Arshad et al., 2018).

Despite all this, few authors have reported on the challenges the country faces towards tourism development and competitiveness (Andrades and Dimanche, 2017).

Characteristics of tourism investments can be counted as; fixed capital amounts and fixed costs are so high, significant need for labor, a direct relationship between facility-infrastructure and

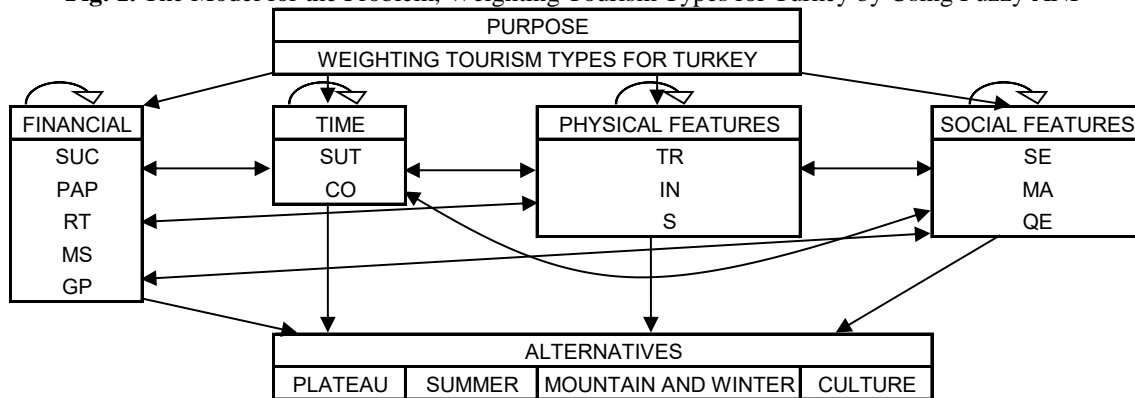
demand-investments, and essential physical planning before construction. Due to all of the reasons explained above, the investments must be made feasible.

3. Hierarchical Structure for Tourism Types and Location Selection in Turkey

In the first section of the application, for the modeling of the problem, the purpose is explained - "prioritization of tourism types for Turkey," then criteria (main criteria and sub-criteria) are determined and described. Experts' views and the studies on this matter were referenced in determining the main and sub-criteria for prioritizing tourism types. Turkey's most commonly preferred tourism types are shown as alternatives: plateau, summer, winter and mountain, and culture tourism. And as shown in Figure 1, the main criteria are financial, time, physical features, and social features (Demirel et al., 2009).

- **Financial criteria:** This main criteria includes the sub-criteria explaining financial decisions. Sub-criteria under this title include "Set Up Cost (SUC)", "Possible Annual Profit (PAP)", "Repayment Time (RT)", "Market Sharing (MS)", and "Government Promotion (GP)".
- **Time criteria:** Under the time criteria, there are these sub-criteria; "Set Up Time (SUT)" and "Continuity (CO)".
- **Physical features criteria:** Under the physical features criteria, these sub-criteria exist; "Transportation (TR)", "Infrastructure (IN)" and "Size (S)".
- **Social features criteria:** Under the social features criteria, these sub-criteria can be thought of; "Suitability for Everyone (SE)", "Marketing Ability (MA)" and "Qualified Employee (QE)".

Fig. 1. The Model for the Problem, Weighting Tourism Types for Turkey by Using Fuzzy ANP

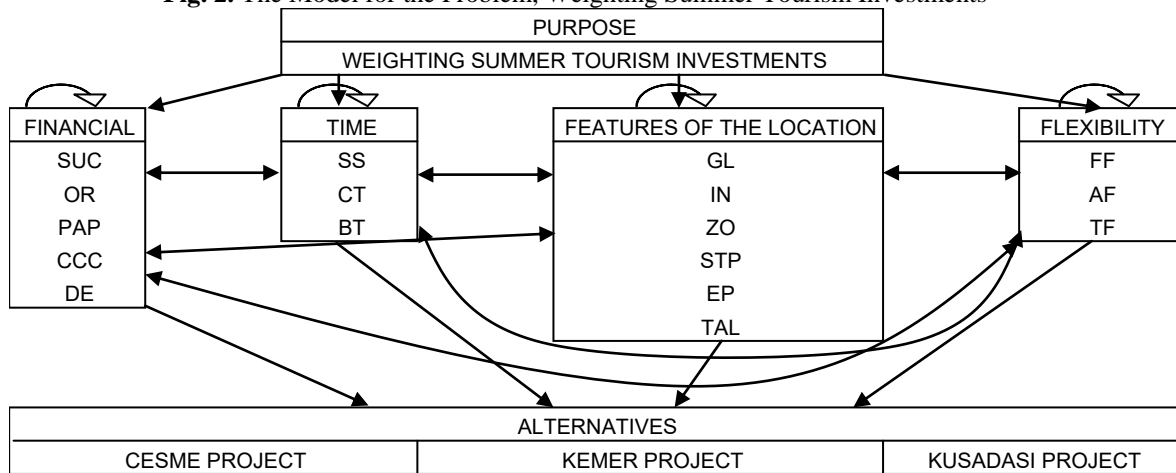
In the second section of the application, criteria for summer tourism are determined, and three real investment projects are prioritized using fuzzy ANP. The first investment project is in Çesme (Izmir), the second one is in Kemer (Antalya), and the last one is in Kuşadası (Aydin) (Figure 2).

The main criteria for weighting these 3 investments are financial, time, features of the location and flexibility.

- **Financial criteria:** This main criterion includes the sub-criteria explaining about financial decisions of the investments. Sub-criteria under this title include "Set Up Cost (SUC)", "Occupancy Rate (OR)", "Possible Annual Profit (PAP)", "Competition/Competitor Companies (CCC)", and "Demand (DE)".

- **Time criteria:** Under this criteria, there are these sub-criteria; "Shipping Speed (SS)" for suppliers, "Customer Transportation (CT)", and "Building Time (BT)".
- **Features of the location:** Under the features of the location criteria, these sub-criteria exist; "Geographical Location (GL)", "Infrastructure (IN)", "Zoning (ZO)", "Surrounding Touristic Places (STP)" as museums, historical sites, natural beauties, etc., "Employee Procurement (EP)", and "Tourist Attraction of the Location (TAL)".
- **Flexibility:** Under flexibility criteria this sub-criteria can be thought; "Financial Flexibility (FF)" as described competition power, "Amount Flexibility (AF)" that provides the requested number of rooms, services, etc., and "Time Flexibility (TF)" that provides requested rooms or services in the requested time.

Fig. 2. The Model for the Problem, Weighting Summer Tourism Investments

4. Multi-Criteria Decision Making (MCDM)

Multi-Criteria Decision Making (MCDM) techniques are gaining popularity. Several methods based on weighted averages, priority setting, outranking, fuzzy principles, and combinations are employed for decisions (Pohekar and Ramachandran, 2004).

Multi-Criteria Decision Making is a well-known branch of decision making. It is a branch of a general class of operations research models that deal with decision problems under some decision criteria. This primary class of models is very often called MCDM. This class is further divided into multi-objective decision making (MODM) and multi-attribute decision making (MADM) (Climaco, 1997). There are several methods in each of the above categories. Priority-based, outranking, distance-based, and mixed techniques are also applied to various problems. Each method has its own characteristics, and the methods can also be classified as deterministic, stochastic, and fuzzy methods. There may be combinations of the above methods (Pohekar and Ramachandran, 2004).

Depending upon the number of decision-makers, the methods can be classified as single or group decision-making methods. Decision-making under uncertainty and decision support systems are also prominent decision-making techniques (Gal and Hanne, 1999).

For the application of this paper, Analytic Network Process with fuzzy numbers is used. Analytic Network Process (ANP) is a generalization of the AHP, where the assumption of a hierarchical structure is relaxed. It resembles a network consisting of clusters of elements,

which are the decision-making criteria and the alternatives. The relations between elements depend on the decision-making case (Ridder et al., 2008).

5. Fuzzy Analytic Network Process (ANP)

Analytic Hierarchy Process (AHP) and Analytic Network Process (ANP) are the common methods to solve Multi-Criteria Decision Making problems. The decision problem is structured hierarchically at different levels in both methodologies (Mikhailov, 2003). The local priorities in ANP are established in the same manner as in AHP using pairwise comparisons and judgments (Promentilla et al., 2007). The Analytical Network Process is the generalization of Saaty's Analytical Hierarchy Process, one of the most widely employed decision support tools (Promentilla et al., 2006). Similar to the AHP, the priorities in the ANP are assessed indirectly from pairwise comparisons judgments (Mikhailov and Singh, 2003).

The Saaty method enables us to model a complicated decision problem with the help of a hierarchical structure that is composed of the goal, criteria, sub-criteria, and alternatives (Forman, 1999).

In the literature, the Fuzzy ANP method has been used to solve problems like Research and Development Project Selection (Mohanty, 2005), Performance Evaluation (Yellepeddi, 2006), Quality Function Deployment Implementation (Ertay et al., 2005), Enterprise Resource Planning (ERP) Software Selection (Ayag and Ozdemir, 2007). In this paper, Chang's (Chang, 1996) fuzzy AHP algorithm based ANP is used to prioritize tourism types in Turkey.

i. Artificial importance values are described as (5.1):

$$\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j = \left(\sum_{i=1}^n l_i, \sum_{i=1}^n m_i, \sum_{i=1}^n u_i \right) \tag{5.1}$$

ii. And with the use of these values, fuzzy addition is done as equations (5.2).

$$S_i = \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j \otimes \left[\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j \right]^{-1} \tag{5.2}$$

iii. Then, priority vectors for the alternatives are calculated as shown below (5.3):

$$V(M_i > M_j) = \begin{cases} 1 & ; m_i \geq m_j \\ 0 & ; l_j \geq u_i \\ \frac{(l_j - u_i)}{(m_i - u_i) - (m_j - l_j)} & ; otherwise \end{cases} \tag{5.3}$$

iv. Then the minimum of each column is taken (5.4)

$$V(M \geq M_1, M_2, \dots, M_k) = \min V(M \geq M_i), i=1,2,\dots,k \tag{5.4}$$

and normalized weights for alternatives are calculated as shown below (5.5):

$$W = (d(A_1), d(A_2), \dots, d(A_n))^T \tag{5.5}$$

All of the binary comparisons are completed, and these weights are the input of the Analytic Network Process.

6. Fuzzy Multi-Objective Linear Programming

The original Multi-Objective Linear Programming model can be converted to the Fuzzy- Multi-Objective Linear Programming model using the piecewise linear membership function given in (Hannan, 1981) to represent the fuzzy goals of the decision-maker in the Multi-Objective Linear

Programming model given in (Bellman and Zadeh, 1970). In general, a piecewise linear membership function given in (Bellman and Zadeh, 1970) can be adapted to convert the problem to be solved into a common Linear Programming problem.

Zimmermann (1976) firstly extended the Fuzzy Linear Programming approach to a conventional Multi-Objective Linear Programming problem. For each of the objective functions of this problem, it was assumed that the decision-maker has a fuzzy goal, such as the objective functions should be essentially less than or equal to some value. Then, the corresponding linear membership function is defined, and the minimum operator proposed by Bellman and Zadeh (1970) is applied to combine all objective functions. By introducing an auxiliary variable, this problem can be transformed into an equivalent, conventional Linear Programming problem and can be easily solved by the simplex method. Subsequent work on fuzzy goal programming is given in (Hannan, 1981; Leberling, 1981; Luhandjula, 1982; Sakawa, 1988; Moghaddam et al., 2010).

Zimmermann suggests a symmetrical approach for fuzzy objective and fuzzy constraint linear programming problems. According to Zimmermann, a fuzzy objective function can be represented as a fuzzy constraint with a fuzzy access level gained from the decision-maker. In this situation, when fuzzy decision cluster is determined, fuzzy objective and fuzzy constraints are the same.

With respect to Zimmermann’s algorithm that used in this study;

$$\underset{\sim}{Max}(Z = c^T x) \tag{6.1}$$

with these constraints;

$$\begin{aligned} (Ax)_i &\underset{\sim}{\leq} b_i \quad i = 1, 2, \dots, m \\ x &\geq 0 \end{aligned} \tag{6.2}$$

This can be described as calculating x from the equation (Zimmermann, 1983).

$$\begin{aligned} c^T x &\underset{\sim}{\geq} b_0 \\ (Ax)_i &\underset{\sim}{\leq} b_i \quad i = 1, 2, \dots, m \\ x &\geq 0 \end{aligned} \tag{6.3}$$

In these formulas “ \sim ” can be described as fuzzy form of notions (Lin and Lee, 1996).

$$\mu_i[(Bx)_i] = \begin{cases} 0 & ;if \quad (Bx)_i \geq b_i + d_i \\ \in [0,1] & ;if \quad b_i \leq (Bx)_i \leq b_i + d_i \\ 1 & ;if \quad (Bx)_i \leq b_i \end{cases} \tag{6.4}$$

d_i is the maximum tolerance limit that determined by the decision maker. The formula can be described as follows (Dyson, 1980):

$$\mu_0(x) = \begin{cases} 0 & ;if \quad c^T x \leq b_0 - d_0 \\ 1 - \frac{b_0 - c^T x}{d_0} & ;if \quad b_0 - d_0 \leq c^T x \leq b_0 \\ 1 & ;if \quad c^T x \geq b_0 \end{cases} \tag{6.5}$$

$$\mu_1(x) = \begin{cases} 0 & ;if \quad (Ax)_i \geq b_i + d_i \\ 1 - \frac{(Ax)_i - b_i}{d_i} & ;if \quad b_i \leq (Ax)_i \leq b_i + d_i \\ 1 & ;if \quad (Ax)_i \leq b_i \end{cases} \quad (6.6)$$

Then, with the use of an additional variable (λ) fuzzy linear programming can be turned to traditional linear programming as follows:

Max λ

with these constraints,

$$\begin{aligned} \mu_0(x) &\geq \lambda \\ \mu_1(x) &\geq \lambda \\ \lambda &\in [0,1] \end{aligned} \quad (6.7)$$

If we expand the notation;

Max λ

with these constraints,

$$\begin{aligned} 1 - \frac{b_0 - c^T x}{d_0} &\geq \lambda \\ 1 - \frac{(Ax)_i - b_i}{d_i} &\geq \lambda \quad ; \quad \forall i \\ \lambda &\in [0,1] \\ x &\geq 0 \end{aligned} \quad (6.8)$$

Here, before the problem's solution, the decision-maker must decide the parameters of c_j , a_{ij} , b_0 , d_0 , b_i and d_i .

7. Application

For the numerical example in this study, we first decided the tourism type planned for investing in Turkey with fuzzy Analytic Network Process. Chang's fuzzy AHP algorithm based ANP (Chang, 1996) is used for this fuzzy ANP problem. Then, three real investment projects were found for this tourism type and prioritized using fuzzy ANP. Using these weights and financial data belonging to these projects, we apply fuzzy multi-objective decision-making to find the most feasible investment among these three investments.

7.1. Selecting Tourism Type for Turkey

For the first section of the application, after these purposes, criteria, and alternatives have been determined, three binary comparisons were made with three different experts. Their geometrical averages have been calculated, and the results of the binary comparison have been entered into the Super Decisions software package.

For example, one of the binary comparisons for the alternatives according to marketing ability (MA) is shown in Table 1:

Tab. 1. The Binary Comparison for the Alternatives According to Marketing Ability (MA)

	Plateau	Summer	Winter and Mountain	Culture
Plateau	(1, 1, 1)	(2/5, 1/2, 2/3)	(2/5, 1/2, 2/3)	(1, 1, 1)
Summer	(3/2, 2, 5/2)	(1, 1, 1)	(2/3, 1, 3/2)	(3/2, 2, 5/2)
Winter and Mountain	(3/2, 2, 5/2)	(2/3, 1, 3/2)	(1, 1, 1)	(2/3, 1, 3/2)
Culture	(1, 1, 1)	(2/5, 1/2, 2/3)	(2/3, 1, 3/2)	(1, 1, 1)

As the table is shown above, there are three binary comparisons. The geometric average method is used for every cell. Chang's algorithm is used to solve the fuzzy problem (Chang, 1996). Geometric averages for each cell have been calculated as:

$$\text{Cell (1,1)} = \sqrt[3]{1 \times 1 \times 1} + \sqrt[3]{0.4 \times 0.286 \times 0.667} + \sqrt[3]{0.4 \times 0.4 \times 0.667} + \sqrt[3]{1 \times 0.667 \times 0.667} = 2.661$$

$$\text{Cell (1,2)} = \sqrt[3]{1.5 \times 2.5 \times 0.667} + \sqrt[3]{1 \times 1 \times 1} + \sqrt[3]{0.667 \times 1.5 \times 0.667} + \sqrt[3]{1.5 \times 1.5 \times 0.667} = 4.376$$

Tab. 2. Artificial Importance Values

Plateau	2,661	3,180	3,921
Summer	4,376	5,664	7,246
M&W	3,581	4,641	6,032
Culture	2,800	3,424	4,329
TOTAL	13,418	16,909	21,528

With the artificial importance values (Table 2), fuzzy totaling calculations are done using Eq. (5.2) as shown in Table 3:

$$\text{Cell (1,1)} = 2.661/21.528 = 0.124$$

$$\text{Cell (1,2)} = 4.376/21.528 = 0.203 \text{ and similarly,}$$

$$\text{Cell (3,1)} = 3.921/13.418 = 0.292$$

$$\text{Cell (3,2)} = 7.246/13.418 = 0.540$$

Tab. 3. Fuzzy-sums

	l	m	u
Plateau	0,124	0,188	0,292
Summer	0,203	0,335	0,540
M&W	0,166	0,274	0,450
Culture	0,130	0,202	0,323

With using Eq. (5.3) priority vectors for the alternatives are calculated as (Table 4):

$$\text{Cell (1,1)} = (0.188 \geq 0.188) = \text{TRUE}$$

$$\text{Cell (1,2)} = (0.188 \geq 0.335) = \text{WRONG}; (0.203 \geq 0.292) = \text{WRONG};$$

$$\frac{(0.203 - 0.292)}{(0.188 - 0.292) - (0.335 - 0.203)} = 0.337$$

$$\text{Cell (1,3)} = (0.188 \geq 0.274) = \text{WRONG}; (0.166 \geq 0.292) = \text{WRONG};$$

$$\frac{(0.166 - 0.292)}{(0.188 - 0.292) - (0.274 - 0.166)} = 0.593$$

Tab. 4. Priority Vectors

	Plateau	Summer	M&W	Culture
Plateau	1,000	1,000	1,000	1,000
Summer	0,377	1,000	0,803	0,474
M&W	0,593	1,000	1,000	0,685
Culture	0,918	1,000	1,000	1,000

Then the minimum of each column are taken (Eq. (5.4)), and pre-normalized data are obtained as (Table 5):

Tab. 5. Pre-normalized Data

Plateau	Summer	M&W	Culture	TOTAL
0,377	1,000	0,803	0,474	2,654

Lastly normalized weights for alternatives are calculated as shown below Eq. (5.5):

$$\text{Plateau} = 0.337/2.654 = 0.142$$

$$\text{Summer} = 1.000/2.654 = 0.337$$

$$\text{M\&W} = 0.803/2.654 = 0.302$$

$$\text{Culture} = 0.474/2.654 = 0.179$$

After these results, the weights for the alternatives according to marketing ability (MA) is shown in Table 6:

Tab. 6. The Weights for Alternatives according to MA

Plateau	0,142
Summer	0,337
M&W	0,302
Culture	0,179

All the weights are entered into the Super Decisions software package, and the weighting is as shown in Table 7:

Tab. 7. Results of Fuzzy ANP Algorithm for Weighting Tourism Types

Alternatives	$W_{Alt}^{(F-ANP)}$
Plateau tourism	0.1244
Summer tourism	0.3830
M&W tourism	0.1711
Cultural tourism	0.3213

According to the calculations, summer tourism has 0.38, culture tourism has 0.32, mountain and winter tourism has 0.17, and plateau tourism has 0.13 weights. With these results, in Turkey, investments in summer tourism are the most feasible type for Turkey. Then culture tourism, mountain and winter tourism, and plateau tourism are feasible, respectively.

7.2. Selecting Tourism Investment Project and Its Location

For the second step of the application, criteria for summer tourism are determined, and three real investment projects are prioritized using fuzzy ANP. Using these weights and financial data that belong to these projects, we apply fuzzy multi-objective decision-making to find the most feasible investment among these three investments.

7.2.1. Weighting Projects and Their Locations

In this section, Chang's algorithm is used to solve the fuzzy problem (Chang, 1996), then all of the weights are entered into the Super Decisions software package. As a result, the weights for the alternatives Çeşme, Kemer, and Kuşadası Projects are gained. According to the same calculations, Kemer Project has 0.571, Kuşadası Project has 0.226, and Çeşme Project has 0.203 weights, respectively (Table 8). In the next step, these weights will be one of the objectives that aim to be maximized.

Tab. 8. Results of Fuzzy ANP Algorithm for Weighting Summer Tourism Investments

Alternatives	$W_{Alt}^{(F-ANP)}$
Çeşme Project	0.203
Kemer Project	0.571
Kuşadası Project	0.226

7.2.2. Selecting Projects by Using Fuzzy Goal Programming

These three investment projects are five-star hotels and serve all-inclusive services. They need about 30,000 m² area by the sea, and 15,000 m² of the area needs to be covered, i.e., for restaurant, rooms, reception, laundry, and other services. We assumed that these hotels have 400 double rooms for 800 persons.

For the setup cost, land and building costs of each hotel are discussed. Land costs are found from the sector and the location analysis, and the building costs are found with the experts' view in Turkey as about 2,000 \$/m² for the covered area. Thus, the need for land and the covered area is the same for these three projects. To start servicing for hotels, all costs are included, i.e., landscaping, room decoration, covered area decoration, etc.

$$15,000 \text{ m}^2 \times 2,000 \text{ \$/m}^2 = 30,000,000 \text{ \$ building cost}$$

And the land costs (30,000 m² by the sea) in Çeşme, Kemer, and Kuşadası are 10 million \$, 18 million \$, and 8 million \$, respectively (Table 9).

Tab. 9. Total Set Up Costs

Area	30,000 m ²		
Covered Area	15,000 m ²		
SET UP COST	Çeşme Project	Kemer Project	Kuşadası Project
Land Cost	10 million \$	18 million \$	8 million \$
Building Cost	30 million \$	30 million \$	30 million \$
TOTAL	40 million \$	48 million \$	38 million \$

We have some assumptions for these three investments as:

- Hotels will work two seasons, high-season and low-season in a year, and decide their strategies, prices, and services according to these seasons. Due to their summer tourism-based services, they are closed during the winter season. Their incomes are from 2 seasons, and their outgoings are all year because they also have fixed costs during the winter. And the prices during low and high seasons are also different.
- With sector analysis and experts' view, the cost for one person in the all-inclusive hotel is about 12-15 \$. Annual fixed costs and variable costs are included in this cost. This daily cost is found as total yearly costs divided by the total yearly number of the customer.

- The last three-year data of the Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism and sector analysis are used for occupancy rates and room prices per person. And with these data, possible annual profits are calculated (Table 10, 11, 12).

Tab. 10. Financial Data of Çeşme Project

ÇEŞME PROJECT	JAN.	FEB	MAR	APR	MAY	JUN.	JUL.	AUG.	SEP.	OCT	NOV	DEC
OCCUPANCY RATES	-	-	-	-	40%	40%	80%	80%	40%	-	-	-
NUMBER OF BEDS	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800
FULL NUMBER OF BEDS	-	-	-	-	320	320	640	640	320	-	-	-
BED PRICES (\$/DAY PERSON)	-	-	-	-	25	25	100	100	25	-	-	-
TOTAL INCOME (DAY)	-	-	-	-	8,000	8,000	64,000	64,000	8,000	-	-	-
TOTAL INCOME (MONTH)	-	-	-	-	240,000	240,000	1,920,000	1,920,000	240,000	-	-	-
DAILY COSTS (\$/DAY PERSON)	-	-	-	-	15	15	15	15	15	-	-	-
TOTAL COSTS (DAY)	-	-	-	-	4,800	4,800	9,600	9,600	4,800	-	-	-
TOTAL COSTS (MONTH)	-	-	-	-	144,000	144,000	288,000	288,000	144,000	-	-	-
MONTHLY PROFIT (\$)	-	-	-	-	96,000	96,000	1,632,000	1,632,000	96,000	-	-	-
TOTAL PROFIT (\$)	3,552,000											

Tab. 11. Financial Data of Kemer Project

KEMER PROJECT	JAN.	FEB.	MAR.	APR.	MAY	JUN.	JUL.	AUG.	SEP.	OCT.	NOV.	DEC.
OCCUPANCY RATES	-	-	50%	50%	85%	85%	85%	85%	85%	50%	50%	-
NUMBER OF BEDS	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800
FULL NUMBER OF BEDS	-	-	400	400	680	680	680	680	680	400	400	-
BED PRICES (\$/DAY PERSON)	-	-	30	30	120	120	120	120	120	30	30	-
TOTAL INCOME (DAY)	-	-	12,000	12,000	81,600	81,600	81,600	81,600	81,600	12,000	12,000	-
TOTAL INCOME (MONTH)	-	-	360,000	360,000	2,448,000	2,448,000	2,448,000	2,448,000	2,448,000	360,000	360,000	-
DAILY COSTS (\$/DAY PERSON)	-	-	15	15	15	15	15	15	15	15	15	-
TOTAL COSTS (DAY)	-	-	6,000	6000	10200	10200	10200	10200	10200	6000	6000	-
TOTAL COSTS (MONTH)	-	-	180,000	180,000	306,000	306,000	306,000	306,000	306,000	180,000	180,000	-
MONTHLY PROFIT (\$)	-	-	180,000	180,000	2,142,000	2,142,000	2,142,000	2,142,000	2,142,000	180,000	180,000	-
TOTAL PROFIT (\$)	11,430,000											

Tab. 12. Financial Data of Kuşadası Project

KUŞADASI PROJECT	JAN.	FEB.	MAR.	APR.	MAY	JUN.	JUL.	AUG.	SEP.	OCT.	NOV.	DEC.
OCCUPANCY RATES	-	-	-	40%	40%	85%	85%	85%	85%	40%	40%	-
NUMBER OF BEDS	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800
FULL NUMBER OF BEDS	-	-	-	320	320	680	680	680	680	320	320	-
BED PRICES (\$/DAY PERSON)	-	-	-	20	20	80	80	80	80	20	20	-
TOTAL INCOME (DAY)	-	-	-	6,400	6,400	54,400	54,400	54,400	54,400	6,400	6,400	-
TOTAL INCOME (MONTH)	-	-	-	192,000	192,000	1,632,000	1,632,000	1,632,000	1,632,000	192,000	192,000	-
DAILY COSTS (\$/DAY PERSON)	-	-	-	15	15	15	15	15	15	15	15	-
TOTAL COSTS (DAY)	-	-	-	4,800	4,800	10,200	10,200	10,200	10,200	4,800	4,800	-
TOTAL COSTS (MONTH)	-	-	-	144,000	144,000	306,000	306,000	306,000	306,000	144,000	144,000	-
MONTHLY PROFIT (\$)	-	-	-	48,000	48,000	1,326,000	1,326,000	1,326,000	1,326,000	48,000	48,000	-
TOTAL PROFIT (\$)	5,496,000											

Then the problem is modeled as a fuzzy multi-objective problem with which investment is the most feasible using the Zimmermann method (1983).

The model's objectives are maximizing the weights of 3 investments (gained from Fuzzy ANP), maximizing annual average occupancy rates, maximizing total annual incomes, and minimizing total annual costs. The notions used in the model are as follows:

m : number of projects

w_i : weight of the alternative,

a_i : average occupancy rate of the alternative i ,

b_i : annual income of alternative i ,

c_i : annual cost of alternative i ,

d_i : investment cost of alternative i ,

t : total investment cost,

p : pay-back period.

For the linear programming problem in this section, the model can be described as follows:

$$\text{Max } z_1 = w_i \cdot x_i, \quad (i=1,2,\dots,m)$$

$$\text{Max } z_2 = a_i \cdot x_i, \quad (i=1,2,\dots,m)$$

$$\text{Max } z_3 = b_i \cdot x_i, \quad (i=1,2,\dots,m)$$

$$\text{Min } z_4 = c_i \cdot x_i, \quad (i=1,2,\dots,m)$$

wrt

$$\sum_{i=1}^m d_i x_i \leq t$$

$$\frac{d_i}{(b_i - c_i)} \cdot x_i \leq p, \quad (i=1,2,\dots,m)$$

$$\sum_{x=1}^m x_i = 1$$

$$\forall x_i \geq 0 \text{ and integer } (x=1,2,\dots,m)$$

This problem can be numerically expressed as (using indexes Çeşme:1, Kemer:2, Kuşadası:3):

For the weights $\rightarrow \max z_1 = 0.203 x_1 + 0.571 x_2 + 0.226 x_3$

For the occupancy rate $\rightarrow \max z_2 = 0.23 x_1 + 0.52 x_2 + 0.42 x_3$

For annual incomes $\rightarrow \max z_3 = 4,560,000 x_1 + 13,680,000 x_2 + 7,296,000 x_3$

For annual costs $\rightarrow \min z_4 = 1,008,000 x_1 + 2,250,000 x_2 + 1,800,000 x_3$

For these objectives, our criteria are investment cost does not exceed 50 million \$ but has a tolerance of ± 5 million \$, the investment has eight years pay-back period with a tolerance of ± 2 years, and one of the investments is surely made. These assumptions are taken place among criteria as follows Eq. (6.3):

Investment cost $\rightarrow 40,000,000 x_1 + 48,000,000 x_2 + 38,000,000 x_3 \leq 50,000,000$

Pay-back periods $\rightarrow \frac{40,000,000}{3,552,000} x_1 \leq 8$

$$\frac{48,000,000}{11,430,000} x_2 \leq 8$$

$$\frac{38,000,000}{5,496,000} x_3 \leq 8$$

and; $x_1 + x_2 + x_3 = 1$

$$x_1, x_2, x_3 \geq 0 \text{ and integer.}$$

Respects to this data, membership function of fuzzy constraints are as follows Eq. (6.6):

$$\mu_1(x) = \begin{cases} 0 & ; \text{if } g_1(x) \geq 55,000,000 \\ 1 - \frac{(40,000,000x_1 + 48,000,000x_2 + 38,000,000x_3) - 50,000,000}{5,000,000} & ; \text{if } 50,000,000 \leq g_1(x) \leq 55,000,000 \\ 1 & ; \text{if } g_1(x) \leq 50,000,000 \end{cases}$$

$$\mu_2(x) = \begin{cases} 0 & ; \text{if } g_2(x) \geq 10 \\ 1 - \frac{(11.26x_1) - 8}{2} & ; \text{if } 8 \leq g_2(x) \leq 10 \\ 1 & ; \text{if } g_2(x) \leq 8 \end{cases}$$

$$\mu_3(x) = \begin{cases} 0 & ; \text{if } g_3(x) \geq 10 \\ 1 - \frac{(4.20x_2) - 8}{2} & ; \text{if } 8 \leq g_3(x) \leq 10 \\ 1 & ; \text{if } g_3(x) \leq 8 \end{cases}$$

$$\mu_4(x) = \begin{cases} 0 & ; \text{if } g_4(x) \geq 10 \\ 1 - \frac{(6.91x_3) - 8}{2} & ; \text{if } 8 \leq g_4(x) \leq 10 \\ 1 & ; \text{if } g_4(x) \leq 8 \end{cases}$$

The model can be defined as follows (Eq. (6.7)):

$$\max z_1 = 0.203 x_1 + 0.571 x_2 + 0.226 x_3$$

$$\max z_2 = 0.23 x_1 + 0.52 x_2 + 0.42 x_3$$

$$\max z_3 = 4,560,000 x_1 + 13,680,000 x_2 + 7,296,000 x_3$$

$$\min z_4 = 1,008,000 x_1 + 2,250,000 x_2 + 1,800,000 x_3$$

$$\max z_5 = \lambda$$

wrt

$$40,000,000 x_1 + 48,000,000 x_2 + 38,000,000 x_3 + 5,000,000 \lambda \leq 55,000,000$$

$$11.26 x_1 + 2 \lambda \leq 10$$

$$4.20 x_2 + 2 \lambda \leq 10$$

$$6.91 x_3 + 2 \lambda \leq 10$$

$$x_1 + x_2 + x_3 = 1$$

$$\lambda \leq 1$$

$$\lambda \geq 0$$

$$x_1, x_2, x_3 \geq 0$$

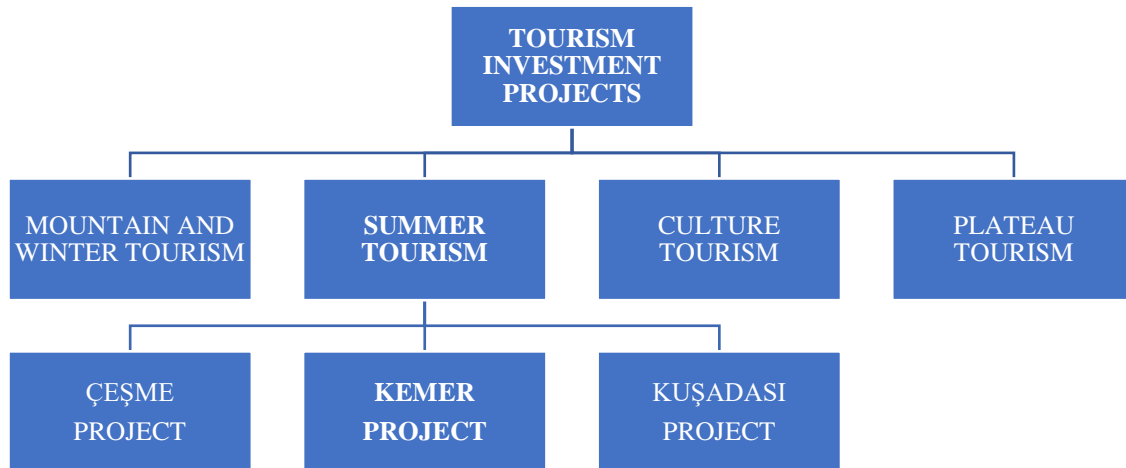
This model is entered into an Operations Research software package, and the optimal solution is as follows:

- Investing in x_2 is more feasible, so Kemer investment must be chosen. Our first objective, maximizing the weights, is maximized as 0.571; the second objective, occupancy rate, is maximized as 0.52; and the third objective, annual incomes, is maximized as 13,680,000\$. But the annual costs cannot be minimized simultaneously as 2,250,000\$. If we had chosen annual profit as a third objective, instead of separately incomes and costs, indeed this would be maximized.

Investment cost criteria has been achieved and has a surplus of 2 million \$. As a pay-back period, Kemer investment has a surplus of 3.8 years. Other non-used criteria (2nd and 4th) have surplus every eight years.

As a result, firstly, we found that the most feasible tourism type for Turkey is "summer tourism"; afterward, we had three summer tourism investments. Secondly, we weighted them, modeled fuzzy multi-objective, and found that the most feasible investment in our application is Kemer (Figure 3).

Fig. 3. Decision Making for Tourism Investments

8. Conclusion

Since tourism is likely to become the largest single sector of world trade early in the next century (Hunter, 1997), it is crucial to establish a theoretical framework for investment in the touristic infrastructure. Tourism investments are considered the focal point of tourism development since they provide economical income and job opportunities (Tourism Investment in Saudi Arabia, 2009). In Turkey, the tourism sector is the second largest sector that attracts investments after the automotive industry. Every year bigger and more advanced investments are made in Turkey recently.

Besides these positives, the sector also has some problems: lack of interest in governance and tourism policies, lack of qualified employees, lack of education about tourism and tourists, irregular construction, and getting stronger of EU member competitor countries with the membership of EU. And, all-inclusive management systems are problematic per se. Because prices decline, hence service quality falls, incoming tourist profile negatively influences day by day. These problems can be the subject of further research.

Tourism development strategies require systemic thinking and comprehensive investment portfolio strategies regarding the tourism industry. Having reviewed the available literature, both theoretical and empirical, it is evident that the effect of public and private investment on tourism growth is positive. A careful examination of the existing studies shows that the research on the effect of investment on tourism is still inadequate and needs more attention (Nawaz and Hassan, 2016). For sustainable tourism, it is necessary to understand the interrelationship between economic growth, and tourism.

In our paper, we refer to the lack of a decision-oriented optimization model for the tourism sector. As mentioned before, in this paper, we first discussed tourism investments, the tourism sector in Turkey, and a literature review about this sector. Secondly, we talked about Multi-Criteria Decision Making, fuzzy Analytic Network Process, and fuzzy Multi-Objective Linear

Programming. Lastly, in the application section, we had a decision about which tourism type is the most feasible and the most logical in Turkey, then we had three tourism investment projects for this type; firstly, we weighted them, lastly with using their weights and some other financial data we modeled the problem as multi-objective linear programming. As a result, investing in summer tourism (to Kemer/Antalya) is the most feasible tourism investment for Turkey.

But we have a dilemma: investing in summer tourism and to Kemer/Antalya area is the most feasible investment but supporting only summer tourism and only to Kemer/Antalya area has a risk for the tourism potential of Turkey. Hence, government promotion for three seasons investments (except summer) and government promotion about transportation and investment to areas with high tourism potential but low recognition can prevent this risk. Thus, tourism types of Turkey can be varied, bounding only to summer can be prevented, the number of incoming tourists can be increased, their socio-demographic profiles can be influenced positively, and contributions to the economy of Turkey can be increased definitely.

Acknowledgment

This is the translation of the author's Master of Science Thesis ("Fuzzy Multi-Objective Evaluation of Tourism Investments", Yıldız Technical University, Department of Industrial Engineering, Istanbul, Turkey)

References

- Al Gergawi, M. (2003). The Dubai Development and Investment Authority (DDIA) Chairman, <http://www.ameinfo.com/30467.html>.
- Andrades, L. and Dimanche, F. (2017). Destination competitiveness and tourism development in Russia: Issues and challenges. *Tourism Management*, 62, 360-376.
- Arshad, M.I., Iqbal, M.A. and Shahbaz, M. (2018). Pakistan Tourism Industry and Challenges: a Review. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23(2), 121-132.
- Ayag, Z. and Ozdemir, R.G. (2007). An intelligent approach to ERP software selection through fuzzy ANP. *International Journal of Production Research*, 45(10), 2169–2194.
- Chang, D.Y. (1996). Applications of the extent analysis method on fuzzy AHP. *European Journal of Operational Research*, 95, 649–655.
- Bellman, R.E. and Zadeh, L.A. (1970). Decision-making in a fuzzy environment. *Management Science*, 17, 141–164.
- Brohman J. (1996). New directions in tourism for third world development. *Annals of Tourism Research*, 23, 48-70.
- Buntaine, M. T., Mullen, R. B. and Lassoie, J. P. (2006). Human Use and Conservation Planning in Alpine Areas of Northwestern Yunnan. *Environment, Development and Sustainability*, 9, 305–24.
- Climaco, J. (1997). *Multicriteria analysis*, New York: Springer-Verlag.
- Demirel, T., Cetin Demirel, N. and Ozdemir, Y. (2009). Prioritization of Tourism Types Using Fuzzy Analytic Network Process. *The 4th International Conference on Intelligent Systems & Knowledge Engineering*, Hasselt, Belgium.

- Du, D., Lew, A.A. and Ng, P.T. (2016). Tourism and Economic Growth. *Journal of Travel Research*, 55(4), 454-464.
- Dyson, R.G. (1980). Maximizing Programming, Fuzzy Linear Programming and Multi-Criteria Decision Making. *Journal of Operational Research Society*, 31, 264.
- Ertay, T., Büyüközkan, G., Kahraman, C. and Ruan, D. (2005). Quality function deployment implementation based on Analytic Network Process with linguistic data: An application in automotive industry. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 16, 221–232.
- Forman, E. (1999). *Decision By Objectives*, Expert Choice Inc., available at: <http://www.technology.sbp.gwu.edu/forman/>
- Gal, T. and Hanne, T. (1999). *Multicriteria decision making: Advances in MCDM models, algorithms, theory, and applications*, New York: Kluwer Academic Publishers.
- Galani-Moutafi, V. (2004). Tourism research on Greece: a critical overview. *Annals of Tourism Research*, 31(1), 157–179.
- Gurung C.P. and DeCoursey M.A. (2000). Too much too fast: lessons from Nepal's Lost Kingdom of Mustang. In: Godde PM, Price MF, Zimmermann FM, (ed.), *Tourism and development in mountain regions*, Wallingford: CABI Publishing, pp. 239–54.
- Hannan, E.L. (1981). Linear programming with multiple fuzzy goals. *Fuzzy Sets and Systems*, 6, 235–248.
- Holden, A. (2000). *Environment and tourism*, London and New York: Routledge.
- Hunter C. (1997). Sustainable tourism as an adaptive paradigm. *Annals of Tourism Research*, 24, 850–867.
- Kort, P.M., Greiner A., Feichtinger, G., Haunschmied, J.L., Novak, A. and Hartl, R.F. (2002). Environmental effects of tourism industry investments: an inter-temporal trade-off. *Optimal Control Applications and Methods*, 23, 1–19.
- Leberling, H. (1981). On finding compromise solutions in multi-criteria problems using the fuzzy min-operator. *Fuzzy Sets and Systems*, 6, 105–118.
- Lim, C. (1997). Review of International Tourism Demand Models. *Annals of Tourism Research*, 24(4), 835-849.
- Lin, C.T. and Lee, C.S.G. (1996). *Neural Fuzzy Systems: A Neuro-Fuzzy Synergism to Intelligent Systems*, New Jersey: Prentice Hall.
- Luhandjula, M.K. (1982). Compensatory operators in fuzzy programming with multiple Objectives. *Fuzzy Sets and Systems*, 8, 245–252.
- McKercher, B. (1993). Some Fundamental Truths About Tourism: Understanding Tourism's Social and Environmental Impacts. *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1), 6–16.
- Mikhailov, L. (2003). Deriving priorities from fuzzy pairwise comparison judgments. *Fuzzy Sets and Systems*, 134, 365-385.

- Mikhailov, L. and Singh, M.G. (2003). Fuzzy analytic network process and its application to the development of decision support systems. *IEEE Transaction on Systems, Man, and Cybernetics-Part C: Applications and Reviews*, 33(1), 33-41.
- Moghaddam, R.T., Javadi, B., Jolai, F. and Ghodrattnama, A. (2010). The use of a fuzzy multi-objective linear programming for solving a multi-objective single-machine scheduling problem. *Applied Soft Computing*, 10(3), 919-925.
- Mohanty, R.P., Agarwal, R., Choudhury, A.K. and Tiwari, M.K. (2005). A Fuzzy ANP-based approach to R&D project selection: A case study. *International Journal of Production Research*, 43(24), 5199–5216.
- Nawaz, M.A. and Hassan, S. (2016). Investment and Tourism: Insights from the Literature. *International Journal of Economic Perspectives*, 10(4), 581-590.
- Nepal, S.K. (2000). Tourism in Protected Areas. *Annals of Tourism Research*, 27, 661–681.
- Paramati, S.R., Alam, S and Lau C.K.M. (2018). The Effect of Tourism Investment on Tourism Development and CO2 Emissions: Empirical Evidence from the EU Nations. *Journal of Sustainable Tourism*, 26(9), 1587-1607.
- Pohekar, S.D. and Ramachandran, M. (2004). Application of multi-criteria decision making to sustainable energy planning—A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 8, 365–381.
- Promentilla, M.A.B., Furuichi, T., Ishii, K. and Tanikawa, N. (2006). Evaluation of remedial countermeasures using the analytic network process. *Waste Management*, 26, 1410-1421.
- Promentilla, M.A.B., Furuichi, T., Ishii, K. and Tanikawa, N. (2007). A fuzzy analytic network process for multi-criteria evaluation of contaminated site remedial countermeasures. *Journal of Environmental Management*, 88(3), 479-495.
- Ridder, K., Almeida-Rivera, C., Bongers, P., Bruin, S. and Flapper, S.D. (2008). Multi-Criteria Decision Making in Product-driven Process Synthesis, 18th European Symposium on Computer Aided Process Engineering.
- Sakawa, M. (1988). An interactive fuzzy satisfying method for multi-objective linear fractional programming problems. *Fuzzy Sets and Systems*, 28, 129–144.
- Saner, R., Yiu, L., Filadoro, R., (2019). Tourism Development in Least Developed Countries: Challenges and Opportunities. In: *Sustainable Tourism: Breakthroughs in Research and Practice*. edited by Management Association, Information Resources, Hershey, 94-120.
- Singh, S. (2002). Tourism in India: Policy Pitfalls. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 7, 45–59.
- Stevens, S. (2003). Tourism and Deforestation in the Mt Everest Region of Nepal. *The Geographical Journal*, 169(3), 255–277.
- Theuns, H.L. (2002). Tourism and development: Economic dimensions. *Tourism Recreation Research*, 27(1), 69–81.
- Tourism Investment in Saudi Arabia, (2009). Saudi Commission for Tourism & Antiquity.

WTO (World Tourism Organization), (2005). Tourism's potential as a sustainable development Strategy, Madrid: World Tourism Organization.

Yellepeddi, S. (2006). An Analytical Network Process (ANP) approach for the development of a reverse supply chain performance index in consumer electronics industry. Ph.D. Thesis, The University of Texas, Arlington, USA.

Zimmermann, H.J. (1976). Description and optimization of fuzzy systems. International Journal of General Systems, 2, 209–215.

Zimmermann, H.J. (1983). Fuzzy Mathematical Programming. Computers and Operations Research, 10(4), 292.

www.kultur.gov.tr, The official web site of Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism.

© Copyright of Journal of Applied Tourism Research is the property of University of Applied Sciences Tourism Faculty and its content may not be copied or e-mailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.

Journal of Applied Tourism Research

2021, Vol. 2, No. 2, 145-158

ISSN: 2717-8951

EVALUATION OF SUSTAINABLE ANATOLIAN HISTORY AND TRADITIONAL RESIDENTIAL AREAS IN THE CONTEXT OF VITALIZATION OF TANGIBLE CULTURAL HERITAGE WITH TOURISM

Nihal Arda AKYILDIZ¹ & Tuba Nur OLGUN²

Abstract

Since cities are living organisms, every limb must be kept alive and protected by healthy and reasonable organizations. Traditional and historical settlements, which serve as the memory and cultural memory of the city, are the spatial planes that record and sustain all the social, cultural and spatial accumulations of the city and city dwellers. Since these settlements are the oldest residential areas of the city, they also include intangible cultural heritage values (local language, tradition / tradition, folk dances, music, traditional rituals) and concrete cultural heritage (architectural elements, art objects, landscape) accommodates as a whole. For this reason, the historical and traditional settlement areas of the cities are important values in terms of urban identity and cultural heritage. It is seen that the settlement areas with the value of urban heritage have been brought to the city with some conservation and restoration projects and have benefited the people of the region in some places where they are left idle by being used in some places.

Sustainable traditional and historical settlements, areas that have been brought to tourism by protecting structures and streets are symbol values of the city and contribute to socio-economic sustainability. These residential areas, which have the power to add brand value to the city, also provide great support to urban aesthetics and silhouette. Protecting these settlements together with their environmental and architectural values and bringing them to the fore with their tourism potential; it will provide optimal benefits in economic, cultural and social terms and will be a driving force for regional development.

The study aims to analyze the contribution of traditional and historical settlements to tourism and their contribution to sustainability and development with the urban identity and concrete cultural heritage value. Within the scope of the study, the literature on sustainable traditional residential areas brought into tourism has been examined; in the light of the data obtained, different traditional and historical settlements of Anatolia were examined. As a result of the study, it is aimed to bring the sustainable traditional settlements, which should be preserved with concrete cultural heritage values and transferred to future generations, to the city and the local people as cultural and tourism centers.

Keywords:

Tangible cultural heritage, conservation, sustainability, traditional and historical settlements, tourism

Article

History:

Received:

30 Apr 2021

Accepted:

30 Dec 2021

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-1948-188X, Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, nihalaradaa@hotmail.com

² ORCID: 0000-0001-5654-0020, Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, tubanurbaz@gmail.com

SOMUT KÜLTÜREL MİRASIN TURİZMLE CANLANDIRILMASI BAĞLAMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR ANADOLU TARİHİ VE GELENEKSEL YERLEŞİM ALANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Özet

Kentler yaşayan birer organizma olduğundan her uzvunun sağlıklı ve makul organizasyonlarla yaşatılması ve korunması gerekmektedir. Kentin hafızası ve kültürel belleği olarak görev yapan geleneksel ve tarihi yerleşim alanları, kent ve kentlilerin sosyal, kültürel, mekânsal tüm birikimlerini kaydeden ve yaşatan mekânsal düzlemlerdir. Bu yerleşim alanları kentin en eski yerleşim bölgeleri olması nedeniyle, geçmişten bugüne yaşatılan somut olmayan kültürel miras (yöresel dil, gelenek/görenek, halk oyunları, müzik, geleneksel ritüeller) değerleriyle somut kültürel miras (mimari öğeler, sanat objeleri, peyzaj) değerlerini de bünyesinde bir bütün olarak barındırmaktadır. Bu nedenle kentlerin tarihi ve geleneksel yerleşim alanları, kent kimliği ve kültürel miras açısından önemli değerlerdir. Kentsel miras değerindeki yerleşim alanlarının, kimi yerde kullanılmayarak atıl bırakıldığı kimi yerde de koruma ve restorasyon projeleriyle kente kazandırıldığı ve bölge halkına faydalar sağladığı görülmektedir.

Sürdürülebilir geleneksel ve tarihi yerleşim alanları, yapıları ve sokakları korunarak turizme kazandırılmış alanlar, kentin sembol değerleri olmakta ve sosyo-ekonomik sürdürülebilirliğe de katkılar sağlamaktadır. Kente marka değer kazandırma gücü olan bu yerleşim alanları, kentsel estetiğe ve silüete de büyük destekler sağlamaktadır. Bu yerleşim alanlarını çevresel ve mimari değerleriyle birlikte korumak ve turizm potansiyeliyle ön plana çıkartmak; ekonomik, kültürel ve sosyal anlamda optimal faydalar sağlayacak ve bölge kalkınması için de itici güç olacaktır.

Çalışma, taşıdığı kentsel kimlik ve somut kültürel miras değeriyle geleneksel ve tarihi yerleşim alanlarının turizmle desteklenmesinin sürdürülebilirliğe ve kalkınmaya katkılarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında turizme kazandırılmış sürdürülebilir geleneksel yerleşim alanlarıyla ilgili literatür irdelenmiş; elde edilen veriler ışığında Anadolu'nun farklı geleneksel ve tarihi yerleşim alanları incelenmiştir. Çalışma sonucunda somut kültürel miras değeriyle korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gereken sürdürülebilir geleneksel yerleşim alanlarının kültür ve turizm merkezleri olarak kente ve bölge halkına kazandırılması hedeflenmiştir.

Anahtar

Kelimeler:

Somut kültürel miras, koruma, sürdürülebilirlik, geleneksel ve tarihi yerleşim alanları, turizm

Makale

Geçmişi:

Alınan tarih:

30 Nisan 2021

Kabul tarihi:

30 Aralık 2021

1. Giriş

Geçmişten günümüze değişen modern hayatın getirdikleri, teknolojik gelişmeler, sosyal ve ekonomik değişimler insanların yaşam standartlarını ve refah anlayışlarını da değiştirmiştir (Ehrenfeld, 2008). Kentlerin tarihi ve geleneksel yerleşim alanları kentler ve kentliler için eskisi gibi rağbet görmeyen bölgeler haline gelmiştir. Toplumsal bilinç ve farkındalıkla yeni yeni kıymeti anlaşılan ve yerel yönetimlerin de desteğiyle kentlere kazandırılan geleneksel yerleşim alanları tekrar eskisi gibi ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Kültürel miras değeri taşıyan bu bölgelere adeta 'iade-i itibar' yapılarak, restorasyon ve yenileme projeleriyle desteklenmiş ve turizme kazandırılmaya çalışılmıştır. Çok da başarılı örneklerle turizme katkı sunan yerleşim alanları hem yaşayanlar hem de turistler için mekânsal anlamda geçmişe yolculuk niteliğinde nostaljik değerler taşımaktadır.

Bu anlamda ele alınarak somut kültürel miras değeriyle korunan yerleşim alanları, bulunduğu kenti ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan da destekleyerek sürdürülebilir gelişmeye katkılar sunmaktadır. Hemen her kentteki geleneksel ve eski tarihi dokuların, kültür turizmine açılması ve sosyal, kültürel ve ekonomik sürdürülebilirliğe destek sağlanması en makul kent stratejilerdendir.

Çalışmanın amacı, kentlerin somut kültürel miras ve kentsel kimlik olma değeriyle ön plana çıkartılması gereken sürdürülebilir geleneksel ve tarihi yerleşim dokularının korunarak turizme

kazandırılmasının önemine dikkat çekmektir. Çalışmada bu bağlamda literatür taramalarına yer verilmiş ve yerinde incelemelerle Anadolu'da bulunan çeşitli geleneksel ve tarihi yerleşim alanları ele alınmıştır. Çalışma yöntemi olarak konuya dair kaynaklar araştırılmış ve örnek alanlar ziyaret edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilerin, kentin kültürel miras değerlerinin turizme ve ekonomiyeye kazandırılarak sosyal refaha da sunacağı katkılarının önemine vurgu yapması ve buradan hareketle diğer geleneksel yerleşim alanları için de referans sağlaması hedeflenmektedir.

2. Sürdürülebilir Geleneksel ve Tarihi Yerleşim Alanlarının Sosyal ve Ekonomik Hayata Katkısı

Sürdürülebilirlik kavramı, 1970'lerden bugüne değin farkındalık yaratarak pek çok bilimsel araştırmaya konu olan multidisipliner bir kavramdır. Sürdürülebilirlik, bu kuşağın ihtiyaçlarını karşılama potansiyelini güçlendirmeye, aynı zamanda gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden desteklemeye ve istenen potansiyelin gerçekleştirilmeye yönelik süreci içeren bir kavramdır (Bruntland Report, 1987). Bu kavram özellikle de geleneksel toplumlarda, hemen her konuda bugünün ve geleceğin tüm nüfus gereksinimlerini karşılamada, onları 'ayakta tutmak' veya 'aşağıdan desteklemek' manasıyla ele alınmış (Salman, 2018:5) ve temelde çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik öğelerinin birleşimi olarak kabul edilmiştir (Goodland, 1995:17; Barron and Gauntlett, 2002; Davidson ve Wilson, 2009; Kocaoğlu ve Sert, 2018:3; Korkmaz vd., 2019; 40). Tüm öğeleriyle sürdürülebilirlik dengeli ekolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik sistemleri sürdürmeye gayret ederken, toplumdaki her yaş grubunun katılımını gerektiren multidisipliner bir bakış açısını içeren (Benkari, 2013) kavram ekosistemler, enerji verimliliği, çevresel sorunlar, mekânsal alanlar, yönetim hizmetleri, turizm, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda yani yaşamın tümünü kuşatan hizmetlerdeki niteliğin iyileştirilme sürecidir (Altuntaş, 2012;137).

Sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmalarda, enerji verimliliği ve çevresel sürdürülebilirlik konuları kadar önemli olan ekonomik, kültürel ve sosyal sürdürülebilirlik konuları da (UNESCO-MOST, 1996) birbirini destekleyen nitelikleriyle, sürdürülebilir gelişme hedefleri için bir bütün olarak ele alınması gereken konulardır (Karakurt Tosun, 2013;33). Bir ülke veya kent için sürdürülebilir gelişme yaklaşımının sağlanması çevre ve enerji politikaları kadar sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarda da iyileştirme düzenlemelerini ve sahip olunan kaynakların rasyonel kullanımıyla mümkündür. Kentlerde ekonomik sürdürülebilirlik, istikrarlı ekonomik katılım ve güçlü bir sivil toplum organizasyonu ile birlikte (Goodland, 1995:17; Karakurt Tosun, 2009) mal/hizmet üretimine yönelik tüm hizmetlerin kesintisiz üretimini içermektedir (Holmberg and Sandbrook, 1992). Sosyal sürdürülebilirlik ise ekonomik sermayenin istikrarını ve toplum refahının iyileştirmeyi (Goodland, 1995:17; Karakurt Tosun, 2009) ve sosyal politika prensipleriyle birlikte; çevre ve yaşam kalitesi, katılım ve ekonomiyle olan bağlantısı sayesinde de kişilerin kentsel mekanın fiziksel sınırlarında sürdürdükleri yaşamın niteliğiyle ilişkilendirilmektedir (Colantonio and Dixon, 2009:16; Çiftçi, 2018:12).

Buradan hareketle kentler için yerleşim alanlarında sosyal, kültürel ve ekonomik sürdürülebilirliği canlandırmak oldukça önemli bir konudur. Çünkü sosyal sürdürülebilirlik ve ekonomik sürdürülebilirlik konuları toplumsal yapıda iyileşmeler sağlamakta (Goodland, 1995:17; Kocaoğlu ve Sert, 2018:3) ve yerleşim alanlarını ekonomik olarak güçlendirerek sosyal refahı ve kalkınmayı da sağlamaktadır. Kentlerin geleneksel ve tarihi yerleşim alanlarının sahip olduğu kültürel ve mekânsal zenginliğin korunarak ekonomik sürdürülebilirliğe ve dolayısıyla da sosyal sürdürülebilirliğe destek sağlama potansiyeli oldukça yüksektir. Kent merkezlerinde eski kent dokularının onarılarak, işlevleri değiştirilerek yeni kullanımlara elverişli hale getirilerek korunmaları amaçlanmaktadır. Eski kent dokularının onarılarak korunması sadece işlevsel açıdan değil, turizm açısından da kentin ekonomisine katkıda bulunmaktadır (Akkoç, 2017: 30). Taşıdığı sosyo-kültürel değer, sahip olduğu kentsel kimlik ile

somut kültürel miras olarak kabul edilmesi gereken geleneksel ve tarihi yerleşim dokularının korunumu ve turizmle entegre edilerek yaşatılması kentler için oldukça önemli katkılar sunmaktadır.

3. Somut Kültürel Miras Korunumu ve Turizm Entegrasyonu

Miras kavramı, toplumca paylaşılan ve herkesin istifade ettiği somut olmayan kültürel değerlerden dil, bellek, dans, müzik, tiyatro ve ritüelleri temsil ettiği kadar, mimari öğeler, sanat objeleri ve peyzaj değerleri gibi somut kültürel değerleri kapsamaktadır (Silverman and Ruggles, 2007:3). Her toplumun mirası değerleri içinde toplumun bakış açısı ve kültürel birikimleriyle zaman mekân ilişkisiyle şekillenmiştir. Buradan hareketle yerleşim alanlarında kültürel mirası, toplumun ortak geçmişini anlatan, geleceğin oluşturulmasına referans sağlayan ve her anlamda insan hayatını zenginleştiren değerler bütünü olarak ele alınmıştır (Kültürel Mirasın Korunması, 2014; Öksüz Kuşçuoğlu ve Taş, 2017:60). Geleneksel ve tarihi yerleşim alanlarındaki kültürel ve sosyal yapının ürünü olan geleneksel yapılar hem o bölge için, hem de o kent için somut ve somut olmayan kültürel miras birikimiyle kimlik ve sembol değerler taşımaktadırlar. Bireyler gibi kentsel yerleşim alanlarını da diğerlerinden ayıran, soyut ve somut niteliklerinin birleşiminden harmanlanmış özgün kimlikleri vardır (Polat, 2013; Polat vd., 2018:585).

Özellikle geleneksel yerleşim alanlarındaki anıt ve sivil mimari öğeler, somut kültürel miras olarak sahip oldukları geleneksel ve kültürel değerlerle bölgenin kimliğini temsil etmektedirler (Aksoy ve Enlil, 2012; Polat vd. 2018:585). Bu nedenle geleneksel ve tarihi yerleşim alanlarının kültürel belleğini ve sosyo-kültürel değerlerini korumak üzere bu yapıların korunarak yaşatılması bugün daha büyük önem arz etmektedir (Muşkara, 2017:444). Kentlerdeki eski yerleşim alanlarının sahip olduğu somut kültürel miras değerlerinin korunmasıyla ilgili çalışmalar uzun yıllardır sürmektedir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte başlayan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının fiziki korunması yanında sosyo-kültürel yapının da korunmasını gerektiren ‘bütünleşik koruma anlayışı’ önemli bir adım olmuştur (Çelik ve Yazgan, 2007:5). Türkiye’de Tarihi ve geleneksel yerleşim dokularının koruma çalışmaları 1970’li yıllardan sonra çok daha büyük ivme kazanmıştır (Kurtar ve Somuncu, 2013:36). Buradan hareketle geleneksel ve tarihi yerleşim alanlarında somut kültürel miras örnekleri olan anıtsal ve sivil mimari değerler, kentin turizm açısından desteklenmesine katkı sağlayarak itici güç olmuştur. Bu alanlar turizm kaynağı olarak ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğe destek sağlamanın yanında tarihi ve kültürel sembol değerleriyle kente ekonomik faydalar da sağlamaktadırlar. Bu bakış açısıyla değerlendirilerek kente kazandırılan Eskişehir-Odunpazarı, Ankara-Hamamönü, Diyarbakır-Suriçi gibi sembol değer niteliğindeki geleneksel yerleşim alanları bölge bazında restore ederek ekonomik sürdürülebilirliğe ve kent turizmine önemli katkılar sağlamışlardır. Bu tür mekânsal kazımlar, sadece kenti güzelleştiren değil aynı zamanda kentin kişiliğini de vurgulayarak canlılığının artmasına ve köklü kentsel gelişim geleneğini teşvik etmede aktif bir rol oynamaktadır (Qiao, 2017:4). Bu anlamda geleneksel yerleşim alanlarının sahip olduğu somut kültürel miras değerlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve yeni uygulama araçlarıyla geliştirilmesi gerektirmektedir. Bu anlamda pek çok tarihi ve geleneksel yerleşim alanları yerel kimlik ve birliktelik değerleriyle kentsel tasarım rehberleri olarak öne çıkartılmakta (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve MSGSÜ, 2016; Polat vd. 2018:585), hem turizm, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sunmakta, hem de sosyal refah için vizyon ve stratejiler sağlamaktadır.

4. Anadolu’da Turizm Amaçlı Değerlendirilen Geleneksel Yerleşimler

Kadim geçmişiyle ve zengin kültürüyle öne çıkan Anadolu toprakları pek çok medeniyete ev sahipliği etmiş olmanın sağladığı hazine değeriyle tüm dünyaca da eşsiz topraklar olarak kabul edilmektedir. Bulunduğu coğrafya gereği barındırdığı medeniyetler ve topraklarının doğusundan batısına kadar uzanan tarihi ipek yolu hattı onu eşsiz geleneksel yerleşim alanlarına, tarihi

dokulara ve özgün mimari tasarımlara sahip kılmiştir. Topraklarında barındırdığı bu kültürel mirası, kimlik değeriyle beraber; şimdiki kentlerin eski ve ilk kurulan bölümlerine yansıtmıştır. Kentlerin en eski yerleşim alanları olan bu bölgeleri, somut kültürel miras değeriyle ele almak ve sürdürülebilir geleneksel ve tarihi yerleşim alanlarına kazandırılacak turizm katkısıyla da analiz etmek faydalı olacaktır.

Anadolu'nun doğusundan batısına pek çok yerleşim alanında turizme kazandırılmış geleneksel yerleşimler göze çarpmaktadır. Doğu kentleri içinde Elazığ-Harpur ve Diyarbakır-Suriçi, Orta Anadolu'da Ankara-Hamamönü ve Konya-Sille, batıda yer alan Anadolu yerleşimlerinde ise Eskişehir-Odunpazarı ve İzmit geleneksel dokuları, bu anlamda Anadolu'nun pek çok noktasını sürdürülebilirlik ve turizm bağlamında incelemek açısından önemli veriler içeren alanlardır.

Harpur, pek çok kaynakta Fırat ve Dicle nehirleri ile çevrelenen bir yarımada olarak tarif edilmiştir (Topçu 2014). Stratejik konumu ve sahip olduğu doğal zenginlikler nedeniyle farklı birçok medeniyete ev sahipliği yapan Harpur yerleşimi, yapılan koruma çalışmalarıyla günümüze kazandırılarak turizm amaçlı değerlendirilen bir alan hâline gelmiştir (Akyıldız ve Olğun, 2020). (Şekil 1, 2, 3).

Şekil 1. Elazığ-Harpur Yerleşimi (URL 1)

Şekil 2. Elazığ-Harpur'ta Turizm Amaçlı Düzenlenmiş Alanlar (05.02.2020)

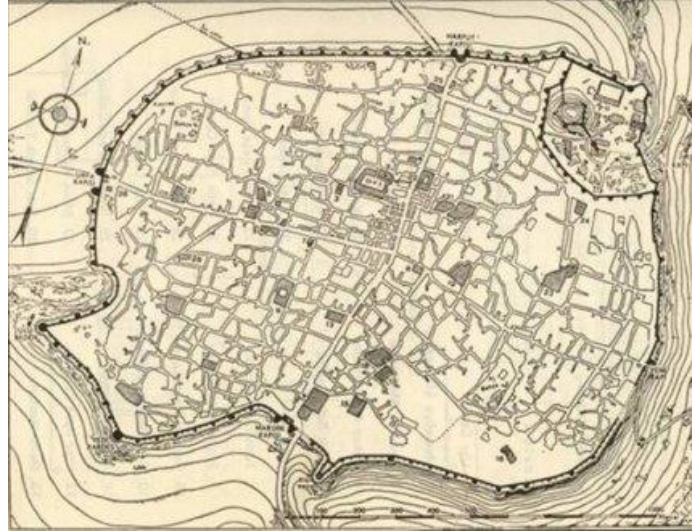

Şekil 3. Elazığ-Harput'ta Turizm Amaçlı Düzenlenmiş Bir Geleneksel Konut Yapısı (16.12.2018)

Diyarbakır, Mezopotamya'nın önemli yerleşim alanlarından biri olarak köklü bir geçmişe ve oldukça zengin kaynaklara sahiptir. Tüm bu zenginlikler, yerleşimin somut kültürel miras bağlamında da gelişmesini sağlamış ve günümüze bu anlamda pek çok eser ulaşmıştır. Söz konusu eserlerin oluşturduğu en önemli alanların başında gelen Suriçi yerleşimindeki pek çok yapı, turizm amaçlı değerlendirilmek üzere restore edilmiş ve günümüze kazandırılmıştır. (Şekil 4, 5, 6).

Şekil 4. Diyarbakır-Suriçi Yerleşimi (URL 2)

Şekil 5. Diyarbakır-Suriçi'nde Turizm Amaçlı Düzenlenmiş Alanlar (28.10.2018)

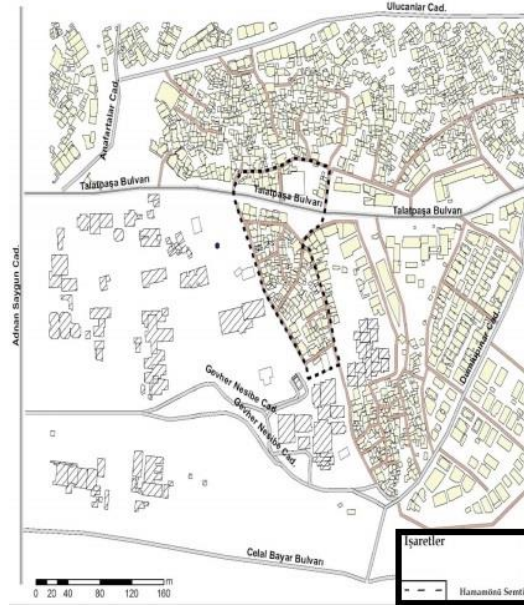

Şekil 6. Diyarbakır-Suriçi'nde Turizm Amaçlı Değerlendirilen Bir Han Yapısı (28.10.2018)

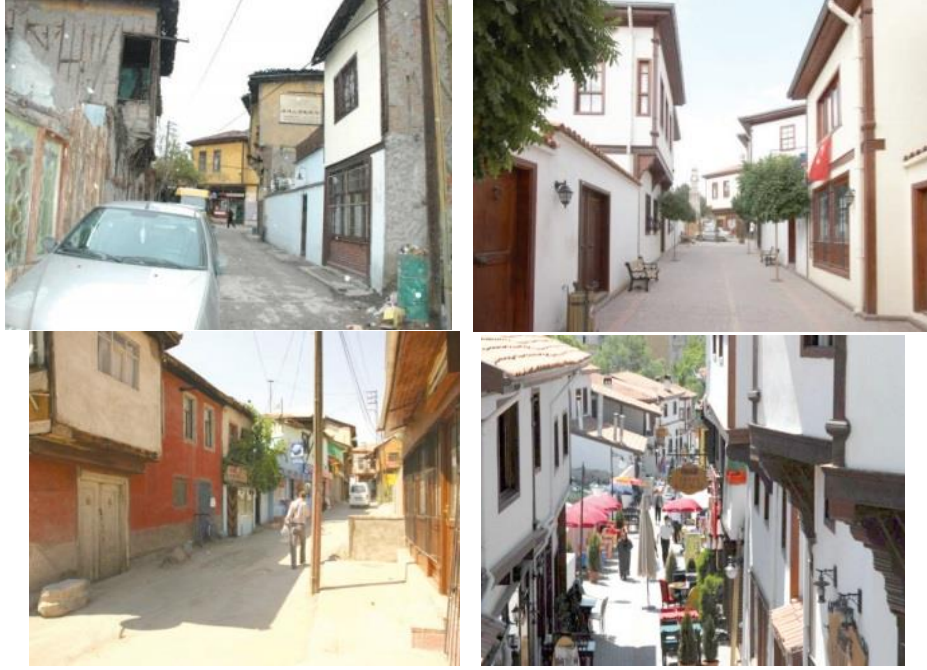

Anadolu'nun doğu bölgelerinde olduğu gibi orta yerleşimlerinde de köklü tarihi ve zenginlikleriyle öne çıkan pek çok geleneksel yerleşim bulunmaktadır. Bu yerleşimlerden biri olan Ankara-Hamamönü, özellikle geleneksel malzeme ve yapım teknikleri ile inşa edilen konut işlevli yapı stoğuyla öne çıkmaktadır. Restorasyon ve sağlıklılaştırma çalışmalarıyla günümüze kazandırılan geleneksel yapılardan ve bu yapıların oluşturduğu geleneksel dokudan oluşan Hamamönü, turizm anlamında Anadolu'nun önemli yerleşim alanlarının başında gelmektedir. (Şekil 7, 8).

Şekil 7. Ankara-Hamamönü Yerleşimi ve Yakın Çevresi (Kurtar Ve Somuncu, 2013)

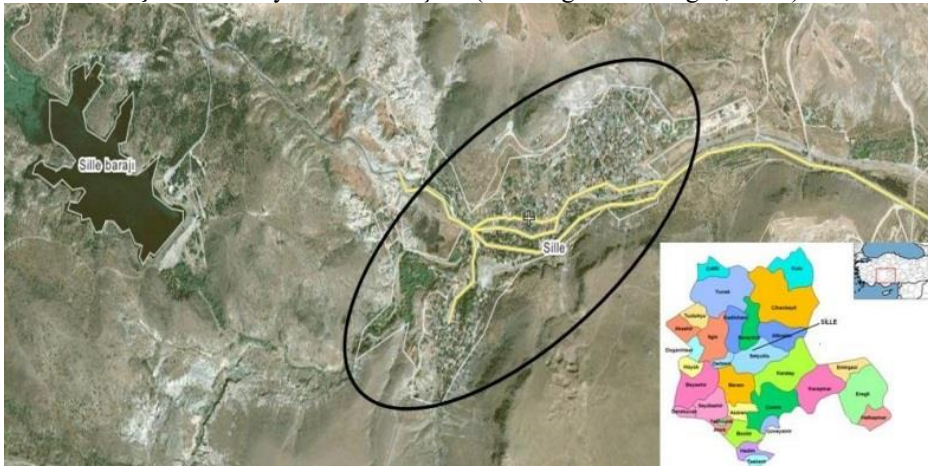

Şekil 8. Ankara-Hamamönü Yerleşiminde Turizm Amaçlı Değerlendirilen Sokakların Eski Ve Yeni Durumları (Kurtar ve Somuncu, 2013)

Orta Anadolu'da yer alan ve günümüzde turizm amaçlı değerlendirilen yerleşimlerden biri de Konya-Sille geleneksel dokusudur. Her ne kadar kentle iç içe olmayan bir kırsal alan olsa da Sille yerleşimi, kendine özgü mimarisi; özgün yapım teknikleri ve malzeme kullanımıyla kenti de turizm anlamında besleyen önemli bir alandır. Bu bağlamda pek çok yapısı ve sokak-cadde düzenlemeleriyle günümüze turistik amaçlı kazandırılan Sille, sürdürülebilir Anadolu tarihini ve bu tarihe yön veren geleneksel yerleşimleri tanımak ve değerlendirmek anlamında önemli bir yere sahiptir. (Şekil 9, 10, 11).

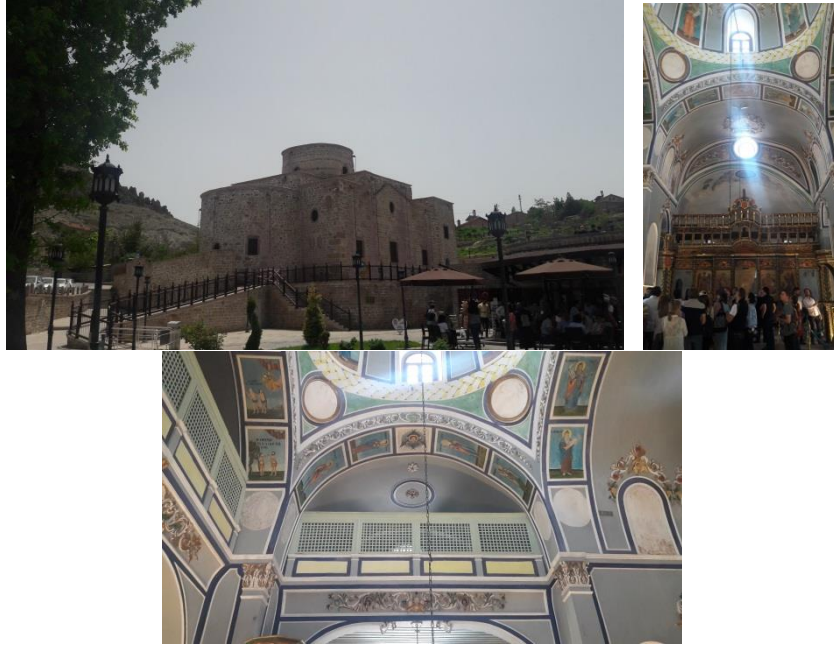
Şekil 9. Konya-Sille Yerleşimi (Aklanoğlu ve Erdoğan, 2011)

Şekil 10. Konya-Sille’de Turizm Amaçlı Düzenlenmiş Alanlar (13.05.2017)

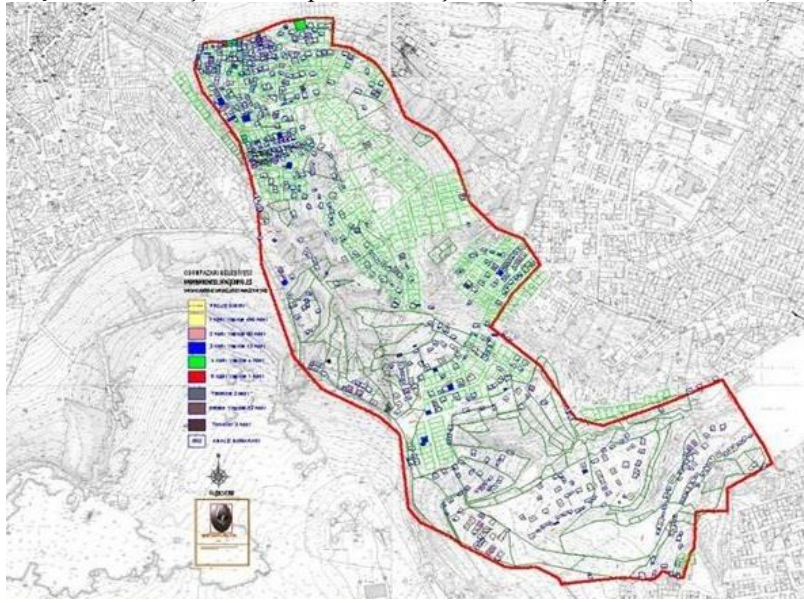

Şekil 11. Konya-Sille’de Turizm Amaçlı Değerlendirilen Bir Kilise Yapısı (13.05.2017)

Anadolu'nun doğu ve orta bölgelerinde yer alan yerleşimlerde olduğu gibi batı bölgelerindeki pek çok yerleşimde de turizm amaçlı değerlendirilen geleneksel dokulara sıkça rastlanmaktadır. Bu dokuların başında gelen Eskişehir-Odunpazarı, yöreye özgü mimari biçimlenişi ve turizm amaçlı işlevlere uygun olarak restore edilen geleneksel yapı stoğuyla bu anlamda önemli verileri bünyesinde barındırmaktadır. (Şekil 12, 13).

Şekil 12. Eskişehir-Odunpazarı Yerleşimi ve Yakın Çevresi (URL 3)

Şekil 13. Eskişehir-Odunpazarı'nda Turizm Amaçlı Düzenlenmiş Alanlar (28.06.2018)

Anadolu'nun batısında yer alan İzmit, genellikle endüstri arkeolojisi ve bu arkeolojinin getirdiği turistik değerlerle öne çıkmaktadır. Ancak bu değerlerle beraber yerleşimde yer alan geleneksel yapılar ve bu yapıların oluşturduğu geleneksel doku da İzmit'in önemli turistik değerlerinin başında gelmektedir. Bu anlamda İzmit geleneksel dokusunda yer alan yapılardan bazıları özgün işlevini korurken bazıları da çeşitli turistik işlevlerle değerlendirilerek günümüze kazandırılmıştır. (Şekil 14, 15, 16).

Şekil 14. İzmit Geleneksel Yerleşim Alanı (Ayyıldız, 2020)

Şekil 15. İzmit'te Turizm Amaçlı Düzenlenmiş Alanlar (04.05.2018)

Şekil 16. İzmit'te Turizm Amaçlı Değerlendirilen Bir Geleneksel Konut Yapısı (04.05.2018)

5. Sonuç ve Değerlendirme

Küreselleşme ve modernleşmeyle karmaşık ve her şeyin bir diğerini taklit ettiği mekânsal tasarımlar arasında özgünlüğü, teklifi ve sembol değeriyle göze çarpan geleneksel ve tarihi yerleşim alanlarının önemi her geçen gün artmaktadır. Kentsel tasarımlar vasıtasıyla modern/yeni yerleşim alanları, geleneksel ve tarihi yerleşim alanlarından ayırıştırılırken, günümüzde bu alanların rasyonel kararlarla kent kullanımına dâhil edilmesi oldukça önemli bir rasyonel planlama kararı olmuştur. Bu bağlamda geleneksel ve tarihi yerleşim alanları sahip olduğu özgün ve eşsiz nitelikleriyle kültürel ve kentsel turizm için pek çok zenginlikler taşımaktadır. Bunlar;

- Geleneksel yerleşim alanlarının kentin en eski yerleşim bölgesi olması, kentin asıl kültürel kimlik kodlarını ve kültürel birikimini taşıma imkânı sağlamaktadır.
- Geçmişten bugüne sahip olunan ve yaşatılmaya çalışılan; yöresel dil, gelenek, görenek, yöresel adetler, özgün mutfak kültürü, halk oyunları, dans, müzik, geleneksel ve dini ritüeller, dayanışma, komşuluk, yardımlaşma, düğün/cenaze/sünnet organizasyonları gibi kentin diğer yerleşim alanlarında unutulmaya yüz tutmuş somut olmayan kültürel miras değerlerini hala korumaktadır.
- Kentin diğer bölgelerinde korunma hassasiyeti gösterilmeyen değerlerden; mimari öğeler, sanat objeleri, peyzaj ve çevresel değerleri bu bölgelerde somut kültürel miras değerleriyle muhafaza edilmeye devam edilmektedir.
- Geleneksel ve tarihi yerleşim alanları, sokakları ve yapılarının korunması için gerçekleştirilen sağlıklılaştırma ve iyileştirilme çalışmaları kentin kimliğini muhafaza edecek çalışmalardır.
- Kentlerin saklı kalmış hazine değerlerinden olan bu yerleşim alanlarının sadece yörede yaşayan kullanıcılarca değil herkesin tecrübe etmek isteyeceği kamusal alan olma niteliğiyle turizm için oldukça uygun mimari ve kentsel mekân dokularındır.
- Tarihi ve geleneksel yerleşim alanları, kentliler ve turistler için önemli kentsel rekreasyonel alanlardır.

Sonuç olarak, somut ve somut olmayan değerleriyle kentin kültürel ve kimlik değerini sembolize eden geleneksel ve tarihi yerleşim alanları sürdürülebilir gelişme için turizme kazandırılması önemli bir kentsel vizyon stratejisidir.

Kaynakça

- Akkoç, Y. S. (2017). "Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliğine Etkileri", *Çağdaş Yerel Yönetim Dergisi*, 27(1), 23-51.
- Akdoğan, E. ve Erdoğan, (2011). "Sille (Konya) Yerleşiminin Sürdürülebilirliği için Ekolojik Tasarım Önerileri", *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 119-132.
- Aksoy, A. ve Enil, Z. (2012). "Kültürel Miras Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar", *Anadolu Üniversitesi Yayını, Kültürel Miras Yönetimi Kitabı*, 1, 2-29.

- Akyıldız, N. A. ve Olğun, T. N. (2020). “Tarihi Kentlerin Sürdürülebilir Korunmasında Kolektif Belleğin Önemi: Elazığ-Harput Kenti Örneği”, *Geleceğin Dünyasında Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar 2020 Mimarlık Ve Tasarım / I*, (Ed: A. Erçetin, D. Aydemir), 49-57, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Altuntaş, A. (2012). *Sürdürülebilir Toplumlar ve Metropollerin Baskılarından Kurtulmak İçin Alternatif Bir Yol: Sürdürülebilir Kentler*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(17), 135-148.
- Ayyıldız, S. (2020). “İzmit Geleneksel Konutlarının Tipolojisi”, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 10-12 Nisan 2020, Bildiriler Kitabı, 1571-1585.
- Barron, L. and Gauntlett, E. (2002). ” Stage 1 report - model of social sustainability ‘housing and sustainable communities’ indicators project”, Perth, Murdoch University, Western Australia.
- Benkari, N. (2013). “The ‘Sustainability’ Paradigm in Architectural Education in UAE”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 102, 601-610.
- Brundtland Commission (1987). “Our Common Future: The World Commission on Environment and Development”, Oxford University Press, Oxford.
- Colantoino, A. and Dixon, T. (2009), “Measuring Socially Sustainable Urban Regeneration in Europe”, Oxford Institute for Sustainable Development (OISD), Oxford Brookes University, Oxford.
- Çelik, D. ve Yazgan, M. (2007). “Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi”, *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 9(11), 1-10.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve MSGSÜ (2016). “Kentsel Tasarım Rehberlerinin Hazırlanması Projesi”, Arama Konferansı İstanbul.
- Çiftçi, S. (2018). “Sürdürülebilir Kentsel Dönüşümün İlkeleri ve Bileşenleri”, *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 2(2), 1-19.
- Davidson, K. and Wilson, L. (2009). “A Critical Assessment of Urban Social Sustainability”, Adelaide, The University of South Australia.
- Ehrenfeld, J. R. (2008). “Sustainability needs to be attained, not managed”, *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 4(2), 1-3.
- Goodland, R. (1995). “The Concept of Environmental Sustainability”, *Annual Review of Ecology and Systematics*, 26, 1-24.
- Karakurt Tosun, E. (2013). “Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Sürecinde Kompakt Kent Modelinin Analizi”, *Yönetim ve Ekonomi*, 20(1), 31-46.
- Kocaoğlu, M. ve Sert, S. (2018). “Kentsel Sürdürülebilirlik Kavramı ve Kentsel Sürdürülebilirliğin Sağlanmasında Kent Konseylerinin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Strategic Public Management Journal*, 4(8), 1-14.
- Korkmaz, C., Yaygın, M. A. ve Serdaroğlu Sağ, N. (2019). “Kentsel Dönüşüm Projelerinde Sosyal Sürdürülebilirlik Performansının Değerlendirilmesi: Yeni Mamak Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi”, *Online Journal of Art and Design*, 7(3), 37-61.

Kurtar, C. ve Somuncu, M. (2013). “Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü Örneği”, Ankara Araştırmalar Dergisi, 1(2), 35-47.

Kültürel Mirasın Korunması (2014) İSMEP Rehber Kitapları, İstanbul.

Muşkara, Ü. (2017). “Kırsal Ölçekte Geleneksel Konut Mimarisinin Korunması: Özgünlük”, Sefad Dergisi, 37,437-448.

Öksüz Kuşçuoğlu, G.ve Taş, M. (2017). “Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi, 2(1), 58-67.

Polat, S. (2013). “Kamusal Dış Mekânlarda Mimari Kimliği Değerlendirmek İçin Bir Yöntem Önerisi: Bursa Cumhuriyet Alanı Örneği”, Nilüfer Belediyesi Yayınları.

Polat, S., Tümer Yıldız, H. Ö. ve Dostoğlu, N. (2018). “Kültürel Miras Alanları İçin Kullanıcı Odaklı Bir Kentsel Tasarım Rehberi Modeli: Bursa Hanlar Bölgesi Örneği”, Megaron Dergisi, 3(4),584-596.

Qiao, Y. (2017). “City, Urban Planning and the Creation of Urban Culture; Taking the Ancient City of Xi'an as an Example”. Matec Web of Conferences, 100, 1-6.

Salman, M. (2018). “Sustainability and Vernacular Architecture: Rethinking What Identity Is”, in Urban and Architectural Heritage Conservation within Sustainability, Intech Open, 1-16.

Silverman, H. and Ruggles, D. F. (2007). “Cultural Heritage and Human Rights”. (Ed.) H. Silverman and D.F. Ruggles, in Cultural Heritage and Human Rights, Springer USA, 3-22.

Topçu, S. (2014). Tarihi ve Kültürel Bilincin İncelenmesi: Harput Kalesi Örneği, NWSA-Education Sciences, 9 (2), 99-119.

UNESCO-MOST, (1996). “Conference Report on Sustainability as a Social Science Concept”, Frankfurt.

URL 1 <http://www.projeelazig.com/proje.php?id=131> erişim tarihi: 30.04.2020.

URL 2 <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=114597&start=25> erişim tarihi: 30.04.2020.

URL 3 <http://www.ugurkentseldonusum.com.tr/en/1383/Eskisehir-Odunpazari-Urban-Transformation-Project-Detail-Survey> erişim tarihi: 30.04.2020.

© Copyright of Journal of Applied Tourism Research is the property of University of Applied Sciences Tourism Faculty and its content may not be copied or e-mailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.

Journal of Applied Tourism Research

2021, Vol. 2, No. 2, 159-168

ISSN: 2717-8951

THE EFFECT OF EXPRESSION PERFORMANCES OF TOURIST GUIDES ON THE TOUR SATISFACTION: A STUDY ON CAPPADOCIA

Ali İSKENDER¹ & Özlem ÖZBEK²

Abstract

In this study, the effect of the narration activity of the tourist guides on tour satisfaction was investigated. Research data were collected by questionnaire technique. The research data were obtained from the tourists who visited Cappadocia with a guide in March-July 2019. Participants were included in the study by simple random sampling method. The obtained data were made ready for statistical analysis. Afterwards, regression analysis was carried out to determine the effect of the narration activity of the tourist guides on the level of tour satisfaction. As a result of this analysis, it was found that the narrative of the tourist guides significantly affected the tour satisfaction level ($\beta,55$) ($p<0.05$). In line with the findings, suggestions were presented such as that the tourist guides should use a dynamic, fluent and interesting style while narrating during the tour.

Keywords:

Tour Guide,
Tourist
Satisfaction,
Tour Guide
Presentation

Article

History:

Received:
24 Nov 2021
Accepted:
30 Dec 2021

TURİST REHBERLERİNİN ANLATIM PERFORMANSLARININ TUR MEMNUNİYETİNE ETKİSİ: KAPADOKYA ÜZERİNDE BİR UYGULAMA

Özet

Bu araştırmada turist rehberlerinin anlatım performansının tur tatmin düzeyi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma verileri anket tekniği ile toplanmıştır. Araştırma verileri 2019 yılı Mart-Temmuz ayları içerisinde Kapadokya'yı rehber eşliğinde ziyaret eden turistlerden elde edilmiştir. Katılımcılar basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile araştırmaya dahil edilmiştir. Elde edilen veriler istatistik analizine hazır hale getirilmiştir. Daha sonrasında turist rehberlerinin anlatım etkinliğinin tur tatmin düzeyi üzerindeki etkisi belirleyebilmek için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analiz sonucunda turist rehberlerinin anlatımının tur tatmin düzeyini anlamlı bir şekilde etkilediği ($\beta,55$) bulgusuna ulaşılmıştır ($p<0,05$). Bulgular doğrultusunda, turist rehberlerinin tur esnasında anlatım yaparken dinamik olup, akıcı ve ilgi çekici bir üslup kullanmaları gibi öneriler sunulmuştur.

Anahtar

Kelimeler:

Turist Rehberi,
Turist tatmini,
Turist Rehberi
Anlatımı

Makale

Geçmişi:

Alınan tarih:
24 Kasım 2021
Kabul tarihi:
30 Aralık 2021

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-2753-1242, Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, ali.iskender@atauni.edu.tr

² ORCID: 0000-0001-6999-9324, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Gönen Meslek Yüksekokulu, ozlemtekin10@gmail.com

1. Giriş

Bir destinasyona gelişinden ayrılışına kadar, turistlere eşlik eden, bilgi aktarımının yanı sıra her konuda turistlere yardımcı olan turist rehberleri, anlatım yaptığı yeri yansıtan kişi konumundadır. Turist rehberlerinin davranışları ve anlatım etkinliği, temsil ettiği bölge ve toplum konusunda fikir vermektedir. Belki de ilk kez karşılaştığı bir kültürel ortamı deneyimleyen turistler, rehberin anlatım etkinliği ve tur yönetimi becerileriyle, güvende hissetmektedir. Geldiği yere uyum sağlayabilmeleri, yeterli ölçüde bilgi edinebilmeleri ve neticesinde seyahatlerinden memnun olmaları rehberlerin performansına bağlıdır (Tetik, 2006; Yarcan, 2007). Rehberler turist gruplarının memnuniyetini sağlamak için fiziksel, entelektüel ve aynı zamanda duygusal emek harcamaktadır. Rehberlik anlatımının etkin olabilmesi için bazı duygular ön plana çıkartılırken bazıları ise gizlenebilmektedir. Bu bağlamda etkin rehberlik anlatımı ve grupla doğru iletişim, duygu yönetimi ile de doğrudan ilişkilidir (Güzel vd., 2013).

Temel sorumluluğu, yerli ve yabancı turistlere bir bölgedeki somut ve somut olmayan kültürel miras konusunda ilham verici ve eğlendirici bir bilgi aktarımı yapmak olan turist rehberleri, hizmetiyle tur organizasyonunda misafir memnuniyetini en çok etkileyen görevlilerdir. Ziyaretçi gözünden ise, turist rehberi bir gezgindir. Seyahat acentası tarafından seyahat süresince bilgilendirme, açıklama, yönlendirme ve tavsiyede bulunmak ile yetkilendirilmiş kişidir. Tanıtıcı rolüyle turist rehberi, tur rotasına dahil olan her destinasyonla ilgili dikkat çekici ve gerçekçi bilgiler aktarmalıdır. İyi bir eğitimin sonrasında tur operasyonlarında görev almaya başlayan rehberler, turistlerin memnuniyetini sağlamalı ve destinasyonların imajını olumlu yönde geliştirmelidir. Turistlerin memnuniyeti ise pek çok değişkenle ilişkili olmakla birlikte, beklentiler doğrultusunda şekillenmektedir ve tur esnasında ya da sonrasında alınan geri dönüşler ile ölçülmektedir. Turist rehberleri ise, tur memnuniyeti konusundaki olumlu ve olumsuz geri dönüşler çerçevesinde anlatım etkinliğini geliştirmelidir. Bu gereklilikten yola çıkılarak, bu çalışmada turist rehberlerinin anlatım performansının tur memnuniyetine ne derecede etkisinin olduğu araştırılacaktır.

Araştırma, ilgili alan yazında turist rehberliği anlatım performansı ve tur memnuniyeti ilişkisi ile ilgili araştırmaların kısıtlı olması sebebiyle önemlidir. Turistlerin, rehberlerin anlatım performanslarına dair nelerden etkilendiği yerli ve yabancı turistlerin görüşleri karşılaştırılarak incelenecektir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Turist Rehberi Anlatımı

Belli bir dilde uzmanlaşan ve bir destinasyona dair bilgileri uzmanlaştığı bu dilde aktarabilen, misafirin gezi sürecini bir deneyime dönüştürme yetisine sahip kişiye turist rehberi denilmektedir (Ap ve Wong, 2001: 551). Bireysel turist ya da paket tur tercih eden bir turist gurubu, bir yere seyahat gerçekleştiren kişinin / gurubun gittikleri yerde en çok etkileşim halinde olduğu kişi turist rehberidir (Değirmencioğlu, 2001; Genç, 1992). Turist rehberinin destinasyonun özelliğine, tur konseptine uyumlu bir anlatımla bilgi vermesi destinasyonla ilgili akılda kalan olumlu ya da olumsuz bilgi ve deneyimleri şekillendiren bir etkidir. Bu yönüyle de turist rehberleri, bir yerin imajını oluşturan ya da tur operasyonunun başarılı olması adına gerekli kalitede hizmet sunması gereken görevlilerdir (Zhang vd., 2004). Turist rehberlerinin beklentileri karşılar nitelikte hizmet verebilmesi için, yabancı dilin yanı sıra, hem bilgi aktarımı yaptığı bölgenin tarihi ve kültürünü bilmesi hem de ağırladığı misafirlerin kültürüne hakim olması gerekmektedir. İyi bir rehberin aynı zamanda, yönetsel becerileri, davranış psikolojisi ve iletişim kabiliyetlerinin de olması hizmet kalitesini etkileyen diğer etkenlerdir (Weiler ve Black, 2015).

Turist rehberleri, bir tur programının sağlıklı ve güvenli bir şekilde tamamlanmasına dair sorumluluklarının yanı sıra, turistlerin seyahat deneyimlerinin tatmin edici olmasından da yükümlüdür. Turistler ve destinasyonlar arasında bir iletişim köprüsü olan rehberler, turist memnuniyetini sağlayabilmek için ziyaret edilen yerle ilgili bilgi aktarımı yaparken bunu eğlenceli bir üslupla yapmalıdır (aro.org.tr, 2021).

Turist rehberi anlatımının, turistlerin gözüyle değerlendirilmesi ile ilgili araştırmalarda iyi bir rehber anlatımının teorik olarak altı maddelik nitelikte olması gerektiği savunulmuştur (Kim, Airey ve Szivas, 2010; Tilden, 1957):

- Rehber anlatımı tur grubuna özel olmalıdır. Ziyaretçilerin demografik özelliklerine ve seyahat deneyimine uygun bir anlatım yapılmalıdır.
- Bilgilendirme süreci, rehberin kişisel yorumları katılmaksızın yapılmalıdır. Gerçekleri objektif bir şekilde aktarmak gerekmektedir.
- Rehber anlatımı öğretici nitelikte, sanatsal bir üslupta, etkileyici olmalıdır.
- Anlatım üslubu talimat verici şekilde değil, insanları bir eyleme teşvik edici nitelikte olmalıdır.
- Anlatım bir parçadan çok, bütünü aktarmayı amaçlamalıdır. Kavramsal olan bir anlatım, olaylar arasındaki ilişkileri açıklamalıdır.
- Çocuk turistlere gerçekleştirilen anlatım ise yetişkinlere yönelik anlatım içeriğinin seyreltilmesi şeklinde olmamalıdır. Anlatım üslubu yaş grubuna uygun bir dil ile olmalıdır.

Turist rehberinin anlatım etkinliği ile şekillenen turist memnuniyeti turizm pazarını da etkileyen bir unsurdur. Çünkü rehberlerin anlatım etkinliği, turistlerin seyahat ürünleri ve hizmetlerini satın alma tercihlerini etkilemektedir. Beklentileri karşılar nitelikte bir hizmet sunan profesyonel turist rehberinde bulunması gereken özellikler şu şekilde sınıflandırılabilir (iro.org.tr, 2021):

- **Etik Nitelikler:** dürüstlük, alçakgönüllülük, onur, içtenlik, mizah yeteneği, saygınlık ve güvenilirlik,
- **Entelektüel Nitelikler:** gezi düzenlenen bölgeler ile ilgili bilgiye ve sosyo-kültürel meselelere hakim olma,
- **Profesyonel Nitelikler:** planlama, organize etme, koordine etme, iletişim kurma ve yönlendirme yetisi,

2.2. Turist Rehberi Performansı ve Tur Memnuniyeti İlişkisi

Toplumsal pazarlama döneminde olduğumuz bu süreçte, turizm sektöründe de misafir memnuniyeti, işletmelerde turistik ürün üretiminden yönetsel süreçlere kadar her adımı etkilemektedir. Elbette küreselleşmenin toplumlar üzerindeki etkisi de bu süreci şekillendiren bir gerçektir (Çokal ve Büyükkuru, 2018). 2020 yılında dünya genelinde yaşanan pandemi ile birlikte tüm sektörlerde olduğu gibi bir hizmet sektörü olan turizm sektörü de misafir memnuniyeti için sektöre özel uygulamalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Daha az sayıda misafir, sosyal mesafe ve hijyen konularında hassasiyet bunlardan bazılarıdır (Aydın ve Doğan, 2020).

Uluslararası rekabetin artması ile birlikte kalite kavramı da değişmiştir. Tüketiciler dijital araçların yaygınlaşmasıyla geçmişe göre seyahat öncesinde çok daha fazla araştırma yapabilmektedir ve her konuda daha seçici daha bilinçli hareket etmektedir. Elbette tur memnuniyeti de, müşterilerin beklentilerini karşıladığı oranda oluşabilecek bir durumdur (LeBlanc, 1992).

Tur memnuniyetini belirleyen öncelikli faktörler, tatile çıkma amacı ve daha önceki deneyimlerin etkisidir. Bir tüketim sürecinden sonra oluşan tur memnuniyetinin, her bir turiste aynı oranda olması ya da olmaması mümkün olamamaktadır (Joppe vd., 2001). Memnuniyeti etkileyen diğer faktörler ise, turistlerin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleridir. Kültür, yaş, eğitim düzeyi, cinsiyet, gelir durumu gibi etkenler turistlerin beklentilerini belirleyeceği gibi, aldıkları hizmet karşılığındaki memnuniyet algısını da etkilemektedir (Kozak ve Rimington, 2000). Memnuniyet göreceli bir kavramken ve uluslararası rekabet son derece gelişmiş durumdayken, turizm işletmeleri pazar paylarını artırmak veya maksimum gelir elde etmek için öncelikle mevcut müşterilerinin sadakatini kazanmalıdır. Çünkü, daha önce bir işletmeden ürün ya da hizmet satın alan bir turiste yeniden ürün satmak, hiç satın almamış turiste göre çok daha az maliyetlidir (Kızgın, 2002). Bu nedenle turizm işletmeleri turistlerin ihtiyaç ve isteklerini sürekli takip edip, turistlerin işletmeye aidiyet duygusunu geliştirmek için çeşitli müşteri ilişkileri yönetimi programları uygulamaktadır (Yıldırğan vd., 2016).

Turistik ürünün nitelikleri sebebiyle tur sonrasında turist memnuniyetini ölçme süreci de kolay olmamaktadır. Nihayetinde turistik ürün görmeden satın alınan ve stoklanamayan, üretim ve tüketimin eş zamanlı olduğu, soyut bir özellik taşımaktadır. Sektöre ilişkin turist memnuniyeti konulu diğer araştırmalarda memnuniyetin, temizlik, konum, fiyat, hizmet standardı, işletmenin ve turun güvenliği, personelin tutumu ve eğitim düzeyi, ulaşılabilir olma gibi faktörlere bağlı olduğu ifade edilmiştir (Kılıç ve Pelit, 2004: 116).

Misafir memnuniyetinin ölçümü adına araştırmalarda geçen “Benzeşim ve Zıtlık Teorisi” hizmet alınan işletmeden yeterli ölçüde memnun kalınmasa dahi, turistlerin idare edebileceği kadar hizmet görmesi durumunda sorun oluşmayacağını ve olumsuz bir tepkinin olmayacağını öne süren bir teoridir (Vavra, 1999). Turist rehberlerinin performanslarının turist memnuniyetine etkisini araştıran bir diğer çalışmada da, turistlerin rehber anlatımı sayesinde gezdikleri yerle ilgili yeterli bilgi sahibi olmaları nedeniyle memnun olduklarını fakat rehberlerin tur planına yeterince uymadığı, yani dakik olmadığı gerekçesiyle de memnuniyetsiz olduğu sonuçları tespit edilmiştir. Rehberlerin sahip oldukları nitelikler ve turist memnuniyeti konusunda ise, rehberlerin profesyonel yeterlilikleri ve yönetim yetkinlerini hususlarına dair memnun kaldıkları görülmektedir. Ancak, mesleki sorumluluk, kişisel özellik ve grup içi sorumluluk faktörlerine dair memnun olmadıkları da diğer bir tespit olmuştur (Kılıçlar ve Çevrimkaya, 2019). Benzer bir araştırmada da aynı şekilde turist rehberlerinin mesleki yeterlilikleri arttıkça, turistlerin destinasyona dair genel memnuniyetinin de artmakta olduğu tespiti mevcuttur (Ünal ve Caber, 2019). Zang ve Chow (2004) tarafından yürütülen bir diğer araştırmada da turistlerin, rehberlerin dakik olması, nazik bir üslubunun olması ve yeterli bilgi düzeyine sahip olması sebebiyle memnun oldukları, bunlara ek olarak yabancı dil bilgisi konusunda da yeterlilik bekledikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Yukarıda bahsedilen, Kılıçlar ve Çevrimkaya'nın (2019) araştırmasında rehberlerin kadın ya da erkek olmasının performansı üzerinde etkisi olmadığı yönünde bir tespit olmasına karşın, literatürde bir başka araştırmada erkek turist rehberlerinin, turist grupları tarafından daha kaliteli hizmet sundukları algısı nedeniyle daha çok tercih edildiği bulgusu mevcuttur (Yıldırım ve Özbek, 2019). Profesyonel turist rehberlerinin performanslarının yerli turistler tarafından değerlendirilmesi konulu bir diğer araştırmada ise, yerli turistlerin, turist rehberlerinden bekledikleri ölçüde hizmet alamadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırma bulgularına göre, rehberlerin bilgi -donanım, yetenek ve karakter özelliklerini geliştirmesi gerekmektedir (Olçay vd., 2015). Turist rehberlerinin iletişim becerilerinin, turistlerin tur deneyimi üzerine etkisi konulu bir araştırmada ise, iletişim

becerilerinin turist deneyimi üzerinde etkisinin bulunduğu ve öğrenme, eğlence gibi deneyimlere etkisinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Büyükkuru, 2015). Çapacı ve Temizkan (2020), yerli turistlerin tur kalitesi algısı ve tüketici hakları açısından belgeli rehber ve belgesiz rehber karşılaştırması yapmış ve belgeli turist rehberlerine dair rehberin hizmet kalitesi, rehberden beklentiler, memnuniyet gibi faktörler anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır. Öte yandan, turist rehberlerinin duygusal beceri seviyelerinin müşteri memnuniyeti üzerinde etkisi de araştırılmış ve müşteri memnuniyeti üzerinde en yüksek etkiye sahip duygusal becerinin 'iş ahlakı' olduğu sonucu çıkmıştır (Türker, 2016).

3. Yöntem ve Bulgular

Bu araştırmada anket tekniği kullanılmış olup veriler SPSS 21 programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada veri olarak kullanılan anketler 2019 yılı Mayıs-Ekim ayları içerisinde toplanmıştır. Anketler bir turist rehberi eşliğinde Kapadokya'yı ziyaret eden turistlere uygulanmıştır. Verileri araştırmaya hazır hale getirmek için öncelikle uç değerlere bakılmıştır. Buna göre tek değişkenli uç değer için her bir maddenin standart "z" değerleri hesaplanmıştır. Her maddenin standart "z" değeri -3 ile +3 arasında bulunmuştur. Çok değişkenli uç değerlerin tespiti için değişkenler arası "Cook uzaklığı" hesaplanmış ve kritik değer olan $(4/n) = 0,0034$ 'den büyük olan 13 adet veri analize dahil edilmemiştir. Daha sonrasında normallik sayıltısını belirlemek için maddelerin basıklık ve çarpıklık değerleri hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonucunda ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2'den büyük olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre verilerin normal dağılım göstermediği anlaşılmıştır (Harrington, 2009:42). Verilerin normal dağılım göstermediği araştırmalarda parametrik testlerin kullanılması uygun görülmemektedir. Bunun yerine parametrik olmayan analizlerin uygulanması gerekmektedir (Karagöz, 2010).

Araştırmanın evrenini Kapadokya bölgesini rehberli turlar ile ziyaret eden turist grupları oluşturmaktadır. Örneklem yöntemi olarak olasılıklı örneklem yöntemlerinden basit tesadüfî örneklem kullanılmıştır. Bu örneklem yönteminde evreni oluşturan her elemanın örneğe girme şansı eşittir. Bundan dolayı hesaplamada her elemana verilecek ağırlık birbirine benzerdir (Arıkan, 2004, s.141). Araştırma kapsamında 360 veri toplanmış olup bunlardan 13 tanesi uç değer olduğundan araştırmadan çıkarılmıştır. Bunun dışında 45 ankette ise ciddi eksiklikler olduğundan araştırmaya dahil edilememiştir. Toplamda ise 302 anket verisi bu araştırma kapsamında kullanılmıştır.

Tablo 1. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik düzeyleri

Ölçekler	α
Rehberin anlatım düzeyi ölçeği	,959
Turist memnuniyeti ölçeği	,822

Tablo 1'de araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik düzeyleri gösterilmektedir. Buna göre Rehberin anlatım düzeyi ölçeğinin güvenirlik düzeyinin mükemmel olduğu ve turist memnuniyeti ölçeğinin güvenirlik düzeyinin çok iyi olduğu görülmektedir. Kline (2010) güvenirlik katsayısı açısından 90 ve üzeri değerleri "mükemmel", 80 ve 90 arası değerleri "çok iyi", 70-80 arası değerleri ise "yeterli" olarak kabul etmiştir.

Ölçeklerin açılımlayıcı faktör analizi sonucunda orijinal ölçek ile benzer sonuçlar verdiği görülmüştür. Rehberin anlatım düzeyi ölçeği tek boyutta oluşmakta olup KMO değeri 944'tür ($P<0,05$). Barlett küresellik test sonucu 5614 olup açıklanan toplam varyans ise 64,793'tür. Yapılan faktör analiz sonucu turist memnuniyeti ölçeği de orijinal ölçek ile benzer sonuçları vermiştir. Turist memnuniyeti ölçeği tek boyuttan oluşmaktadır. Turist memnuniyeti ölçeğinin KMO değeri ,853'dür ($p<0,05$). Barlett küresellik test sonucu 1065 olup açıklanan toplam varyans ise 61,57'dir.

3.1. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Rehberin anlatım düzeyi ölçeği ve turist memnuniyeti ölçeği; 7'li Likert tipi ölçeklerdir. Ölçeklerin ikisi de tek boyuttan oluşmakta olup rehberin anlatım düzeyi ölçeği toplam 18 ve tur memnuniyeti ölçeği ise 5 ifade içermektedir. Rehberin anlatım düzeyi ölçeği ve tur memnuniyeti ölçeği Cheng, Xu, Zhang ve Zhang (2010)'un çalışmalarından Türkçeye uyarlanarak oluşturulmuştur. Ölçekler Türkçeye uyarlanırken iki İngilizce öğretmeninin görüşü alınarak Türkçe çeviri işlemi gerçekleştirilmiştir. Daha sonrasında bir Türk Dili uzmanının Türkçeleştirilen anket hakkındaki olumlu görüşleri alındıktan sonra çalışmaya son hali verilmiştir.

3.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı turist rehberlerinin anlatım düzeylerinin turistlerin tur memnuniyeti üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Chan, Hsu ve Baum (2015) yapıları çalışmada turist rehberlerinin hizmet kalitesi ile turist memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmanın sonuçları ile turist rehberlerinin tur tatmin düzeylerini etkilemede oldukça önemli rolleri olduğu ortaya konmuştur. Rehber anlatım etkinliğine dair müşteri memnuniyeti çeşitli araştırmalarda Beklenti Onaylamama Teorisi (Expectancy Disconfirmation Theory) ile ölçülmüştür (Chen ve Chen, 2010; Chen ve Tsai, 2008). Bu teori ile bir ürün ya da hizmetin algılanan performansı, önceki beklentilerle karşılaştırılarak memnuniyet belirlenmektedir (Oliver, 1980). Türkiye’de ise, turist rehberlerinin performansını ölçen araştırma sayısının kısıtlı olması nedeniyle, bir performans ölçeği geliştirme çalışması yapılmıştır. Düz (2016), rehberlerin performans kriterleri ile ilgili yapmış olduğu nitel bir araştırmayla performans kriterleri belirlemiş ve nicel bir araştırmayla da 18 madde 3 faktörden oluşan bir ölçek geliştirmiştir.

Bu araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan hipotez ise şu şekildedir:

H^1 Turist rehberlerinin anlatım düzeyi turistlerin tur memnuniyet düzeylerini anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

4. Bulgular

Tablo 2. Katılımcıların demografik bilgileri

Değişkenler		F	%
Cinsiyet	Erkek	120	40,4
	Kadın	182	59,6
Yaşınız	“7/19”	36	11,9
	“20/39”	180	59,6
	“40/54”	66	21,9
	“55/69”	20	6,6
Eğitim Durumu	İlkokul	30	9,9
	Lise	88	29,1
	Üniversite	180	59,6
	Eğitim görmemiş	4	1,3
Ekonomik Durum Algısı	Düşük gelirli	26	8,6
	Orta gelirli	202	66,9
	Yüksek gelirli	74	24,5
Yerli/Yabancı Turist	Yerli turist	242	80,1
	Yabancı turist	60	19,9

Tablo 2 araştırmaya dahil olan katılımcıların demografi bilgilerini içermektedir. Buna göre bu çalışmaya dahil olan toplam katılımcı sayısı 302 olup bu kişilerin %59,6'sı kadın ve %40,4'ü ise erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların ağırlıklı yaş aralıkları 20/39 (%59,6) aralığındadır. Bunun yanı sıra katılımcıların %21,9'u 40/54; %11,9'u 7/19 ve %6,6'sı 55/69 yaş aralığındadır. Katılımcıların eğitim durumları ise %59,6'su üniversite mezunu; %29,1'i lise mezunu; %9,9'u ilkokul mezunu ve %1,3'ü ise eğitim almamış kişilerden oluştuğu görülmektedir. Çalışmaya dâhil olan katılımcıların %80,1'i yerli ve %19,9'u ise yabancı turistlerden oluşmaktadır.

Tablo 3. Araştırma ölçek ifadeleri ve ortalamalarını gösteren frekans tablosu

ÖLÇEKLER			
Turist Rehberi Anlatım Düzeyi Ölçeği	N	\bar{x}	Sd.
Rehberin yaptığı anlatımın içeriğini beğendim.	302	6,464	,9061
Rehberin yaptığı anlatımdan bilgiler edindim.	302	6,556	,9123
Rehberin yaptığı anlatım içerik açısından zengindi.	302	6,477	,9282
Rehberin yaptığı anlatım Kapadokya için beni heyecanlandırdı.	302	6,338	1,0042
Rehber farklı turistler için farklı anlatım içerikleri sağladı.	302	5,742	1,6199
Rehberin anlatımı ilgi çekiciydi.	302	6,483	,9635
Rehberin anlatımı sayesinde artık Kapadokya'yı daha iyi biliyorum.	302	6,430	,8818
Rehberin anlatımı akıcıydı.	302	6,457	,9203
Rehberin dinamik bir anlatımı vardı.	302	6,457	,9488
Rehberin anlatımı anlaşılır bir düzeydeydi.	302	6,556	,9339
Rehberin anlatımı beni tatmin etti.	302	6,417	,9738
Rehberin anlatımı sayesinde Kapadokya turundan memnun oldum.	302	6,523	,9770
Rehberin turistlerle etkileşimi iyiydi.	302	6,450	,9896
Rehber memnuniyet verici bir anlatım sundu.	302	6,444	,9410
Rehber yerel bilgileri anlayabilmemi sağladı.	302	6,450	,9127
Rehber anlatımı ile ilgi ve hevesini belli ediyordu.	302	6,404	1,1246
Rehberin anlatım süreleri idealdi.	302	6,397	1,0251
Rehber anlatım yapmadan önce hazırlık yapıyor ve konular üzerine önceden çalışıyordu.	302	5,980	1,5657
Turist memnuniyeti	N	X	Sd
Kapadokya turunun tüm sürecinden memnun kaldım.	302	6,450	1,1038
Kapadokya turunda bölgeye özgü satın aldığım ürünlerden memnun kaldım.	302	5,987	1,2035
Kapadokya turu boyunca kendimi keyifli hissettim.	302	6,536	,8532
Kapadokya turunu gerçekten çok beğendim.	302	6,510	,8845
Kapadokya turu süresince adeta büyüledim.	302	6,205	1,1314

Tablo 3'te katılımcıların ölçek ifadelerine verdiği yanıtların ortalamaları görülmektedir. Buna göre turist rehberlerinin anlatım düzeyini belirleyen ölçekte en yüksek ortalama "Rehberin yaptığı anlatımdan bilgiler edindim (\bar{x} ;6,55)" ifadesinde ortaya çıkarken en düşük ortalama sahip olan ifade ise "Rehber farklı turistler için farklı anlatım içerikleri sağladı (\bar{x} ;5,74)" ifadesidir. Turist memnuniyeti ölçeğinde en yüksek ortalama sahip olan ifade "Kapadokya turu boyunca kendimi keyifli hissettim (\bar{x} ;6,53)" iken en düşük ortalama sahip olan ifade ise "Kapadokya turunda bölgeye özgü satın aldığım ürünlerden memnun kaldım (\bar{x} ;5,98)" ifadesidir.

Tablo 4. Rehberin anlatım düzeyinin turistlerin memnuniyeti üzerindeki etkisi regresyon analizi

Faktör	β	r	T	p	F
Rehberin anlatım düzeyi	,556	,746	6,605	,000	375,822
Tur Memnuniyeti					

Tablo 4'te rehberin anlatım düzeyinin turist memnuniyetini orta derecede anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir ($p < 0,05$). Buna göre rehberin anlatım düzeyi turist memnuniyetini %55 düzeyinde etkilemektedir. H^1 kabul edilmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Mevcut çalışmada turist rehberlerinin anlatım düzeylerinin turistlerin tur tatmin düzeyleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda turist rehberlerinin anlatım düzeylerinin turistlerin turdan elde ettikleri tatmin düzeyini (tur memnuniyeti) büyük ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır ($\beta,55$). Alan yazınında gerçekleştirilen bazı çalışmaların sonuçları mevcut araştırmayı destekler niteliktedir (Kılıçlar ve Çevrimkaya, 2019; Ünal ve Caber, 2019; Syakier ve Hanafiah, 2021).

Bu sonuç doğrultusunda şu öneriler geliştirilmiştir:

- Rehberler tur esnasında anlatım yaparken dinamik olmalı, akıcı bir üslup kullanmalı ve karşı tarafın ilgisine çekmelidir.
- Turist rehberinin anlatımı, gerçekçi, sade, iyi yapılandırılmış bir bilgi aktarımı olmalıdır. Anlatım hem tur rotası konusunda hem de yerel halk ile ilgili bilgiler içermelidir. Gezdiği bölge tarihine, mimarisi, coğrafi özellikleri ve jeolojik özellikler konusunda zengin bilgi verebilmelidir. Aynı zamanda bu bilgilerde, turistlerin memleketine dair referansların olması anlatım etkinliğini pekiştirecektir.
- Rehber iyi bir zaman yönetimi sergilemelidir. Anlatım planlaması yaparken zaman faktörü unutulmamalıdır. Sıkıcı ve yavaş anlatımlardan kaçınmalıdır. Bir süre sonra turistlerin ilgileri farklı yönlere kayabilmektedir.
- Rehber aynı zamanda bir iletişim uzmanıdır. Rehber gerek sözel gerek sözsüz iletişim becerilerini geliştirmelidir. Farklı milletlerin kültürel özelliklerine hakim olmalı ve iletişim kurarken bu hususta kültürel farklılıkları da göz önünde bulundurmalıdır.
- Turist rehberleri tur memnuniyetini sağlayabilmek için öncelikle grubunu iyi tanımalıdır. Turist grubuna dair uyruk bilgisi, yaş, sosyo-ekonomik özellikler, özel ilgi alanları, daha önce nerelerde bulunduğu ve nerelere seyahat ettiklerine dair bilgileri edinmeli ve bu doğrultuda anlatım programı yapmalıdır.
- Yerel halk ve somut kültürel miras konusunda kısa, ilginç ve gerçek hikayeler ile anlatım zenginleştirilmelidir. Neşeli ve ölçülü mizahi üslupta bir anlatım turist memnuniyeti için diğer bir gerekliliktir. Bunların yanı sıra, turist rehberi seyahat planlaması yapmalı, rota üzerindeki her ziyaret noktasını tur gününden önce ziyaret uygunluğu konusunda kontrol etmelidir. Zamanlama planı ve ödemeler konusunda planlama yapmalıdır.

Turist rehberlerinin anlatım düzeyleri ile tur memnuniyeti arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Bu nedenle farklı tur gruplarının (üçüncü yaş, genç gruplar, iş grupları vb.) tur tatmin düzeyleri ile turist rehberinin anlatımı arasındaki ilişkiye yönelik akademik çalışmaların yapılması tavsiye edilmektedir. Bu çalışmada turist rehberinin anlatım düzeyi tek boyut ile incelenmiştir. Gelecekte bu konuda çalışma yapmak isteyen araştırmacılar rehberin anlatım düzeyini farklı boyutlar (sözel İletişim, sözsüz iletişim becerileri, dinamizm, içerik, tutarlılık, inandırıcılık vb.) ile birlikte inceleyebilirler.

Kaynakça

- Ap, J. and Wong, K. K. F. (2001). Case study on tour guiding: professionalism, issues and problems. *Tourism Management*, 22 (5), 551-563.
- Arıkan, R. (2004). *Araştırma teknikleri ve rapor hazırlama*. Ankara: Asil Yayın.
- Aydın, B. ve Doğan, M. (2020). Yeni koronavirüs (covıd-19) pandemisinin turistik tüketici davranışları ve Türkiye turizmi üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi, *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6 (1), 93-115.
- Büyükkuru, M., (2015). Turist rehberlerinin iletişim becerilerinin turistlerin tur deneyimi üzerine etkisi: Nevşehir ilinde bir araştırma. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Chan, A., Hsu, C. H. C. and Baum, T. (2015). The impact of tour service performance on tourist satisfaction and behavioral intentions: A study of Chinese tourists in Hong Kong. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 32(1-2), 18-33.
- Cheng , S.; Xu , F.; Zhang, J. and Zhang, Y. (2010). Tourists' attitudes toward tea tourism: a case study in Xinyang, China, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 27(2), 211-220.
- Çapacı, R. ve Temizkan, R. (2020). Yerli turistlerin tur kalitesi algısı ve tüketici hakları açısından belgeli rehber ve belgesiz (sahte) turist rehberi karşılaştırması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 8, (2), 1132-1147.
- Çokal, Z. ve Büyükkuru, M. (2018). Güncel pazarlama yöntemlerinin turizm sektöründe uygulanabilirliğine yönelik bir değerlendirme. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 3 (2) , 53-65.
- Değirmencioğlu, A. Ö. (2001). Türkiye’de turizm rehberliği üzerine bir araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12(2): 189-196.
- Düz, B. (2016). Turist rehberlerinin performans kriterlerini belirlemeye yönelik bir çalışma: turist rehberliği performans ölçeği geliştirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Genç, Ö. (1992). Rehberlik eğitime eleştirel bir yaklaşım. *Turizm Eğitimi Konferansı Bildirileri 09-11 Aralık 1992, içinde Ankara: Turizm Bakanlığı Yayını*, 215-217.
- Güzel F.Ö., Gök., G.A. ve Büyüker İşler, D. (2013). Duygusal emek ve işten ayrılma niyeti ilişkisi: turist rehberleri üzerinde bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*. 10 (3), 107-123.
- Harrington, D. (2009). *Confirmatory factor analysis*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Karagöz, Y. (2010). Nonparametrik tekniklerin güç ve etkinlikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (33), 18-40.
- Kılıçlar, A. ve Çevrimkaya, M. (2019). turist rehberlerinin performanslarının turist memnuniyetine etkileri. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 136-145.
- Kline, R. B. (2010). *Principles and practice of structural equation modeling (3th ed.)*. New York: Guilford Press.

- Olçay, A., Bozgeyik, Y. Akköz, H. ve Sürme, M. (2015). Profesyonel turist rehberlerinin performanslarının yerli turistler tarafından değerlendirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*. 7(2), 349-374.
- Syakier, W.A. and Hanafiah, M.H. (2021). Tour guide performances, tourist satisfaction and behavioural intentions: a study on tours in Kuala Lumpur City Centre, *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 1-18.
- Tetik, N. (2006). Türkiye’de profesyonel turist rehberliği ve müşterilerin turist rehberlerinden beklentilerinin analizi (Kuşadası Örneği). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Türker, A. (2016). Duygusal beceri değerlendirme sürecinin müşteri memnuniyetine etkisi: turist rehberleri üzerine bir uygulama. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*. 13(2), 6-20.
- Ünal, C. ve Caber, M. (2019). Turist rehberlerinin mesleki yeterliliklerinin destinasyon imajına ve memnuniyetine etkisi. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(1), 82-92.
- Vavra, T.G. (1999). Müşteri Tatmini Ölçüm/erinizi Geliştirmenin Yolları. 1.Baskı, İstanbul: Kalder Yayınları.
- Weiler, B. ve Black, R. (2015). *Tour Guiding Research: Insights, Issues and Implications*. Bristol: Channel View Publications.
- Yarcan, Ş. (2007). Profesyonel turist rehberliğinde mesleki etik üzerine kavramsal bir değerlendirme, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 33-44.
- Yıldırğan, R. , Met, Ö. L. ve Batman, O. (2016). Müşteri ilişkileri yönetimi kapsamında gizli müşteri alışverişi: zincir otel örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*. 13 (3) , 56-67.
- Yıldırım, G. ve Özbek. Ö., (2019). Profesyonel turist rehberlerine yönelik cinsel taciz ile ilgili bir araştırma. *Turist Rehberliği Dergisi (Tured)*. 2 (2), 72-87.
- Zhang, H. and Chow, Q. I. (2004). Application of importance-performance model in tour guides’ performance: evidence from mainland chinese outbound visitors in Hong Kong. *Tourism Management*, 25 (1), 81-91.
- <https://iro.org.tr/tr/56-page-turist-rehberlerinin-sahip-olmasi-gereken-ozellikler-ve-islevleri.aspx>. (Erişim Tarihi: 02.12.2021).
- <https://aro.org.tr/turist-rehberlerinin-sahip-olmasi-gereken-ozellikler-ve-islevleri/>. (Erişim Tarihi: 02.12.2021).

Journal of Applied Tourism Research

2021, Vol. 2, No. 2, 169-176

ISSN: 2717-8951

LIQUID NITROGEN APPLICATIONS IN MOLECULAR GASTRONOMY

Müge KARDEŞ¹ & Abdullah BAYCAR²

Abstract

Technological developments in recent years have influenced and developed every field, and the culinary arts are no exception. Molecular gastronomy, which has been trending since the 1990s, is a manifestation of this development. The most common molecular gastronomy applications are products are created with techniques and technologies such as liquid nitrogen, pollination, taste-odour transfer, sous-vide, foaming, and encapsulation. Liquid nitrogen is obtained from the liquefaction of nitrogen gas. Nitrogen is in gaseous form under room conditions and how no colour and odour. When liquefied, nitrogen quickly gains cooling properties. It is, therefore, that has been used in medicine, pharmacy, chemistry, and food sectors for a long time. Nitrogen, which has been used for many years in freezing technology as a refrigerant in food science, has been recently used in gastronomy for a technique called cold cooking. Since nitrogen is an inert gas, which is cheaper, non-toxic, and easily accessible compared to other gases, its use in gastronomy has been increased. However, the fact that the liquid phase of nitrogen is approximate -196°C creates some safety concerns in specific uses such as heat carrying capacity. It is, therefore, necessary for molecular gastronomy chefs to be familiar with certain information about liquid nitrogen. The study aims to review the cold cooking technique as molecular kitchen applications, liquid nitrogen technique, the tools and equipment used, and the products produced with this technology. In addition, it is among the aims of the study to provide resources about liquid nitrogen applications required for safe and efficient use for chefs, researchers, and sector studies working in this field.

Keywords:

molecular gastronomy, liquid nitrogen, freezing liquid

Article

History:

Received:

12 July 2021

Accepted:

30 Dec 2021

MOLEKÜLER GASTRONOMİDE SIVI AZOT UYGULAMALARI

Özet

Son yıllardaki teknolojik gelişim her alanı geliştirdiği gibi mutfak sanatlarını da etkileyip geliştirmiştir. 1990'lardan itibaren trend olan moleküler gastronomi bu gelişimin bir tezahürüdür. Moleküler gastronomi uygulamalarının başında; sıvı azot, tozlaştırma, tat-koku transferi, sous-vide, köpükleştirme ve kapsülasyon gibi teknik ve teknolojilerle üretilen ürünler gelmektedir. Sıvı azot nitrojen gazının sıvılaştırılmasından elde edilir. Oda koşullarında gaz halinde bulunan azot renksiz ve kokusuz olup sıvılaştırıldığında çok hızlı bir şekilde soğutma özelliği kazanmaktadır. Bundan dolayı uzun süredir tıp, eczacılık, kimya ve gıda sektörlerinde kullanılmaktadır. Gıda biliminde soğutucu akışkan olarak dondurma teknolojisinde uzun yıllardır kullanılan azot gastronomiye soğuk pişirme olarak anılan bir amaçla son yıllarda gastronomiye taşınmış oldu. Azot inört bir gaz olması diğer gazlara göre daha ucuz, zehirsiz ve kolay ulaşılır olması gastronomide kullanım imkânını artırmıştır. Lakin azotun sıvı fazının yaklaşık -196°C olması, ısı taşıma kapasitesi gibi spesifik bazı nitelikleri kullanımında bazı güvenlik kaygıları oluşturmaktadır. Bundan dolayı

Anahtar

Kelimeler:

moleküler gastronomi, sıvı azot, dondurucu sıvı

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-4444-0484, Siirt Eğitim ve Araştırma Hastanesi, mugekardes14@gmail.com

² ORCID: 0000-0003-4995-2275, Dr., Siirt Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Gıda İşleme Bölümü, abaycar@siirt.edu.tr

moleküler gastronomi şeflerinin sıvı nitrojen hakkında belli başlı bilgilere vakıf olmaları gerekmektedir. Çalışmanın amacı moleküler mutfak uygulamaları olarak soğuk pişirme tekniği ele alınarak, sıvı azot tekniği, kullanılan alet ve ekipmanlar ile bu teknolojiyle üretilen ürünler derlenmiştir. Ayrıca güvenli ve verimli kullanım için gerekli olan sıvı azot uygulamaları hakkında bu alanda çalışan şeflere, araştırmacılara ve sektör çalışmalarına kaynak oluşturmak çalışmanın amaçları arasındadır.

Makale

Geçmişi:

Alınan tarih:

12 Temmuz 2021

Kabul tarihi:

30 Aralık 2021

1. Giriş

Günümüzde yemek; açlık hissini bastırma, insan için gerekli besin öğelerini karşılama gibi temel fizyolojik ihtiyaçları karşılamanın ötesine taşınmış görsel, duyuşsal, dokusal ve ruhsal estetiğe hitap edecek gereksinimi karşılması gereken bir seviyeye ulaşmıştır. Hatta günümüzde insanlar sırf yemek deneyimlerinde bu duygularını tatmin etmek için ikamet ettikleri yerlerden geçici kalacakları başka yerlere seyahat eder duruma gelmişlerdir. Ayrıca farklı amaçlarla turist olacak insanlarda turistik mekân belirlemede aday yerlerin gastronomik yapısını dikkate alarak tercihlerde bulunmaktadır (Eralp, 1983; Henderson, 2009; Hall, 2004). Turizmin dünya ülkelerinin birçoğuna yayılmasıyla turist tercihlerini kendi lehlerine çevirme eğilimine girmişlerdir. Son çeyrek yüzyılda turizm işletmeleri bu rekabet gereği restoranlarında farklı deneyimleri sunma çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır. Moleküler gastronomi bu çabalardan bir tanesidir (Çevik ve Saçılık, 2011; Özdemir ve Altner, 2019). Gıda, kimya, kozmetik ve eczacılık gibi sektörlerden esinlenerek fizik-kimya prensiplerini mutfak uygulamalarına harmanlayan ve tabağı bir sanat ürününe dönüştürmeyi amaçlayan bir disiplin olarak tanımlanabilen moleküler gastronomi turistlere hitap etmede önemli başarılar elde etmiştir. Nitekim moleküler gastronomi bu başarılarıyla gerek turizm sektöründe gerek akademik çevrede popüler bir alan olmuştur (Ivanovic, vd., 2011; Cömert ve Çavuş, 2016; Alpaslan, vd., 2020; Örgün, 2018).

Uzun yıllar gıda, tıp, eczacılık ve kimya sektörlerinde farklı amaçlarla kullanılan azotun sınıvlaştırılmış formu moleküler gastronomi vasıtasıyla mutfak uygulamalarına dahil olmuştur (Cömert ve Çavuş, 2016; Alpaslan, vd., 2020; Örgün, 2018). Sıvı azot hızlı soğutma özelliği ile mutfakta konveksiyonel işlemlerin ötesinde imkanlar sağlamakta tabakta alternatif formda yemekler sunulmasına olanak sağlamaktadır. Sıvı azotun zehirsiz, inört ve alternatiflerine göre daha kolay ulaşılır ve ucuz olması gibi avantajları mevcuttur (De Solier, 2010; Ivanovic, vd., 2011; Seragaz, Erişim tarihi: 2021). Atmosfer kitlesinin büyük bir kısmını oluşturan bir gaz olduğu için uygulandığı materyalin sıcaklığını düşürdüktan sonra mutfak ve çevre klimasına yapısal bir kirlilik oluşturmamaktadır. Lakin sıvı azotun bu avantajlarına rağmen insan vücuduna maruziyetinde düşük sıcaklığı ve hızlı ısı alma kapasitesi ile alakalı olarak iş güvenliği açısından, cilt ve göz sağlığı açısından bazı tehlikeler barındırmaktadır (Özel, 2018). Bu açıdan mutfaklarına sıvı azot uygulamalarını kazandıracak şeflerin sıvı azot nitelikleri ve güvenliğine hâkim olmaları gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı gerek sektör gerek bu alanda çalışan bilim insanlarına moleküler gastronomi kapsamında azotun niteliklerini, güvenliğini ve uygulamalarını derlemektir. Ayrıca moleküler gastronominin turizmdeki yeri ve etkisini açıklamaya çalışmak çalışmanın amaçları arasındadır. Çalışmada akademik literatür, moleküler mutfaklar, popüler dergi, gazete, televizyon programları ve sosyal medya kanalları incelenmiştir. Elde edilen bulgular derlenerek sunulmuş ona göre sonuç ve önerilerde bulunulmuştur.

2. Moleküler Gastronomi

İlk kez eski Yunan kaynaklarında kullanılan gastronomi, Yunanca'da mide denilen gastro ve kural-düzenleme anlamına gelen nomos kelimelerin birleşmesinden türetilmiştir (Santich, 2004). Çavuşoğlu, (2011) gastronomiyi; kültür ve yemek arasındaki ilişkiyi inceleyen yeme-

içme bilimi ve sanatı olarak da ifade etmiştir. Tadın Fizyolojisi adlı eserinde Brillat Savarin ise gastronomi terimini "insan beslenmesi ile ilgili olan her şeyin sistematik olarak incelenmesidir." şeklinde tanımlamaktadır (Yılmaz ve Bilici, 2013). Gastronomi XX. yy. son çeyreğine kadar Fransa mutfağı, Saray mutfağı, Anadolu yemek adetleri ve Bedevi kültürü gibi insanın yiyecek, içecek zevki ve bu zevkin tarihi ve coğrafik süreçte insanın veya bir milletin geçmişten günümüze kültürel değişimi ile ilgili bir çerçevede algılanmaktaydı. Özellikle 1990'lı yıllarından sonra moleküler gastronomiyle gastronomiye kültürel ve tarihi milliyetçilik unsurlarının yanında bilim ve teknoloji gibi unsurlarda dahil olmuş oldu (Aksoy ve Sezgi, 2015).

Moleküler gastronominin son yıllarda devam eden hızlı gelişimine hem bilim insanları hem de sektör şefleri büyük katkı sağlamaktadır. Nitekim çok kısa zamanda moleküler gastronomiye değişik teknik, alet, ekipman ve katkı maddeleri kullanılarak birçok yeni ürün kazandırılmış ve kazandırılmaya devam etmektedir. Küreleşen sıvılar (meyve ve sebze patlakları), yoğun aromalar, sıvı azot, alışılmamış sıcaklık, köpükleştirme, tozlaştırma, sous-vide, tat-koku transferi, sıcak jöleler ve kapsülasyon bunun bazı örnekleridir (Cömert ve Çavuş, 2016). Turizmin, gelir kaynakları içerisinde önemli bir yere sahip olan diğer ülkeler gibi Türkiye'de de moleküler gastronomiye önem verilmektedir (Cömert ve Özkaya; 2014). Nitekim ülkemizde ünlü restoranlar deneyimli ve eğitilmiş şefler istihdam ederek moleküler teknikleriyle iç ve dış turistlere farklı lezzetler sunma imkanına ulaşmaktadırlar. Moleküler gastronomi, konveksiyonel mutfaktan farklı olarak tecrübe kadar eğitime ihtiyaç duyarak öğrenilebilmektedir. Bundan dolayı son yıllarda ülkemizde artan turizm rakamlarıyla paralel üniversitelerin dahil olduğu birçok eğitim kurumunda buna yönelik programlar ve bölümler açılmıştır (Öney, 2016; Güdek ve Boylu, 2017). Kullanılan sentetik katkı maddelerinin toksikolojik kaygılara karşı zorunlu kılınan kullanım üst limitlerin mevcudiyeti bu eğitimi daha önemli hale getirmektedir. Ayrıca ülkemizde moleküler gastronominin dağcılık gibi farklı turizm faaliyetlerine nasıl katkı sağlayabileceği ne ölçüde kullanıldığı ve ne derece önemli olduğu incelenmiştir (Alpaslan, vd., 2018). Işın ve Kurt (2017) Moleküler gastronominin Türk mutfağına etkisini incelemiş Alpaslan ve Pamukçu (2020) ise yöresel yemeklere uygulanabilirliğini irdelemiştir.

3. Azot Kimyası ve Sıvılaştırılması

Sıvı azot, endüstriyel ölçekte sıvılaştırılmış havadan destilasyon yoluyla elde edilir. Sıvı azot destilasyondan önce atmosferde Nitrojen (N₂) gazı şeklinde bulunur. Dünya atmosferinin büyük bir bölümünün (%78) azot olması bu açıdan kolaylık sağlamaktadır (Karabuğa ve Selbaş, 2016; İmriz, 2014). İnört özelliğinden dolayı modifiye atmosferde, cipslerde vb. ürünlerde dolgu gazı olarak kullanılmaktadır (Karagöz ve Demirdöven, 2017). Renksiz ve kokusuz olması gıda ve yemek sektöründe rahatça kullanılmasında avantajlar sağlamaktadır. Derecesine göre basınçla komprese edilmiş sıvı azot -196 °C sıcaklıktadır (Yavaş, 2013). Sıcaklık farkı artışı, ısı transfer hızının artması tıp başta olmak üzere çeşitli alanlarda kullanılmasını zorunlu tutmuştur. Saydam, şeffaf, canlı dokularla etkileşime girdiğinde hızlı donmaya sebep olan kriyojenik bir maddedir.

De Solier, I. (2010) sıvı azotun tüpünün profesyonel olmayan kişiler tarafından tehlikeli olduğu söylenmiştir. ComfortZone, (2014) ise güvenlik gereklilikleri maddeler halinde;

- Kolları ve bacakları kapatan temiz ve kuru giysiler giymek,
- Kaza olması durumunda kolay çıkarabilmek için bol giysiler giymek,
- Açık pantolon cepleri ve sarılı kollar giymekten kaçınmak,
- Eldivenlerin içine sıvı düşmemesi için kolların altına kriyojenik eldivenler giymek,

- Güvenlik gözlüğü ve yüz koruması kullanmak,
- Kapalı ayakkabı ve önlük giymek

şeklinde sıralanmıştır. Donmaya veya kriyojenik yanıklara neden olabilir ve kapalı bir alanda kullanılırsa veya dökülürse, renksiz, kokusuz ve tatsız sıvı nitrojen sizi öldürebilir (ComfortZone, 2014). Ayrıca tüketim esnasında dil yanlamalarına dikkat etmek gerekmektedir (Özel, 2018).

4. Gastronomide Sıvı Azot Uygulamaları

Yıllarca gıda biliminde bir temel işlem olan dondurma, son yıllarda mutfak uygulamalarında da yerini aldı. Soğutma ve dondurma işlemi, özellikle kıvamlı gıdalara şekil verme, jelatini gıdalarda yapıyı oluşturma ve yaş pastalarda şekil ve dekor stabilitesi gibi birçok uygulamada gereklidir. Ayrıca tüketimi düşük sıcaklıkta olacak şekilde dondurma gibi yiyeceklerde mevcuttur. Lakin konveksiyonel yöntemlerde bu işlemlerin yapılması mutfak akışında bazı beklentileri gerektirmektedir. Sıvı azotun soğutma hızı geleneksel soğuk hava dolapları ve buzdolaplarına göre çok daha hızlıdır. Hızlı dondurmanın yavaş dondurmaya göre kristal boyutuna göre bazı üstünlükleri söz konusudur. Hızlı dondurma ile bu kristal boyutları daha küçük olmaktadır. Daha küçük boyuttaki buz kristalleri gıda yapısının korunmasında hayati önem taşımaktadır. Tüketiminde ağız ve burundan duman çıkması gibi çocuklara hitap eden eğlenceli ürünlerin üretimi de moleküler gastronomide sıvı azot uygulamaları ile mümkün olmuştur (Cömert ve Çavuş, 2016; Dragon Breath, Erişim Tarihi: 2021).

4.1. Soğuk Pişirme Tekniği

Uygulamaları soğuk pişirme olarak isimlendirilen sıvı azotla moleküler gastronomi şeflerinin bazı et ve sebzeleri pişirmede kullandıkları bildirilmiştir (Cömert ve Çavuş, 2016). Gıda işlemede sıvı azot ve karbondioksitle domates ve şeftali gibi sebzelerin daldırma yöntemiyle şekilleri bozulmaksızın kabuklarından soyulması ile mukayese edildiğinde mutfakta sıvı azot kullanımının daha fazla yaygınlaşacağı anlaşılabilmektedir. Sıvı azot ile pişirme tekniğinin kaynaklarda “Kimya ile Pişirme” olarak geçtiği bildirilmiştir (Özel ve Özkaya, 2016).

Her mutfakta bulunan stant mikser, metal malzemedan yapılan kapasitesi 1-100 L arası değişen sıvı azot tankı ve sıvı azotun tanktan boşaltıp kullanabilmek için özel olarak üretilmiş sıvı azot boşaltım kabı gibi basit alet ve ekipmanlarla mutfakta sıvı azot rahatlıkla kullanılabilir (Özel, 2018).

4.2. Ağız ve Burundan Duman ve Bulut Çıkaran Ürünler

Sıvı azot, son zamanlarda gerek aile otellerinde gerek alışveriş merkezlerinde stant olarak çocuklara eğlenceli lezzetler sunacak ürünlerin üretilmesine imkân tanımıştır. Soğutucu olarak sıvı azot kullanımı ile üretilen ürünlerin tüketiminde ağız ve burundan duman çıkması gibi eğlenceli sıra dışı ürünler bu sayede üretilmiştir. Ejderha dumanı, Ejderha nefesi vb. çocukların ilgisini çekecek isimlerle piyasada yer alan ürünler moleküler gastronomi sayesinde olmuştur (Cömert ve Çavuş, 2016; Dragon Breath, Erişim Tarihi: 2021). Ayrıca sıvı azotla karamelli patlamış mısır gibi çocukların ilgisini çeken ürünler de üretilmektedir.

4.3. Moleküler Dondurma

Dondurmada önemli bir kalite kriteri olan kremimsilik buz kristallerinin küçüklüğüne bağlıdır. Küçük buz kristallerin oluşumu faz değişim sürecinin hızı ile ilişkilidir. Sıcaklık farkının yüksek olması faz geçişini hızlandırılabilir. Sıvı azotun -196°C civarında bir sıcaklığa sahip olduğu

düşünüldüğünde dondurma teknolojisinde kullanımının önemi anlaşılmış olacaktır. Nitekim her ne kadar sıvı azotun moleküler gastronomi trendi ile popülerleştiği algısı söz konusu olsa da Cousins, vd., (2010) 'ın iddialarına göre sıvı azotun dondurmada üretiminin bilinirliği 1880'li yıllara kadar dayanmaktadır. Lakin ticari öneme sahip olması, azot gazının temin kolaylığı ve bilimin mutfağa dahil olmasıyla gerçekleşti.

Jones, vd., (2011) nano dondurma diye isimlendirdiği geleneksel dondurmalara göre kristal boyutu daha küçük kremli yapıda ürün hakkında bildirimlerde bulunmuştur. Onurlar ve Özkaya, (2018) 'de moleküler gastronominin Türk mutfağına kazandırılması amacıyla Probiyotik dondurma üretmeye çalışmışlardır. Sağlıklı olması amacıyla Türk kültürüne ait kefir tercih etmişlerdir. Kefiri konveksiyonel dondurma makinası ve sıvı azot ile dondurmaya dönüştürmüşlerdir. Sıvı azot ile elde ettikleri ürünün duyu testlerinde doku kriterinde kremli ve homojen yapısı ile en başarılı ürün olduğunu tespit etmişlerdir. Buna karşın sıvı azot ile ürettikleri moleküler probiyotik dondurma diye adlandırdıkları örneklerinde kefir aroma tadın en fazla hissedilmesini olumsuz bir nitelik gibi belirtmişlerdir. Lakin aromanın daha keskin hissedilmesi aroma maddelerinin en az kayba uğradığının göstergesi olarak besin öğeleri açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak konveksiyonel yöntemle üretilen dondurmanın genel beğeni düzeyi %74,6 iken sıvı azot ile üretilen dondurmanın genel beğeni düzeyi %89,3 olduğu belirlenmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda moleküler gastronomi önemli bir ivme ile gelişimine devam etmektedir. Gastronominin gelişiminin önemli bir alanı olan moleküler gastronomi konveksiyonel mutfak uygulamalarından farklı olarak bilime ihtiyaç duymaktadır. Nitekim son yıllarda bilim insanları bu ihtiyaca cevap vermek için çalışmalarını bu alanda artırmışlardır. Azotun; gıda, kimya ve eczacılık gibi endüstri alanlarda farklı kullanımları mevcuttur. Soğutucu akışkan olarak kullanımı bu amaçlardan bir tanesidir. Gastronomiye soğuk pişirme amacıyla kullanım imkanının elde edilmesi moleküler gastronomi sayesinde olmuştur. Moleküler gastronomide azotun kullanımı hızlı soğutma imkânını sağlamıştır. Bu sayede daha güvenli, tazeye daha yakın, daha hızlı işleme gibi birçok avantaj elde edilmiştir. Lakin sıvı azotun temas ettiği materyalin sıcaklığını çok hızlı düşürmesi iş sağlığı bağlamında bazı riskler oluşturmaktadır. Sıvı azotu mutfağında kullanacak şeflerin iş güvenliğini tehdit etmeyecek şekilde dikkatli ve kurallara uygun davranmaları gerekmektedir. Bu araştırma azotun moleküler gastronomideki kullanımını izah etmesinin yanında söz konusu güvenlik risklerine temas etmektedir. Bu çalışma sayesinde azotu moleküler mutfaklarında kullanacak şeflere gerekli bilgileri derlemiştir.

Kaynakça

- Aksoy, M., & Sezgi, G. (2015). Gastronomi turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi gastronomik unsurları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 79-89.
- Alpaslan, K., Pamukçu, H., & Tanrısever, C. (2020). Moleküler Gastronomi Yöresel Yemeklerde Kullanılabilir mi?*(Can Molecular. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(1), 231-256.
- Alpaslan, K., Tanrısever, C., & Tütüncü, B. (2018). Dağcılık Turizminde Moleküler Gastronomi Kullanılabilir mi?. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek1), 104-122.
- ComfortZone, (2014) How dangerous is liquid nitrogen? Erişim Tarihi: 2021Erişim linki: <https://www.uleth.ca/sites/default/files/cz0514.pdf>
- Cousins, J., O'Gorman, K., & Stierand, M. (2010). Molecular gastronomy: cuisine innovation or modern day alchemy?. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*.
- Cömert, M., & Çavuş, O. (2016). Moleküler Gastronomi Kavramı (The Concept of Molecular Gastronomy). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(4), 118-131.
- Cömert, M., & Özkaya, F. D. (2014). Gastronomi turizminde Türk mutfağının önemi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(2), 62-66.
- Çavuşoğlu, M. (2011). 'I. Uluslararası IV. Ulusal Eğridir Turizm sempozyumu Bildiriler Kitabı 'içinde N. Avcı ve Ö. Kürşat (Editörler), 'Gastronomi Turizmi ve Kıbrıs Mutfak Kültürü Üzerine Bir Araştırma'', ss, 527-538.
- Çevik, S., & Saçılık, M. Y. (2011). Destinasyonun rekabet avantajı elde etmesinde gastronomi turizminin rolü: erdek örneği. 12. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, 12, 503-515.
- De Solier, I. (2010). Liquid nitrogen pistachios: Molecular gastronomy, elBulli and foodies. *European Journal of Cultural Studies*, 13(2), 155-170.
- Dragon Breath, Erişim Tarihi: 2021 Erişim linki: <https://www.ejderhanefesiturkiye.com/>
- Eralp, Z. (1983). Genel turizm. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu.
- Güdek, M., & Boylu, Y. (2017). Türkiye'de yükseköğretim düzeyinde gastronomi eğitimi alan öğrencilerin beklenti ve değerlendirmelerine yönelik bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 489-503.
- Hall, C. M., Sharples, L., Mitchell, R., Macionis, N., & Cambourne, B. (Eds.). (2004). *Food tourism around the world*. Routledge.
- Henderson, J. C. (2009). Food tourism reviewed. *British food journal*.
- Hüseyin, Ö. N. E. Y. (2016). Gastronomi eğitimi üzerine bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 193-202.
- Hüseyin, Ö. N. E. Y. (2016). Gastronomi eğitimi üzerine bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 193-202.

- Işın, A., & Kurt, Y. (2017). Moleküler gastronominin Türk mutfak kültürü üzerine etkisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 621-641.
- Ivanovic, S., Mikinac, K., & Perman, L. (2011). Molecular gastronomy in function of scientific implementation in practice. *UTMS Journal of Economics*, 2(2), 139-150.
- Ivanovic, S., Mikinac, K., & Perman, L. (2011). Molecular gastronomy in function of scientific implementation in practice. *UTMS Journal of Economics*, 2(2), 139-150.
- İmriz, G., Özdemir, F., Topal, İ., Ercan, B., Taş, M. N., Yakışır, E., & Okur, O. (2014). Bitkisel üretimde bitki gelişimini teşvik eden rizobakteri (PGPR)'ler ve etki mekanizmaları. *Elektronik Mikrobiyoloji Dergisi*, 12(2), 1-19.
- Jones, M. G., Krebs, D. L., & Banks, A. J. (2011). We Scream for Nano Ice Cream. *Science Activities*, 48(4), 107-110.
- Karabuğa, A., & Selbaş, R. (2016). Azot Sıvılaştırma Ünitesinin Performans Analizi. *SDÜ Yekarum e-Dergi*, 3(2).
- Karagöz, Ş., & Demirdöven, A. (2017). Gıda Ambalajlamada güncel uygulamalar: modifiye atmosfer, aktif, akıllı ve nanoteknolojik ambalajlama uygulamaları. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 6(1), 9-21.
- Onurlar, B., & Özkaya, F. D. (2018). Moleküler Probiyotik Dondurma (Molecular Probiotic Ice Cream). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 6/Special issue3, 154-168.
- Örgün, E. M. R. A. H., Keskin, E., & Erol, G. (2018). Otel aşçılarının moleküler gastronomi üzerine düşünceleri: Nevşehir Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3), 215-227.
- Özdemir, G., & Altiner, D. D. (2019). Gastronomi Kavramları ve Gastronomi Turizmi Üzerine Bir İnceleme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 1-14.
- Özel, K. (2018). Moleküler mutfak tekniklerinden: kapsülleştirme, tütsüleme, sous-vide, soğuk pişirme-sıvı azot tekniklerinin duyu analizi yöntemiyle incelenerek örnek standart reçetelerin hazırlanması, gastronomi ve mutfak sanatları anabilim dalı.
- Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *Hospitality Management*, 23 (1), 15-24.
- Seragaz (Erişim Tarihi:2021) Erişim linki: <https://www.seralgaz.com/pdf/GBF1-Azot-Sivi.pdf>
- Yavaş, İ., Cantekin, Z., & Yavaş, t. K. (2013). Sıvı azot ile yapılan kryopreservasyon tekniklerinde mikrobiyal kontaminasyon riskleri ve çözüm önerileri (derleme). *Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 53(1), 39-45.
- Yılmaz, H., & Bilici, S. (2013). Yemeğin Kimyası: Moleküler Gastronominin Dünü, Bugünü ve Yarını (Chemistry of. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 20, 20.

International Refereed & Indexed
Open Access e-Journal
JAToR[®]
Journal of Applied Tourism Research

© Copyright of Journal of Applied Tourism Research is the property of University of Applied Sciences Tourism Faculty and its content may not be copied or e-mailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.

Journal of Applied Tourism Research

2021, Vol. 2, No. 2, 177-186

ISSN: 2717-8951

ESKİŞEHİR TROPICAL CENTER: ON A DIVERGENT ARCHITECTURAL PROGRAM

Fatma KOLSAL¹

Abstract

In this study, Eskişehir Tropical Center, which is defined as a divergent architectural program, is discussed for its design idea and design process. On contrary to the approach, which handles animals just as exhibition material, the contemporary philosophy is to create natural living spaces for them in order to conserve and provide them with sustainable generations along with the taking advantage of the scientific and educative opportunities. The natural parks have great role in maintenance and introduction of such animals to the public. For similar concerns, Eskişehir Zoo shelters a variety of animals under various types of buildings. Tropical Center, one of these buildings, was designed with the basic design principle of providing the natural living conditions of the animals. However, besides this primary principle, many different parameters related to context, ground character, number of living species, mechanical requirements, continuity of service and visitor circulation axes, mass balance and spatial arrangement were also effective in the design process. When the decisions taken at the end of the design process and the degree of effectiveness of the parameters are evaluated, it was thought that the design of the Tropical Center could be introduced as a divergent architectural program.

Keywords:

Tropical Center, Divergent Architectural Program, Design Process

Article

History:

Received: 24 Nov 2021

Accepted: 30 Dec 2021

ESKİŞEHİR TROPİK MERKEZİ: FARKLI BİR MİMARİ PROGRAM ÜZERİNE

Özet

Bu makalede, farklı bir mimari program olarak nitelenen Eskişehir Tropik Merkezi, tasarım fikri ve süreçleri açısından ele alınmaktadır. Canlıları salt bir sergi nesnesi olarak gören geleneksel yaklaşımın karşısında, onları koruma ve nesillerini ileriye taşıma gibi birincil amaçlar yanında, araştırma, eğitim ve bilim üretme hedefleriyle gelişen çağdaş yaklaşımların ürünü olan doğal yaşam alanları, türlerin çeşitliliğini sürdürülmesinde ve tanıtılmasında önemli rol oynamaktadır. Eskişehir Hayvanat Bahçesi'nde yer alan Tropik Merkez, canlıların doğal yaşam koşullarının sağlanması temel prensibi ile tasarlanmıştır. Ancak bu birincil prensip yanında, bağlama, zemin karakterine, canlı türü sayısına, mekanik gerekliliklere, servis ve ziyaretçi dolaşım akslarının sürekliliğine, kütsel denge ve mekânsal dizilime bağlı pek çok farklı parametre de tasarım sürecinde etkili olmuştur. Tasarım süreci sonunda alınan kararlar ve parametrelerin etki dereceleri değerlendirildiğinde, Tropik Merkez tasarımının, örneklerine az rastlanır olması ve kendine has dinamikleri daha fazla sergilemesi nedeniyle, farklı bir mimari program olarak tanıtılabileceği ve böylece mimarlık alanına yeni bir bilgi sunabileceği düşünülmüştür.

Anahtar

Kelimeler:

moleküler gastronomi, sıvı azot, dondurucu sıvı

Makale

Geçmişi:

Alınan tarih: 24 Kasım 2021

Kabul tarihi: 30 Aralık 2021

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-5569-2046, Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, fatma.kolsal@gmail.com

1. Giriş

“Hayvanat Bahçesi” kavramı, ilk kez ortaya 19. Yüzyıl ortalarında, İngiltere Bristol’deki Clifton Hayvanat Bahçesi ile çıkmıştır (Rees, 2011). İngilizcesi “zoo” olan kavram, zooloji bilimiyle ilişkilenen bir kısaltmadır. Bu kavram, kullanılmaya başlandığı dönemlerde vahşi yaşamın kamuya buluşturulduğu ve canlıların belirli bir zaman diliminde sergilendiği süreci işaret etmekteydi. Geçmişten günümüze gelişen uygulamalarda, hayvanat bahçesi denildiğinde çağrışım yapan şey, hayvanların kötü koşullar altında kafesler içinde tutulduğu olumsuzluk içeren imgelerdi. Bu imgelemi kırmak ve varsa hayvan haklarına aykırı durumları yok etmek adına Kuşların Koruma Topluluğu (RSPB), Greenpeace, Vahşi Yaşam Dostları, Dünya Arkadaşları (Friends of Earth), Sierra Club gibi organizasyonlar kurularak düzenlemeler geliştirilmiştir. Tanımları da zamanla değişen kavram, hayvanların sergilenmesinin yanında, onları araştırma, nesillerinin devamını sağlama ve besleme gibi işlevleri kapsar hale gelmiştir. Buna bağlı olarak hayvan ve doğa dostu yaklaşımların yaygınlaşarak benimsenmesi süreci hızlanmıştır. Özellikle son 25 yılda hayvanat bahçeleri, hayvanların alıkonulduğu ve sadece bir sergileme nesnesine dönüştürüldüğü geleneksel bakış açısından uzaklaşarak, yeni vizyon ve misyonlar edinmiştir (Ehmke, 2001). Burada, çeşitli canlıların tutsak edildiği mekânsal bir anlayış terk edilerek, onların doğal ortamlarını taklit eden ve doğal ortamda karşılaştıkları tehlikelerden ve geçmişe kıyasla daha hızlı değişen koşullardan koruyarak nesillerinin sürmesine aracılık eden mekânsal ve kurumsal bakış açıları geliştirilmiştir. Bu doğrultuda hayvanat bahçeleri ve içerdikleri çeşitli farklı programların temel amacı doğal yaşamı korumak, tanıtmak, eğitimsel ve bilimsel olarak ele almak üzerine yeniden şekillenmiştir (Bruni, Fraser, & Schultz, 2008). Tüm bunların yanında hayvanat bahçelerinin, eleştirilen ve geliştirilen tüm özellikleriyle kentlerde turizmi destekleyen yapılar olduğu da belirtilebilir. Önemli turist mekanlarından biri olan bu mimari programlar içerdikleri farklı yapılar, konseptler ve sergiler oranında turistlerin ilgisini çekebilmektedir.

Barındırdığı canlıları, sunduğu doğal yaşam imkânları içerisinde koruyarak, doğal çeşitliliğin devamını sağlamanın yanında, bu süreci mekân ve tema açısından bir bilim üretme ve eğitim aracına çevirme hedefi taşıyan ve önemli turist çekim merkezlerinden biri olan yapılardan biri de, 23 Nisan 2017’de açılan Eskişehir Hayvanat Bahçesi’dir. Sazova Bilim, Kültür ve Sanat Parkı’nda yer alan hayvanat bahçesi yerleşkesi içerisinde, doğal yaşamın pek çok alanından canlı türü ile karşılaşılacak mekânsal düzenler geliştirilmiştir. Bu kapsamda, kapalı kütller olarak su altı tesisi (akvaryum), tropik merkez, hayvan yem merkezi ve bakım merkezi yer almaktadır. Açık alanlarda ise kendi doğal koşullarına en yakın ortamı Eskişehir ikliminde elde edebilen, yaşamları için ayrıca iklimlendirme gerekmeyen canlılara ve onlar için tasarlanmış, açık, yarı-açık ve kapalı mekânsal düzenlemelere yer verilmiştir. Tüm düzenlemelerde ana yaklaşım canlıların doğal ortamlarını ve nesillerinin devamlılığını sağlamak üzerine geliştirilmiştir. Güncel araştırmalar ışığında, canlıları mekânın kullanıcıları olarak görmek, beden-mekan ilişkisini yaşam alanlarında canlılara has olarak geliştirirken, canlı ve izleyici iletişimini pozitif bir değer haline dönüştüren temas veya karşılaşma alanları yaratmak, tasarım prensibini oluşturmuştur (Bruni et al., 2008; Coe, 1982; Nuttall, 2004).

Tablo 1. Yapı Tanıtım Künyesi

İşveren: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi
Mimari Proje: Fatma Kolsal
Statik Proje: Alpro Ltd. Şti.
İklimlendirme otomasyonu: ProMarin Elektromekanik
Dekor: ProMarin Elektromekanik
Yer: Eskişehir Sazova Bilim, Kültür ve Sanat Parkı
Başlangıç ve Bitiş Tarihi: 2012-2017

Bu yazı, canlılığın doğal yaşamını sürdürebileceği mekânların kapalı bir kütle altında iklimlendirme teknolojileriyle üretildiği, çoğunlukla tropikal iklim kuşağından canlıların yer aldığı, farklı bir mimari program olarak nitelenebilecek, yerleşkedeki tropik merkezin tasarım süreci ve sonuç ürünü tartışmak üzere yapılmıştır (Şekil 1). Mekânsal gereklilikler ve kısıtlar açısından tropik merkez tasarımı kendine has dinamikleri olan ve bağlamla kurulan ilişki temelinde ele alındığında ise pek çok tasarım kriterinin devrede olduğu bir süreç olarak belirtilebilir. “Tropik merkez tasarımı” konusu, örneklerine pek rastlanmıyor olması ve her tasarımda olabilecek projeye özel noktaların daha fazla sayıda olması nedeniyle irdelenmesi gereken bir mekânsal örgütlenme olarak da tartışılabilir. Bu nedenle, bu tartışmanın farklı bir mimari programın süreçlerini deşifre etmesinin yanında, mimarlık bilgisine katkı sağlayacağı da düşünülebilir. Burada, ilk olarak tasarım kısıtlarının ortaya konmasının yapıyı değerlendirmeden önce önemli olacağı düşünülmektedir.

Şekil 1. Tropik Merkez Genel Görünüm

Güncel olarak içerisinde tropikal iklim kuşağından canlıların yer aldığı tropik merkez yapısında, amfibiler, primatlar, eklembacaklılar, kuşlar ve sürüngenler bulunmaktadır. Yapı tasarlanmadan önceki süreçte çeşitli tropik merkez örnekleri incelenmiş, yerinde ziyaret edilmiş, biyolog ve zoologlar ile görüşmeler yapılmıştır. Türkiye’deki örneklerde “tropik merkez” olarak anılan yapıların canlılardan daha çok, tropikal bitkileri içerdiği gözlemlenmiştir İzmir Doğal Yaşam Parkı içindeki tropik merkez yapısı, tek bir örtü altında oluşturulan hacmin iklimlendirilmesiyle geliştirilen koşullarda yetişen bitki örtüsü ve çeşitli canlı türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Gaziantep’teki örnekte ise benzer şekilde tek bir kütle, bu defa tropikal iklimin kelebek türleri için tasarlanmıştır. Mekânsal düzenin tek bir örtü altında çözümlendiği bu iki örnek, Eskişehir için öngörülen tasarıma aktarılabilir veriler sağlayamamıştır. Araştırma sürecinde, bilgi ve deneyim paylaşımı ile bir tropik merkezin nasıl olması gerektiğine dair veriler bir araya getirilmiştir. Araştırma sonucunda belirlenen ana fikir, mekânın kullanıcıları olan canlıların kendi doğal koşullarına sahip olabilmesi ve yeterli bir hacimde yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi olmuştur. Tasarımın diğer bileşenleri bu temel fikir etrafında şekillenmiştir. Buna bağlı olarak, büyük kütleler ve yüksek hacimler bir gereklilik olarak belirirken, doğal ışık almanın biyolojik gelişimleri açısından canlıların yaşamındaki önemi nedeniyle, her bir yaşam hacminin doğal ışık alabilmesi ise bir diğer koşul olarak ortaya çıkmıştır. (Şekil 2).

Şekil 2. Tropik Merkez İç Görünüm, Doğal Işık Alınabilen Tepe Açıklığı, Koridor Ve İklimlendirilmiş Canlı Yaşam Alanı

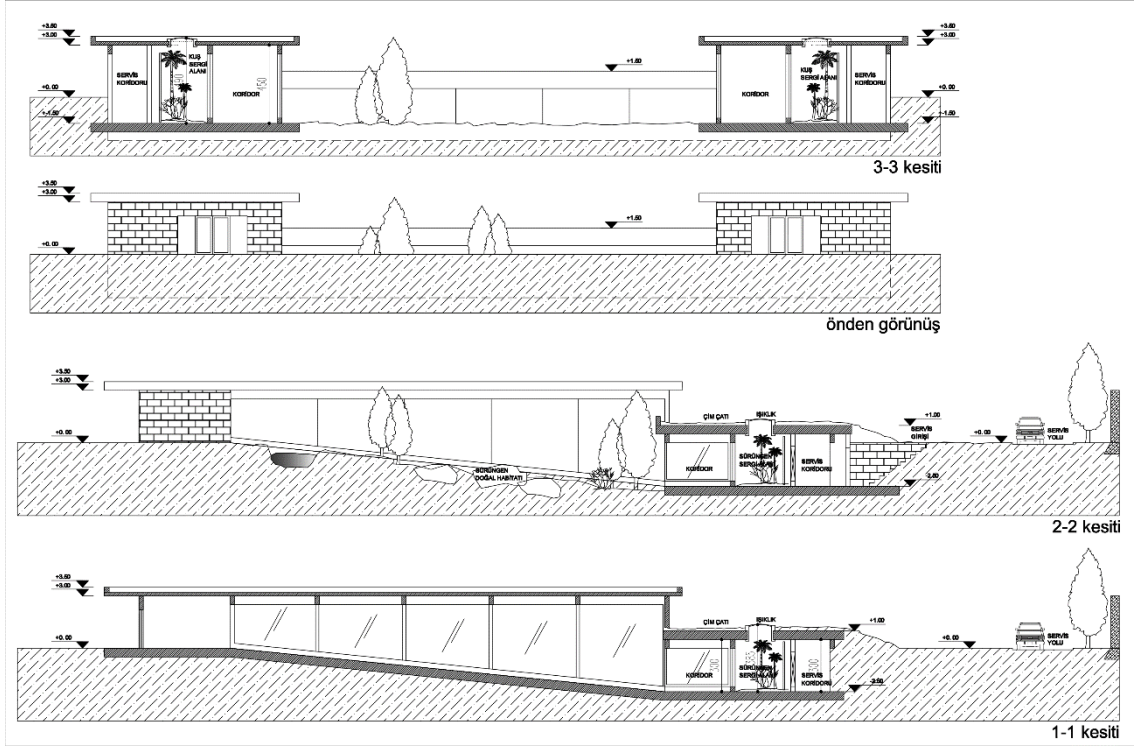

Tropik merkezde yer alacak sürüngenler için ise ayaklı veya duvara entegre olarak tasarlanan iklimlendirilmiş kabinlerin, kuşlara kıyasla daha az hacim gerektiren birimler olarak çözümlenmesi öngörülmüştür. Korunacak canlı türü sayısı ise tasarımda etkili bir kısıt olmuştur. Burada başta 10 tür kuş ve 25 tür sürüngen yer alacağı bilgisi bulunsa da, bu tür sayısının zaman içerisinde artabileceği öngörülerek, rezerve alanlar oluşturulmuştur. Tasarımı büyük oranda şekillendiren bir diğer önemli konu ise elektromekanik düzenlemeler olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum teknik hacimlerin her bir canlı için farklı bir iklimlendirme gerçekleştirmek üzerine kurulan sarmal yapısını ve canlıları beslemek, onlara bakmak ve gerekirse müdahale ederek nakletmek üzere tasarlanan servis kapıları ve dolaşım aksını zorunlu kılmıştır. Bir diğer tasarım kısıtı ise ziyaretçilerin gözlemine ve dolaşımını sağlayan koridor sistemidir. Burada, teknik, servise yönelik ve sergiye yönelik dolaşımların bir arada birbirine engel olmadan çözüldüğü, hacimsel ve kütsel büyüklüklerin insan ölçeğini aştığı, ancak bir yandan da insan ölçeğinde bir iletişimin ve deneyimin sağlanması gereken bir mekân örgütlenmesi gerekli olarak görülmüştür. Buna bağlı olarak, canlı türü sayısı, canlıların ihtiyaçları, mekânsal ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak, çeşitli hesaplamalar ve orantısal diyagramlar geliştirilerek, yapının yaklaşık büyüklüğü tespit edilmiştir.

Ziyaretçiye verilmek istenilen domestik algıya ve kuşların ihtiyaçlarına göre modellenerek belirlenen yapı yüksekliği limitleri 4 ila 6 m arasında optimize edilmiştir. Böylece en fazla 6 metre yüksekliğinde, ancak gerektirdiği hacimlerin genişliği ve sayısı nedeniyle irileşen bir kütle ortaya çıkmıştır. Kütlelerin iriliği problemi ilk başta zemin altında konumlanarak çözümlenmeye çalışılmıştır. (Şekil 3). Bu çözümde sürekli bir rampa ile sağlanan dolaşım aksı ile mekânsal çeşitlilikler ortaya konmuştur. Ancak zemin etüdü raporuna göre, yapının zemin

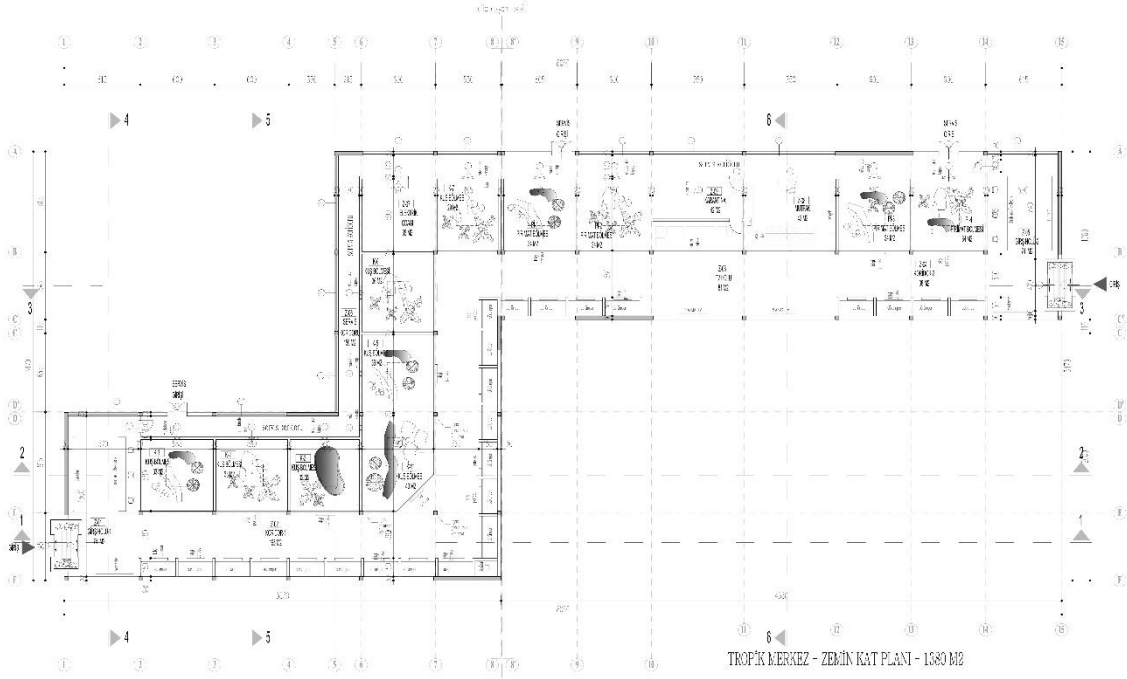
kotu altında bulunması bölgedeki yeraltı suyu seviyesinin yüksekliği nedeniyle uygun bulunmamıştır.

Şekil 3. Tasarım Sürecindeki Zemin Altı Çözümünde Alternatif Kesitler

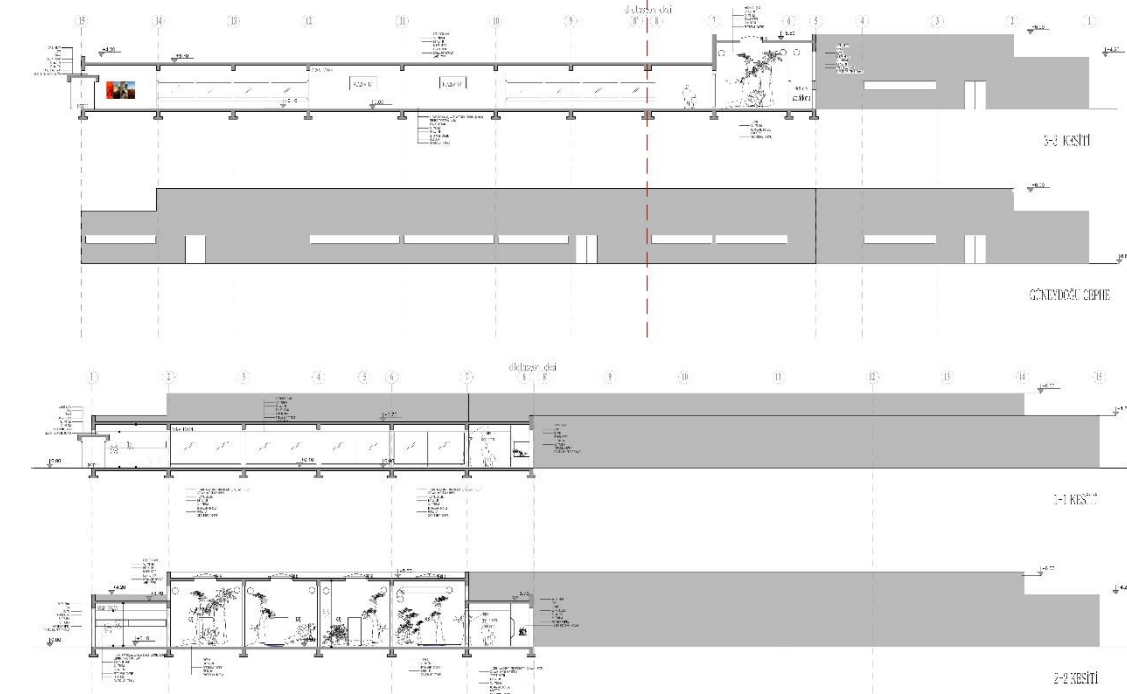
Bu nedenle, tamamı yüzeyde olması zorunlu hale gelen kütle, karmaşık ilişkileri barındıran mekanik, servis ve ziyaretçi dolaşımı çözümünü de sağlayabilen lineer bir şemayla örgütlenmiştir. Böylece, yapı yüksekliğinin de fazla olmayışıyla, program gereği irileşen ve yerleşke içinde baskınlaşan kütlelerin olduğundan daha küçük algılanmasına yönelik bir tutum geliştirilmiştir. Ancak, kompakt ve baskın yapısından kurtulan kütle, bu sefer kontrolsüz bir uzunlukta ve ziyaretçi deneyimi açısından oldukça monoton bir mekânsal durum ortaya koymuştur. Bu kontrolsüz uzunluğu, içeriden ve dışarıdan sunduğu algı açısından tasarımın lehine çevirmek için, lineer şemanın kırıldığı ve özelleştiği bir kopma noktası yaratılmıştır. (Şekil 4).

Şekil 4. Tropik Merkez Planı

Böylece, teknik nedenlerle yer altında inşa edilemeyen, hem kapladığı alan bakımından yerleşkedeki en büyük hem de en uzun yapı olan tropik merkez, olduğundan daha küçük ve kısa algılanacak bir tasarım kararı ile ele alınmıştır. (Şekil 5).

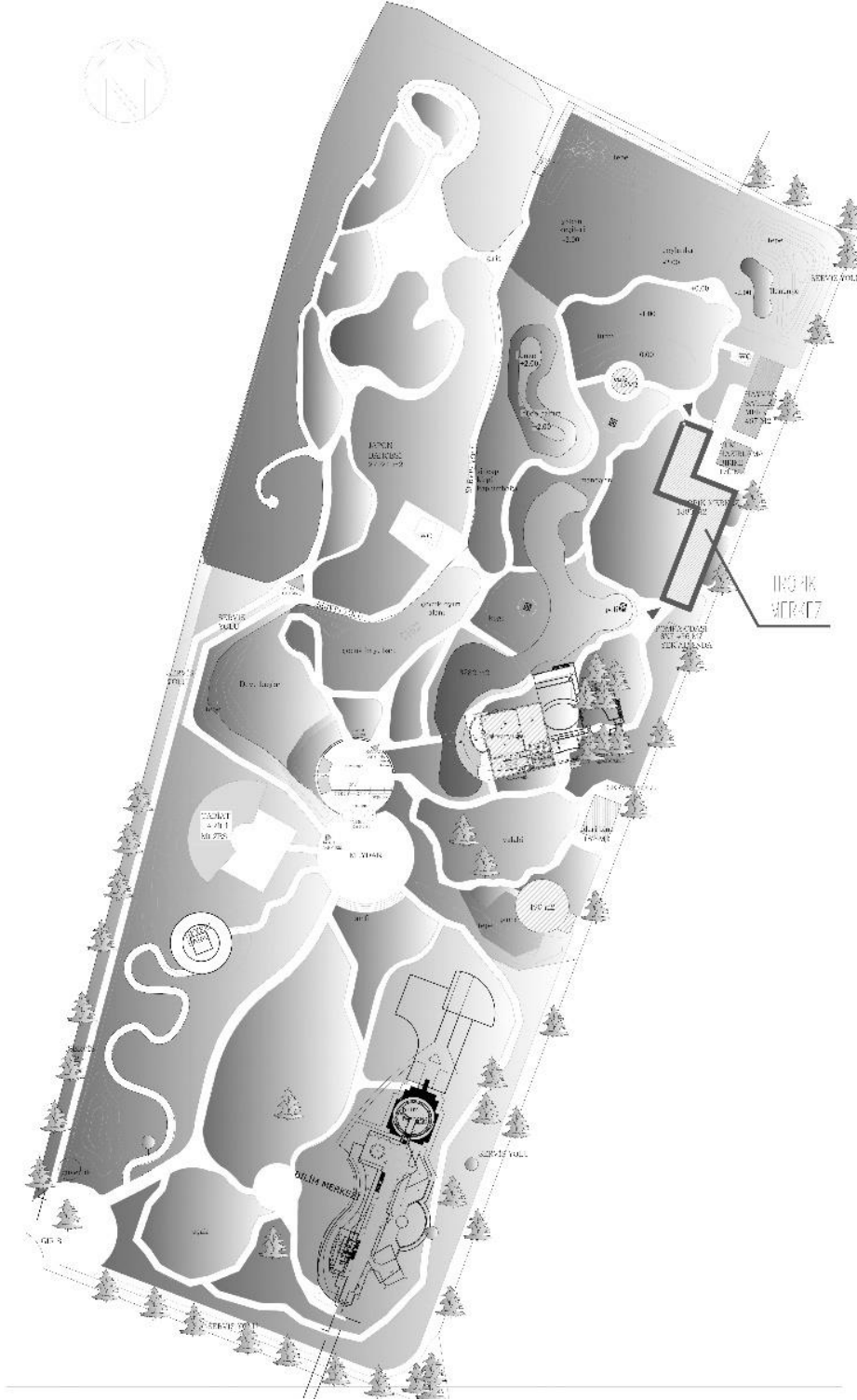
Şekil 5. Tropik Merkez Kesitler

Tropik merkezdeki servis ve mekanik dolaşımın sürekli bir nakil ve motorlu taşıt ilişkisini gerekli kılması, binanın konumlanacağı yere dair bilgileri sunmuştur. Yapının, hayvanat bahçesi

yerleşkesinin servis hattı bulunan doğu cephesinde yer alması kararı buradan çıkmıştır. (Şekil 6).

Şekil 6. Tropik Merkez Vaziyet Planı

Bu hat boyunca mevcut kavak ağaçları dikey bir doku oluşturmaktadır. Bu doğal dikeylik önünde yer alan lineer yapının, yataylığı pekişirken, yapının yüksekliği olduğundan daha az

algılanmaktadır. Böylece görsel tasarımda karşılaşılan irileşme problemi karşısında doğal bir imkân tasarımda olumlu bir katkıya dönüşmüştür.

Canlıların yaşam alanlarının dekorların desteğinde ve iklimlendirme otomasyonu ile canlıya has olarak tasarlandığı barınma hacimleri, her birinin doğal ışık almasına imkân tanıyan ve yangın anında hava tahliyesini sağlayan tepe ışıklıklarıyla, kompartımanlar halinde lineer şemada yerlerini almıştır. Bu dizilimde, hacimlerin ziyaretçi koridoruna bakan yüzeyleri saydam olarak düşünülmüş, bu şekilde yapıda dolaşıma katılanların gözlemine ve canlılarla iletişimine olanak sağlanmıştır. Lineer kütlelerin bir tarafı bu şekildeki tepe ışıklıklı büyük hacimlere ayrılmışken, bu hacimlerin ardı, ziyaretçinin görmediği, hayvanat bahçesinin araç servis yoluyla bağlantının da kurulduğu teknik koridora ayrılmıştır. Bu teknik koridor, çeşitli canlı türlerinin sergilenmesindeki mantık çerçevesinde bir sergi unsuruna dönüşen karantina ve mutfak alanlarına da hizmet vermektedir. Bu alanlar ziyaretçiler tarafından işleyiş halindeyken gözlemlenebilmektedir. Bir diğer görünmeyen hacim ise, lineer şemanın kırıldığı köşedeki iklimlendirme merkezinin yer aldığı mekândır. Bu teknik alana da servis koridorundan ulaşılabilen, böylece tüm görünür hacimleri arka ikincil bir koridordan birbirine sürekli bağlayan bir dolaşım aksı oluşturulmaktadır.

Ziyaretçi koridorunun diğer yüzeyinde ise arkadan müdahale gerektirmeyen, yaşam ortamına bir bakıcının veya biyoloğun girmesini zorunlu kılmayan ve daha küçük yaşam mekânları ihtiyacındaki canlıların sergilendiği birimler dizilmiştir. Bu birimler, çocuk ziyaretçiler de dâhil uygun bir göz hizası yüksekliği belirlenerek, duvar yüzeyindeki nişlerin cam bölmelerle kapatılması sonucu oluşturulmuştur. Daha çok sürüngen ve eklembacaklılara ayrılan bu bölmeler de dekorları ve ardındaki tesisat şaftı aracılığı ile iklimsel yaşam koşullarını barındırdığı canlıya özel olarak sağlamaktadır. (Şekil 7 ve 8).

Şekil 7 ve 8. İklimlendirilmiş Eklembacaklılar ve Sürüngen kabinleri ve Ziyaretçi Koridoru

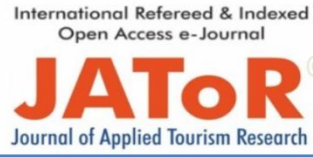
Sonuç olarak, tepe ışıklıklarıyla, çoğunlukla kuşların barındığı büyük hacimler ile ziyaretçi dolaşımının ve sürüngenlerin yaşadığı hacimlerin yer aldığı bölümler, canlıların doğal ortamının ve ziyaretçinin deneyiminin gereklerini yerine getirmektedir. Yapı, bir yandan tanımlanan sayıdaki canlı türüne ev sahipliği yaparken bir yandan da irileşme probleminin doğal ve taktiksel çözümlerini, gerek perspektif, gerek konumuna bağlı yapıya yaklaşım açıları düşünülerek gidermeye çalışmaktadır. Tropik merkezin, mekânsal bir durumla birlikte, iklimlendirme ve elektromekanik otomasyonları içeriyor olması ve hatta mekanik hacimlerin gerektirdiği özel durumların, canlıların yaşam kalitesi önceliği temel prensibi açısından mekânsal örgütlenme kadar önemli olması, “tropik merkez tasarımı” özelinde altı çizilmesi gereken bir noktadır. Binadan çok makine gibi düşünülebilecek bu oluşumda, canlıların ve

ziyaretçinin deneyimi ile bütüncül ele alınması gereken ve arkada yoğun bir akışa sahip olan farklı programlar devreye girmektedir. Bir canlının beslenmesi rutini, onun yemek hazırlığı, hastalandığında karantinaya alınması, canlılara sunulan hizmetlerin ve bu hizmetleri veren kişilerin sorunsuz olarak çalışabilmesi arka plandaki mekânlarda gerçekleşmektedir. Bunlar salt teknik değil, insanların içinde çalıştığı mekânlar olarak da tasarımda göz önünde bulundurulmuştur. Tasarımın katmanlı ve eşzamanlı, bütüncül yapısı burada devreye girmektedir. Bu anlamda tasarım süreci pek çok yapı tasarımında ortaklaştırılabilse de, tropik merkez tasarımına has beliren konuların mekanik, teknik ve servise has konular olduğu, insan dışında bir kullanıcıya mekan tasarlama prensiplerini öngörmek gerektiği ve bu iki konunun ziyaret eylemiyle birlikte çözümlenmesi meselesi tropik merkez tasarımının farklı bir mimari program çözümü olarak vurgulanabileceğinin göstergesidir.

NOT: Tüm çizimler yazar tarafından üretilmiş ve fotoğraflar yazar tarafından çekilmiştir.

Kaynakça

- Bruni, C. M., Fraser, J., & Schultz, P. W. (2008). The value of zoo experiences for connecting people with nature. *Visitor Studies*, 11(2), 139-150.
- Coe, J. C. (1982). Bringing it all together: integration of context, content and message in zoo exhibit design. Paper presented at the AAZPA Annual Proceedings.
- Ehmke, L. C. (2001). 21st century zoo design. *Zoo Biology: Published in affiliation with the American Zoo and Aquarium Association*, 20(2), 119-122.
- Nuttall, D. B. (2004). An animal-as-client (AAC) theory for zoo exhibit design. *Landscape research*, 29(1), 75-96.
- Rees, P. A. (2011). *An introduction to zoo biology and management*: John Wiley & Sons.

© Copyright of Journal of Applied Tourism Research is the property of University of Applied Sciences Tourism Faculty and its content may not be copied or e-mailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.